

GRAD ZAGREB

Demografska kretanja u Gradu Zagrebu
(*Stručna podloga za izradu novog prostornog plana Grada Zagreba –*
PODRUČJE DEMOGRAFIJE)

Studiju izradio:
Tomislav Pejaković

Odgovorna osoba:
Pročelnica Mila Jelavić

URED ZA DEMOGRAFIJU
lipanj, 2020.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	3
I. UVOD	4
II. OSVRT NA DUGOROČNA DEMOGRAFSKA KRETANJA GRADA ZAGREBA 1857.-2011. GODINE	6
2.1. Kretanje ukupnog broja stanovnika 1857-2011. godine	6
III. DEMOGRAFSKA KRETANJA I STRUKTURNE PROMJENE 2001.-2011. GODINE	11
3.1. Gustoća naseljenosti i razmještaj stanovništva	11
3.2. Promjena broja stanovnika 2001.-2011. godine	18
3.2.1. Analiza međupopisne promjene prema službenim (ne)usporedivim podacima.....	18
3.2.2. Analiza ukupnog, stalnog i prisutnog stanovništva (1991., 2001. i 2011.).....	21
3.2.3. Prirodno kretanje stanovništva 2001.-2011. godine.....	23
3.2.4. Opće kretanje stanovništva 2001-2011. godine.....	27
3.3. Prostorna pokretljivost stanovništva (migracije)	31
3.3.1. Domородно i doseljeno stanovništvo.....	31
3.3.2. Unutarnje i vanjske migracije.....	33
3.4. Strukturne promjene stanovništva	37
3.4.1. Sastav stanovništva prema starosti i spolu.....	37
3.4.2. Obrazovni sastav stanovništva.....	49
3.4.3. Aktivnost i zaposlenost.....	55
3.4.3.1. Udio zaposlenih po djelatnostima.....	60
3.4.3.2. Struktura stanovništva po sektorima djelatnosti.....	66
3.4.3.3. Zaposleni prema zanimanju.....	69
3.5. Etnička, vjerska i jezična struktura stanovništva	70
3.5.1. Narodnosni sastav stanovništva.....	70
3.5.2. Vjerski sastav stanovništva.....	75
3.5.3. Stanovništvo prema materinskom jeziku i državljanstvu.....	77
IV. NOVIJA DEMOGRAFSKA KRETANJA NAKON POPISA 2011. DO 2019. GODINE	79
4.1. Ukupno, prirodno i mehaničko kretanje.....	79
4.2. Promjene sastava stanovništva prema starosti i spolu.....	81
V. BUDUĆE DEMOGRAFSKE PROGNOZE U GRADU ZAGREBU DO 2061. GODINE	83
5.1. Projekcija ukupnog stanovništva Grada Zagreba 2015.-2061. godine.....	83
ZAKLJUČAK	85
POPIS LITERATURE	87

PREDGOVOR

Grad Zagreb je u proteklom stoljeću i pol imao vrlo dinamičan demografski razvoj koji se odvijao pod znakovitim utjecajem političkih, vojnih, društvenih, gospodarskih, kulturnih, vjerskih i drugih (ne)prilika i zbivanja, pri čemu je migracija bila temeljnom demografskom odrednicom ukupne brojčano strukturne dinamike pučanstva.

U ovoj studiji namjera je prikazati demografsko stanje, kretanje i promjene u Gradu Zagrebu u posljednjem međupopisnom razdoblju 2001.- 2011. godine, zatim novija demografska kretanja nakon popisa 2011 do 2019. te projekcije stanovništva do 2061. godine. Težište je bilo prikazati promjene na razini najmanje prostorne jedinice odnosno naselja koja su u sastavu Grada Zagreba.

Ova demografska studija o kretanju stanovništva Grada Zagreba, osnovnim obilježjima njegova sastava u zadnjem međupopisnom razdoblju i nakon njega kao i buduće demografske prognoze izrađena je za potrebe novog Prostornog plana Grada Zagreba.

I. UVOD

Kako bi se razumjeli demografski podaci i pokazatelji u ovom radu nužno je ukazati na neka metodološka pojašnjenja koja se tiču prostornog i vremenskog okvira istraživanja, popisne metodologije i statističko-demografske razine do sada objavljenih ili dostupnih podataka iz popisa stanovništva i drugih relevantnih izvora podataka.

Podaci Popisa 2011. nisu neposredno usporedivi s podacima Popisa 2001. ni s podacima prijašnjih popisa jer se statistička definicija ukupnog stanovništva primijenjena u Popisu 2011. razlikuje od onih koje su primijenjene u prijašnjim popisima¹.

Grad Zagreb² se prostire na površini od 641,35 četvornih kilometara (ili 1,1% kopnenoga teritorija Republike Hrvatske) u kojem živi 790 017 stanovnika ili 18,4% ukupnog stanovništva Hrvatske.

I u vrijeme popisa stanovništva 2001. i 2011. godine u sastavu Grada Zagreba bilo je 70 naselja (dva gradska – Zagreb i Sesvete i 68 ostalih naselja).

Danas 2020. godine Grad Zagreb u svom sastavu ima 68 naselja³. U ovoj analizi podaci popisa stanovništva 2001. i 2011. godine svedeni su na stanje teritorijalnog ustroja iz 2019. godine, dakle 68 naselja.

Od posljednjeg Zakona o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj iz 1997. godine kada je u Gradu Zagrebu bilo 70 naselja dogodile su se neke izmjene granica pojedinih susjednih naselja kao i spajanja pojedinih naselja.

Prvo su se 2004. godine dogodile korekcije granica naselja Buzin i Zagreb pri čemu se naselje Buzin povećalo i teritorijalno i po broju stanovnika pripajanjem jednog dijela naselja Zagreb. *Buzin (2001. godine 1,41km² i 141 stanovnik, 2004. godine 3,22 km² i 912 stanovnika) što je povećanje površine za 1,81 km² i 771 stanovnika. Zagreb (2001. godine 307,41 km² i 691 724 stanovnika) 2004. godine (305,98 km² i 690 953 stanovnika).* Podaci o površinama pruzeti su od Gradskog zavoda za katastar i geodetske poslove (izračun 2004.), a Odjel za statistiku Gradskog

¹ Podaci šest popisa stanovništva provedenih nakon Drugoga svjetskog rata, tj. popisa 1948., 1953., 1961., 1971., 1981. i 1991., odnose se na stalno stanovništvo, tj. na osobe s prebivalištem u Republici Hrvatskoj bez obzira na to jesu li u vrijeme popisa bile prisutne u prebivalištu ili ne i bez obzira na duljinu odsutnosti iz prebivališta.

U Popisu 2001. prvi se put pri definiranju ukupnog stanovništva primjenjuje koncept "uobičajenog mjesta stanovanja" i uvodi se razdoblje od jedne godine i dulje kao osnovni kriterij za uključivanje ili isključivanje osobe iz ukupnog stanovništva.

U Popisu 2011. također se primjenjuje koncept "uobičajenog mjesta stanovanja" i prvi se put uvodi namjera odsutnosti/prisutnosti kao dodatni kriterij za uključivanje ili isključivanje osobe iz ukupnog stanovništva.

Iako se podaci obaju popisa, 2001. i 2011., temelje na konceptu "uobičajenog mjesta stanovanja", oni nisu neposredno usporedivi. To je tako najprije zbog namjere odsutnosti/prisutnosti koja se nije prikupljala u Popisu 2001., a potom i stoga što je Popis 2001. u ukupan broj stanovnika uključivao i osobe odsutne godinu i dulje koje su se u mjesto stalnog stanovanja vraćale sezonski i mjesečno (te se osobe u Popisu 2011. ne uključuju u ukupan broj stanovnika).

² Zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (86/06, 125/06-ispravak, 16/07-ispravak, 95/08-Odluka USRH, 46/10-ispravak, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13, 110/15.) Grad Zagreb samostalna, jedinstvena, teritorijalna i upravna jedinica koja ima položaj županije. U sastavu Grada je 70 naselja.

³ Prema Odluci o naseljima u Gradu Zagrebu (*Službeni glasnik Grada Zagreba 12/19*) došlo je do promjene u broju naselja. Naseljeni dio naselja Vugrovec Donji, Kućanec i Vuger Selo su spojena u jedno naselje koje se zove Vugrovec.

ureda za strategijsko planiranje korigirao je podatke. Prema tim korigiranim podacima naselje Zagreb imao je 690 953 stanovnika, odnosno 771 stanovnika manje koji su pribrojani naselju Buzin. Budući su se ove promjene dogodile nakon popisa 2001. godine Državni zavod za statistiku nije korigirao ove promjene.

Nove promjene granica⁴ naselja dogodile su se 2007. godine između naselja Šimunčevac, Markovo Polje i Dobrodol pri kojoj se naselje Dobrodol značajno povećao pripajanjem naseljenog dijela Markova Polja. Kod naselja Šimunčevac samo se je mali dio površine na kojem nije bilo stanovnika pripojio naselju Dobrodol. *Šimunčevac 2001. godine 2,25 km² i 282 stanovnika – 2011. godine 2,00 km² i 271 stanovnika; Markovo Polje 2001. godine 4,95 km² i 1 291 stanovnika - 2011. godine 2,35 km² i 425 stanovnika; Dobrodol 2001. godine 1,50 km² i 176 stanovnika - 2011. godine 4,32 km² i 1 203 stanovnika.*

Posljednje promjene granica naselja u Gradu Zagrebu dogodile su se 2019. godine kadu je od tri naselja nastalo jedno naselje. Naseljeni dio naselja Vugrovec Donji, Kućanec i Vuger Selo su spojena u jedno naselje koje se zove Vugrovec. *Vuger Selo (1,43 km² i 273 stanovnika), Kućanec (0,22 km² i 228 stanovnika) i Vugrovec Donji (0,49 km² i 442 stanovnika)* spojeni su u jedno naselje koje se sad zove Vugrovec i ima ukupno 943 stanovnika.

Osnovni vremenski okvir ove analize (studije) čine dvije posljednje popisne godine – 2001. i 2011. te razdoblje nakon popisa do 2019. godine.⁵ Međutim kod analize dugoročnih tendencija u razvoju stanovništva Grada Zagreba vremenski okvir seže do sredine 19. stoljeća, odnosno od prvog službenog popisa stanovništva 1857. godine do posljednjeg 2011. godine.

⁴ Službeni glasnik Grada Zagreba 07/07.

⁵ Iako je dans već 2020. godina zadnji dostupni podaci (procjena broja stanovnika, prirodno kretanje i migracije) su iz 2018. godine. Državni zavod za statistiku tek će potkraj srpnja 2020. godine objaviti podatke za 2019. godinu.

II. OSVRT NA DUGOROČNA DEMOGRAFSKA KRETANJA GRADA ZAGREBA 1857.-2011. GODINE

3.1. Kretanje ukupnog broja stanovnika 1857.-2011. godine

Promjena broja stanovnika u određenom razdoblju rezultat je interakcije triju procesa: rađanja, umiranja i migracije, koji čine dinamičke komponente promjene broja stanovnika, a rezultiraju porastom, smanjenjem ili stagnacijom.

Na razvoj i razmještaj stanovništva i naselja, kao i na gustoću naseljenosti Grada Zagreba utjecali su prirodno-geografski, društveno-gospodarski, politički i demografski čimbenici (migracija, stope rodnosti i smrtnosti).

Zagreb kao najveći, a ujedno i glavni grad Republike Hrvatske, s demografskom veličinom te gospodarskim, znanstvenim, kulturnim i drugim značenjem, najvažnija je urbana aglomeracija na dodiru Mediterana, srednje i jugoistočne Europe. Iako se u povijesti spominje prije više od 900 godina, njegovo stanovništvo i ukupni razvitak sporo su se povećavali sve do početka 20. stoljeća.

Ukupan broj stanovnika Grada Zagreba utvrđen je popisom stanovništva koji određuju dvije komponente: prirodno kretanje stanovništva i prostorna pokretljivost ili doseljavanje. Veliki gradovi porast stanovništva ostvaruju zahvaljujući u većoj mjeri prostornoj pokretljivosti odnosno doseljavanju stanovništva, dok je prirodna komponenta u ukupnom kretanju stanovništva manje zastupljena.

Pored povoljnih prirodno-geografskih preduvjeta za naseljavanje (značajan prometno-geografski položaj), na demografski razvoj Grada Zagreba dominantan utjecaj imala su gospodarska i društveno-politička zbivanja.

Od godine 1857. kada je proveden prvi opći popis stanovništva, koji po svojim značajkama predstavlja prvi suvremeni popis, pa do 2011. godine, bilo je šesnaest popisa na osnovu kojih možemo pratiti i analizirati kretanje broja stanovnika.

Tablica 1. Kretanje broja stanovnika Grada Zagreba i Hrvatske od 1857. do 2011. godine

Popis godine	Grad Zagreb		Republika Hrvatska		Udio GZ u RH
	Broj stanovnika	Indeks 1857=100	Broj stanovnika	Indeks 1857=100	
1857.	48 266	100	2 181 499	100	2,2
1869.	54 761	113,5	2 398 292	109,9	2,3
1880.	67 188	139,2	2 506 228	114,9	2,7
1890.	82 848	171,6	2 854 558	130,9	2,9
1900.	111 565	231,1	3 161 456	144,9	3,5
1910.	136 351	282,5	3 460 584	158,6	3,9
1921.	167 765	347,6	3 443 375	157,8	4,9
1931.	258 024	534,6	3 785 455	173,5	6,8
1948.	356 529	738,7	3 779 858	173,3	9,4
1953.	393 919	816,1	3 936 022	180,4	10,0
1961.	478 076	990,5	4 159 696	190,7	11,5
1971.	629 896	1305,1	4 426 221	202,9	14,2
1981.	723 065	1498,1	4 601 469	210,9	15,7
1991.	777 826	1611,5	4 784 265	219,3	16,3
2001.	779 145	1614,3	4 437 460	203,4	17,6
2011.	790 017	1636,8	4 284 889	196,4	18,4

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike hrvatske 1857.-2001., DZS, Zagreb, 2005.,

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2011.

Uz praćenje kretanja broja stanovnika Grada Zagreba od godine 1857. do 2011. godine bitno je istaknuti da se podaci odnose na administrativno-teritorijalnu podjelu iz 1997. godine odnosno na stanje prema zadnjem popisu.

Kretanje ukupnog broja stanovnika Grada Zagreba u 154-godišnjem razdoblju bio je neujednačen, sa značajnim oscilacijama u prosječnoj godišnjoj stopi po međupopisnim razdobljima, ali s naglašenim kontinuiranim trendom demografskog rasta. Broj stanovnika Grada Zagreba u promatranom razdoblju povećan je 16,4 puta, te je znatno veći u usporedbi od ukupnog porasta stanovništva Hrvatske koji se nažalost nije niti udvostručio. Brojčano gledano, u Gradu Zagrebu broj stanovnika je od 1857. godine sa 48 266 porastao na 790 017 stanovnika 2011. godine. Ukupni porast stanovništva od prvog službenog, do posljednjeg popisa, iznosio je 741 751 što znači da se Grad u prosjeku godišnje povećavao za 4 816 stanovnika.

Najveći porast broja stanovnika (53,8%) Grad Zagreb imao je u međupopisnom razdoblju 1921.-1931. godine. U tri međupopisna razdoblja (1931.-1948., 1890.-1900., i 1961.-1971.) porast je iznosio od 31% do 38%. Između 21% i 23% iznosio je porast u pet međupopisnih razdoblja (1880.-1890., 1910.-1921., 1869.-1880., 1900.-1910. i 1953.-1961.). U tri međupopisna razdoblja porast je iznosio od 10 do 15%, a u preostala tri ispod 10%. Posljednja dva međupopisna razdoblja imala su najmanji porast u 154-godišnjem razdoblju i to 0,2% (1991.-2001.) i 1,4% (2001.-2011.) godine.

Tablica 2. Međupopisna promjena stanovnika Grada Zagreba i Hrvatske 1857.-2011. godine

Popis godine	Grad Zagreb			Republika Hrvatska		
	Međupopisna promjena stanovnika		Prosječni godišnji rast-pad	Međupopisna promjena stanovnika		Prosječni godišnji rast-pad
	Apsolutna	Relativna (%)		Apsolutna	Relativna (%)	
1857.-1869.	6 495	13,5	1,06	216 793	9,9	0,79
1869.-1880.	12 427	22,7	1,87	107 936	4,5	0,4
1880.-1890.	15 660	23,3	2,11	348 330	13,9	1,31
1890.-1900.	28 717	34,7	3,02	306 898	10,8	1,03
1900.-1910.	24 786	22,2	2,03	299 128	9,5	0,91
1910.-1921.	31 414	23,0	1,90	-17 209	-0,5	-0,05
1921.-1931.	90 259	53,8	4,39	342 080	9,9	0,95
1931.-1948.	98 505	38,2	1,92	-5 597	-0,1	-0,01
1948.-1953.	37 390	10,5	2,02	156 164	4,1	0,81
1953.-1961.	84 157	21,4	2,45	223 674	5,7	0,69
1961.-1971.	151 820	31,8	2,79	266 525	6,4	0,62
1971.-1981.	93 169	14,8	1,39	175 248	4,0	0,39
1981.-1991.	54 761	7,6	0,73	182 796	4,0	0,39
1991.-2001.	1 319	0,2	0,02	-346 805	-7,2	-0,73
2001.-2011.	10 872	1,4	0,13	-152 571	-3,6	-0,34
1857.-2011.	741 751	93,9	1,83	2 103 390	49,1	0,44

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike hrvatske 1857.-2001., DZS, Zagreb, 2005.,

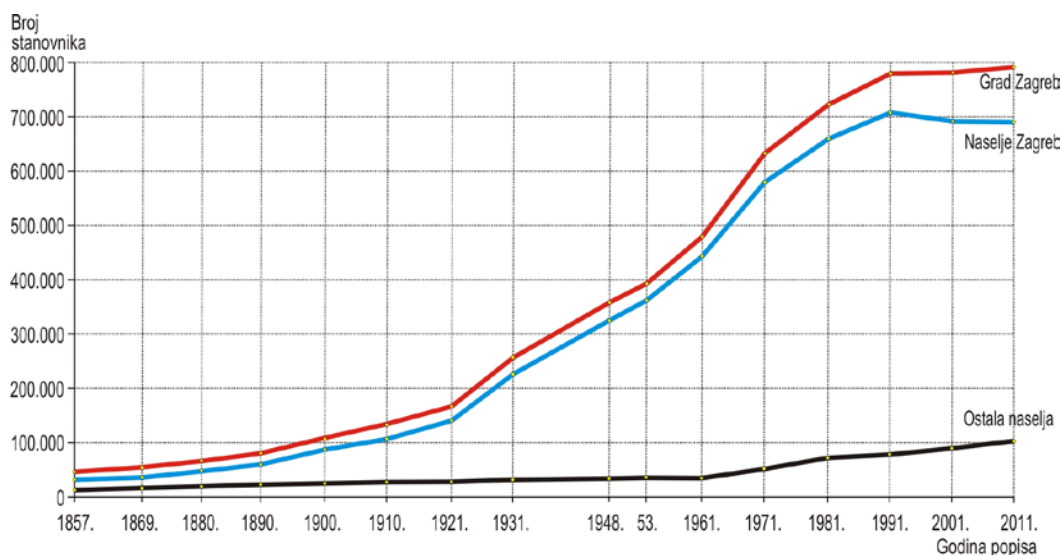
Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2011.

Grad Zagreb najdinamičniji rast imao je od 1857. godine do 1931. godine kada se broj stanovnika povećao pet puta. Međutim, iako se broj stanovnika nakon Drugog svjetskog rata tek udvostručio, ovo razdoblje u apsolutnom iznosu bilježi najveći porast.

Najznačajniji porast stanovništva u Gradu Zagrebu u ovom razdoblju zabilježen je u međupopisnom razdoblju 1961.-1971. godine kada je povećan broj stanovnika za 151 820. Razmjerno naglašeniji porast stanovništva nakon Drugog svjetskog rata trajao je do početka 1990-ih godina kao posljedica imigracije. U posljednja dva međupopisna razdoblja populacijska dinamika bila je vidno usporena. Porast stanovništva u razdobljima 1991.-2001. i 2001.-2011. godine je iznosio tek 0,017%, odnosno 0,13% prosječno godišnje. Posljedica je to jačanja

emigracije, smanjivanja prirodne dinamike, reproduksijske i generacijske depopulacije, pogoršanja gospodarskih tokova te slabljenja useljavanja.

Intenzivna demografska dinamika ukupnog stanovništva Grada Zagreba posljedica je krupnih društveno-gospodarskih procesa i promjena na ovome prostoru, ali i demografskih gibanja, čiji su temeljni nositelji bili migracijski procesi. Demografski rast zabilježen u svim međupopisnim razdobljima nije toliko rezultat prirodnoga kretanja koliko snažnih migracija, koje su bile potaknute ekonomskim razlozima. Ujedinjenje Kaptola i Gradeca u jedinstvenu gradsku cjelinu nakon 1850. godine, razvoj manufaktura, izgradnja željezničkih pruga u drugoj polovici 19. stoljeća obilježilo je značajniji gospodarski razvoj Zagreba. Izgradnja željezničkih pruga dala je nov impuls razvoju grada, a posebno je pogodovala razvoju industrije. Industrijski razvoj Zagreba potaknuo je i demografski razvoj na što ukazuju podaci prema kojima je Grad Zagreb u razdoblju od 1857. do 1910. godine svoje stanovništvo povećao 2,8 puta. Osim potrebne radne snage iz lokalnog okruženja u ovom razdoblju u Zagreb se naseljavaju brojni industrijalci i vlasnici kapitala, stručna i osposobljena radna snaga iz Austrije i Mađarske. Prvi svjetski rat nije prekinuo rast stanovništva već je i u međupopisnom razdoblju 1910.-1921. godine zabilježen porast od 31 414 novih stanovnika. Nakon Prvog svjetskog rata i raspada ekonomsko-političke formacije Austrougarske došlo je do stvaranja novih ekonomskih odnosa i uvjeta privređivanja u okviru nove političke tvorevine, Jugoslavije. U ovom razdoblju između dva svjetska rata Zagreb je bio najznačajnije i najrazvijenije gospodarsko središte novonastale države. Općenito se može reći da se industrija Zagreba u okviru nove države od 1918. godine razvijala ubrzanim tempom što je vidljivo i u demografskom razvoju. U međupopisnom razdoblju 1921.-1931. godine Grad Zagreb postao je brojniji za 90 259 stanovnika. Zanimljivo je da u vrijeme II. svjetskog rata Zagreb bilježi izniman porast stanovništva, što je posljedica priljeva ratnih prognanika i izbjeglica koji nalaze utočište u Zagrebu.

Sl. 1. Kretanje broja stanovnika Grada Zagreba od 1857. do 2011. godine

Poslije 1945. godine industrija se u Zagrebu počela naglo razvijati, i grad Zagreb koji je i prije rata bio najjače industrijsko središte to je svoje mjesto znatno ojačao te i dalje ostao najveći centar industrije u ondašnjoj državi. Industrijska ekspanzija pogodovala je snažnom naseljavanju prostora Grada Zagreba koji je od 1948. do 1991. godine demografski porastao za 421 297 stanovnika. Ovaj porast u 43-godišnjem razdoblju čini 56,8% ukupnog porasta broja stanovnika Grada Zagreba od 1857. do 2011. godine. U ovom razdoblju najveći porast dogodio se u međupopisnom razdoblju 1961.-1971. godine (151 820 novih stanovnika) što predstavlja najveći apsolutni međupopisni porast u cijelom 164 - godišnjem razdoblju. U ovom međupopisnom razdoblju porast stanovništva prosječno je godišnje iznosio 15 182 stanovnika.

Međupopisno razdoblje od 1981. do 1991. godine može se uzeti kao završno razdoblje dinamičnog demografskog rasta Grada Zagreba. Od 1971. godine počinje usporavanje rasta broja stanovnika.

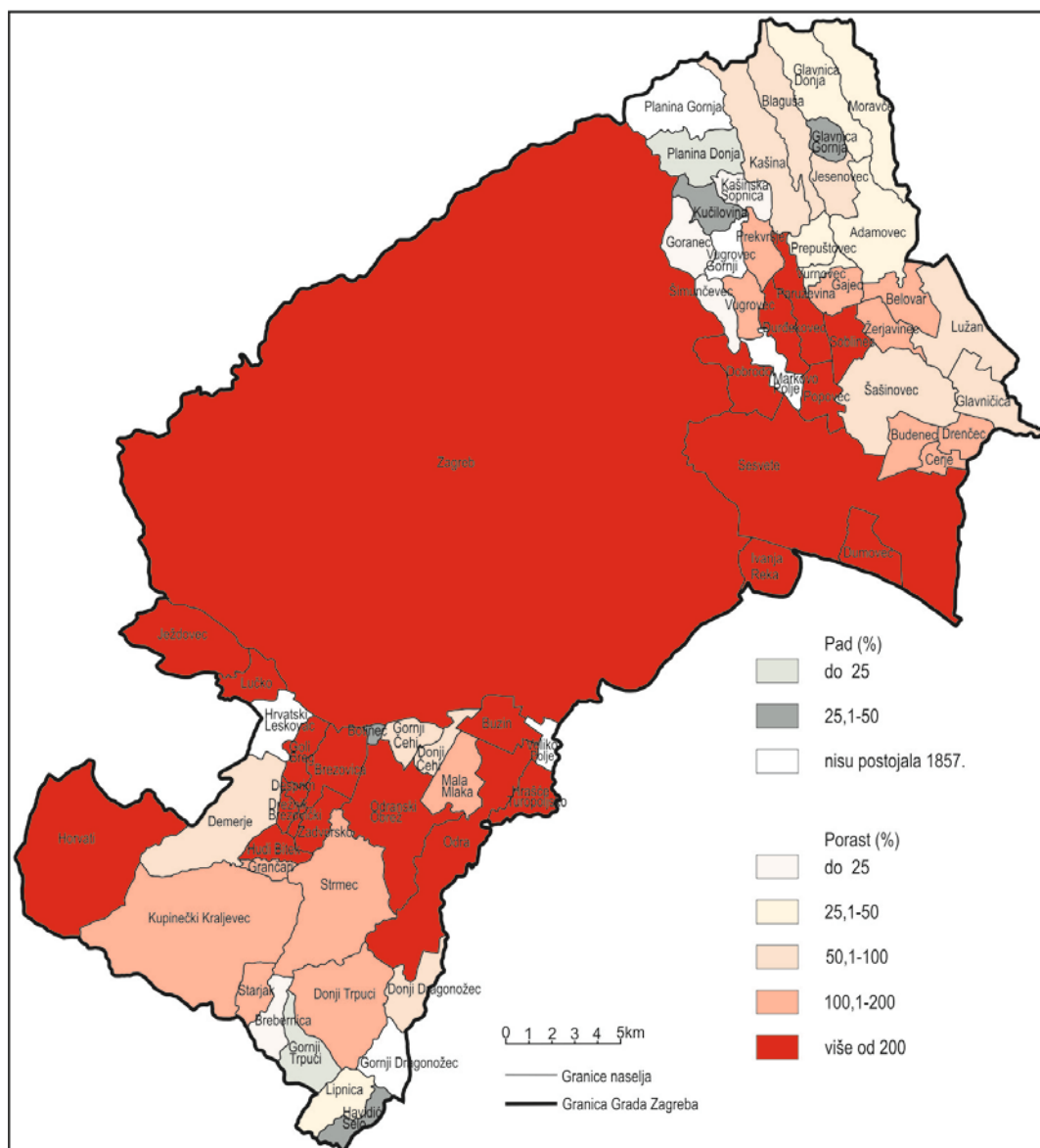
Od 1948. do 1971. broj stanovnika Grada Zagreba porastao je 76,7%, a od 1971. do 1991. godine stopa demografskog rasta je iznosila svega 23,5%. Apsolutni porast stanovništva između 1971. i 1991. godine, skoro je za duplo manji (1,8 puta) od demografskog rasta iz razdoblja 1948.-1971. godine.

Od 1981. godine na usporavanje demografske dinamike - manjim dijelom utjecalo je preseljavanje iz Grada Zagreba u okolicu te - većim dijelom usmjeravanje novih doseljavanja u satelitske gradove Zagreba; Veliku Goricu, Zaprešić, Samobor i Dugo Selo. Prema tome, prostorni preraspodjela stanovništva usporio je rast stanovništva Grada Zagreba, a doveo je do demografske ekspanzije satelitskih gradova, posebno Velike Gorice, Samobora i Zaprešića.

Međupopisno razdoblje od 1991. do 2001. godine donijelo je promjene u kretanju broja stanovnika, koje su imale znakovit odraz i na ukupan demografski rast Grada Zagreba od sredine 19. do početka 21. stoljeća. Zbog srbijanske oružane agresije na Hrvatsku početkom 1990-ih godina u Zagrebu su utočište pronašli brojni prognanici iz ratom ugroženih krajeva Hrvatske te izbjeglice iz BiH. Unatoč tome u ovom međupopisnom razdoblju Grad Zagreb imao je najmanji porast stanovništva u stoljeće i pol dugom popisnom praćenju kretanja stanovništva. Očito je da se nakon oslobođenja okupiranih dijelova Hrvatske veći dio stanovnika, koji je za vrijeme rata boravio u Zagrebu, vratio u svoja naselja ili su se nastanili u drugim naseljima u okolini Zagreba ili su se odselili u inozemstvo. Uz smanjeni imigracijski priliv stanovništva u Grad Zagreb od 1991. do 2001. godine došlo je i do pogoršanja prirodnoga kretanja koje je u tom desetljeću bilo negativno (-1 511).

U 154-godišnjem razdoblju od prvog službenog popisa 1857. pa do 2011. godine na prostoru Grada Zagreba šest naselja u 2011. godini imalo je manje stanovnika nego što su ih imali 1857. godine. Smanjenje se kreće od -11,2% u naselju Gornji Trpuci do -88,3% u Botincu. Od ovih šest naselja iz tri su se naselja izdvojili pojedini dijelovi tih naselja i pripojili susjednim ili su od tih dijelova osnovana nova naselja pa je kod njih izraženiji pad stanovništva, a kod druga tri naselja nije bilo nikakvog izdvajanja već su ona imala pad stanovništva. Ostala 62 naselja Grada Zagreba imala su porast stanovništva s tim da šest naselja (Gornji Dragonožec, Hrvatski Leskovac, Markovo Polje, Planina Gornja, Veliko Polje, Vugrovec Gornji) 1857. godine nisu postojala već su ta naselja stvorena kasnije te se zbog toga ističu kao da su imali veliki porast stanovništva.

Najveći porast stanovništva imala su gradska naselja Zagreb i Sesvete. Zagreb se u odnosu na 1857. godinu povećao za 21,3 puta, a Sesvete za čak 51 puta. Osim gradskih naselja svoje stanovništvo nekoliko je puta povećalo 20 naselja koja su u neposrednoj blizini (okolici) Sesveta i Zagreba ili su čak srasli s tim gradovima. To su naselja Lučko i Hrvatski Leskovac koji su u apsolutnom iznosu porasli za više od 2 000 stanovnika. Devet je naselja imalo porast između 1 000 i 2 000 stanovnika (Veliko Polje, Ivanja Reka, Ježdovec, Odra, Kupinečki Kraljevec, Odranski Obrež, Dobrodol, Zadvorsko i Horvati). Od preostalih naselja deset ih je imalo porast stanovništva od 500 do 1000, 30 naselje 100-500, pet naselja 50-100 i četiri naselja do 50 stanovnika. I kod ovih naselja koja su imala porast stanovništva ima primjera da je do značajnijeg povećanja došlo zbog administrativnih promjena granica naselja, odnosno pripajanjem dijelova područja ili cijelih susjednih naselja.

Sl. 2. Relativna promjena broja stanovnika Grada Zagreba po naseljima 1857.-2011. godine

III. DEMOGRAFSKA KRETANJA I STRUKTURNE PROMJENE 2001.-2011. GODINE

3.1. Gustoća naseljenosti i prostorni razmještaj stanovništva

Razvoj stanovništva na nekom području usko je povezan u svim svojim dinamičnim i strukturnim komponentama i odrednicama s ukupnim društveno-ekonomskim razvojem i političkim promjenama na tom prostoru (Wertheimer-Baletić, 1993). Tako je i brojčani razvoj stanovništva Grada Zagreba bio čvrsto povezan uz njegov ukupni društveni i gospodarski razvoj. Prostorne karakteristike razvoja stanovništva Grada Zagreba odraz su nekoliko bitnih odrednica demografskog razvoja: prirodno-geografskih pretpostavki (mogućnosti) naseljavanja, naslijeđene strukture naseljenosti te suvremenih društveno-gospodarskih procesa koji su za posljedicu imali odgovarajuće promjene u prostornom razmještaju stanovništva i gustoći naseljenosti, kako Grada u cijelosti, tako i s obzirom na niže razine promatranja, osobito na razini naselja (gradskih i seoskih).

Tijekom posljednjih pedesetak godina na kretanje i razvoj stanovništva presudan je bio utjecaj društveno-gospodarskih odrednica razvoja stanovništva, naročito gospodarskih promjena u društvu potaknutih procesima industrijalizacije, deagrarizacije, deruralizacije i urbanizacije. Kako bi se detaljnije izvršila analiza promjene broja stanovnika i gustoće naseljenosti u okviru Grada Zagreba izdvojeno je naselje Zagreb, naselje Sesvete i ostala naselja, njih 66 koja su geografski podijeljena na istočna⁶ (nalaze se na istoku GZ) kojih ima 35, i južna⁷ (nalaze se na jugu GZ) kojih je 31.

Tablica 3. Gustoća stanovništva po naseljima Grada Zagreba i RH 2001. i 2011. godine

Sastavnice	Broj naselja	Površina u km ²	Stanovništvo		Gustoća naseljenosti	
			2001.	2011.	2001.	2011.
Zagreb	1	305,96	691 724	688 163	2 260,8	2 249,2
Sesvete	1	36,19	44 914	54 085	1241	1 494,5
Istočna naselja	35	132,82	19 822	21 016	149,2	158,2
Južna naselja	31	166,33	22 685	26 753	136,3	160,8
Grad Zagreb	68	641,32	779 145	790 017	1 214,9	1 231,9

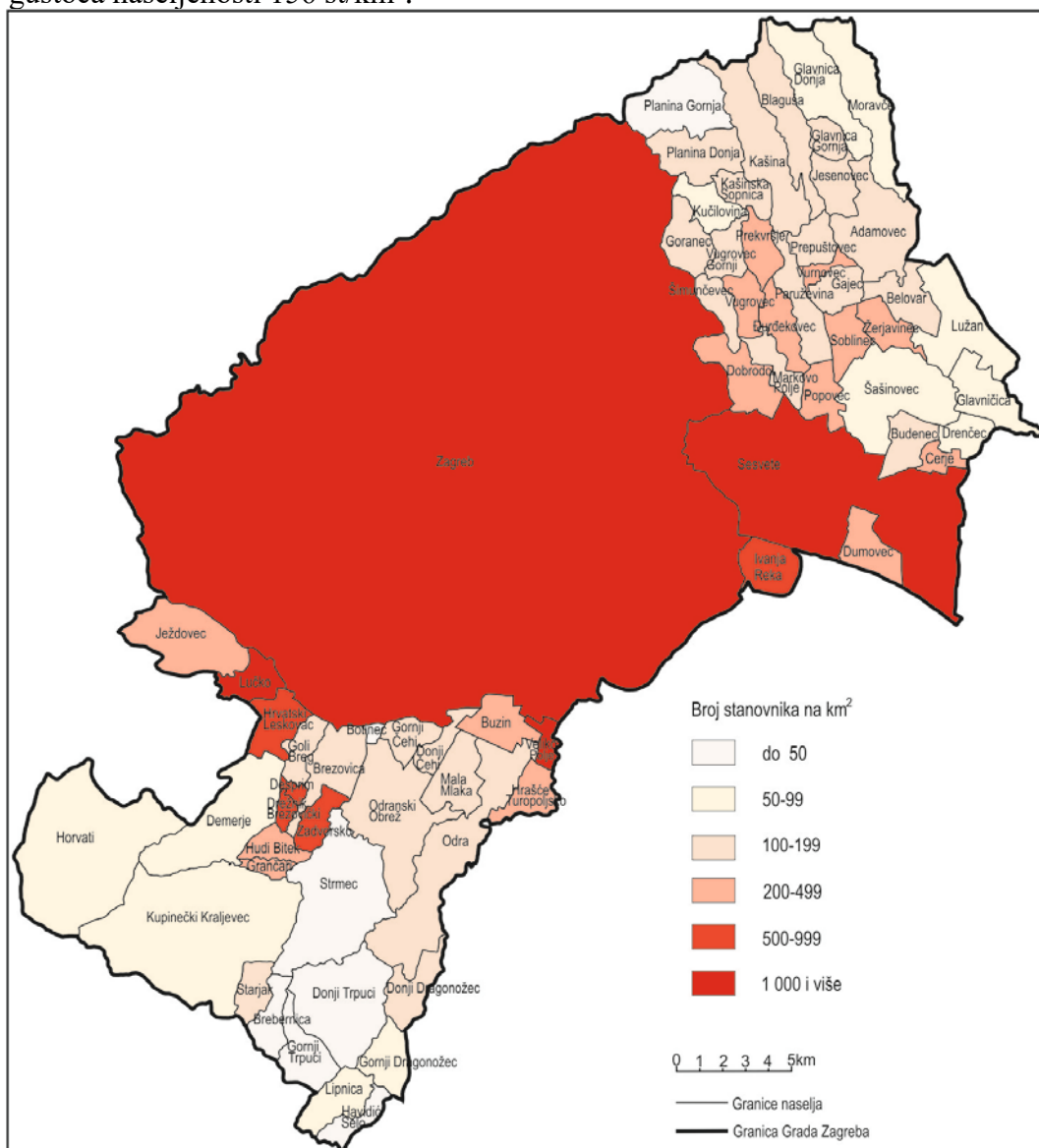
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja (2001.-2011.) došlo je do promjena u prostornom razmještaju stanovništva i gustoći naseljenosti. Zahvaljujući porastu stanovništva, opća relativna gustoća naseljenosti u Gradu Zagrebu je povećana - sa 1 215 na 1 232 st/km². Gustoćom naseljenosti od 1 232 st/km² Grad Zagreb ima gustoću naseljenosti 16 puta veću od državnog prosjeka. Grad Zagreb ne samo da ima obilježje iznadprosječno gusto naseljenog područja Republike Hrvatske jer je opća gustoća naseljenosti još uvijek signifikantno veća u odnosu na

⁶U istočna naselja uključeni su Adamovec, Belovar, Blaguša, Budenec, Cerje, Dobrodol, Drenčec, Dumovec, Đurđekovec, Gajec, Glavnica Donja, Glavnica Gornja, Glavničica, Goranec, Ivanja Reka, Jesenovec, Kašina, Kašinska Sopnica, Kučilovina, Lužan, Markovo Polje, Moravče, Paruževina, Planina Donja, Planina Gornja, Popovec, Prekršje, Prepuštovec, Soblinec, Šašinovec, Šimunčevac, Vugrovec, Vugrovec Gornji, Vurnovec, Žerjavinec.

⁷ U južna naselja uključeni su Botinec, Brebernica, Brezovica, Buzin, Demerje, Desprim, Donji Čehi, Donji Dragonožec, Donji Trpuci, Drežnik Brezovički, Goli Breg, Gornji Čehi, Gornji Dragonožec, Gornji Trpuci, Grančari, Havičić Selo, Horvati, Hrašće Turopoljsko, Hrvatski Leskovac, Hudi Bitek, Ježdovec, Kupinečki Kraljevec, Lipnica, Lučko, Mala Mlaka, Odra, Odranski Obrež, Starjak, Strmec, Veliko Polje i Zadvorsko.

hrvatski prosjek (78,5 st.km²) već je 7,8 puta veća od druge po redu Međimurske županije u kojoj je gustoća naseljenosti 156 st/km².

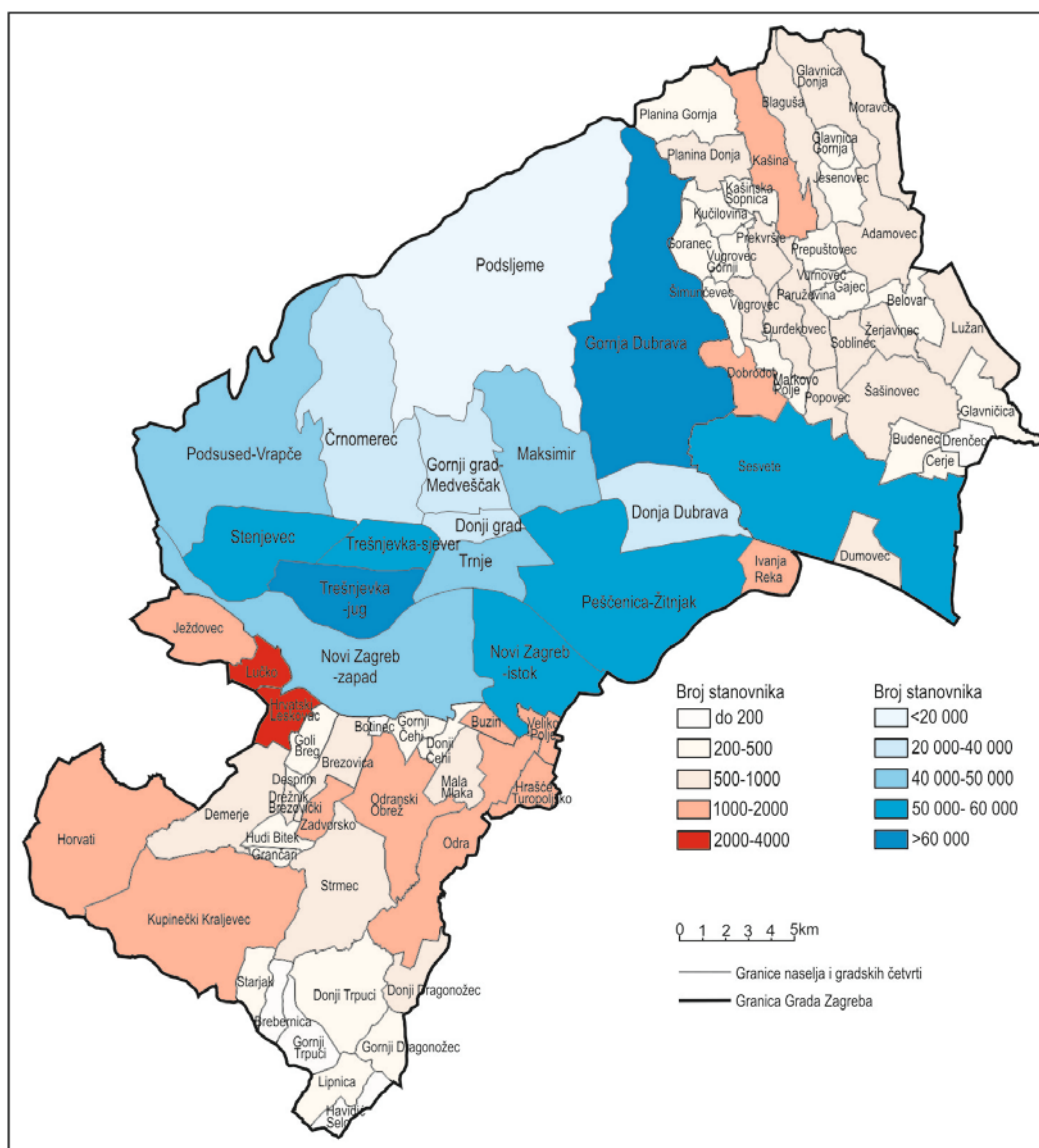

Sl. 3. Gustoća naseljenosti Grada Zagreba po naseljima 2011. godine

Gustoća naseljenosti u pojedinim dijelovima Grada značajno se razlikuje. U odnosu na prosjek Grada 2011. godine iznadprosječnu gustoću naseljenosti imali su naselja Zagreb (2 249), Sesvete (1 494) i Veliko Polje (1 356). U preostalih 65 naselja prosječna opća gustoća naseljenosti kretala se od 19 st/km² u Brebernici do 1 167 u Lučkom. Prema tome, polovi relativne gustoće naseljenosti u Gradu Zagrebu su naselja Zagreb i Brebernica. U Zagrebu je 2011. godine na 305,98 četvorna kilometra živjelo 2 249 st/km², dok je u Brebernici na 2,52 četvorna kilometra obitavalo samo 49 stanovnika, tj. tek 19 st/km².

U odnosu na 2001. godinu 2011. godine 23 naselja imala su manju, a 47 veću opću gustoću naseljenosti. Kada pogledamo prostorni razmještaj stanovništva na prostoru Grada Zagreba po naseljima i gradskim četvrtima jasno je da je glavnina stanovništva koncentrirana na prostoru naselja Zagreb, međutim i u samom naselju Zagreb ističu se pojedini dijelovi odnosno gradske četvrti s većom odnosno manjom koncentracijom stanovništva. Najviše stanovnika imaju gradske četvrti Gornja Dubrava i Trešnjevka jug (više od 60 000), a najmanje Podsljeme (manje od 20 000).

Povijest razvoja naselja predstavlja uvijek i ekonomsku povijest određenoga kraja. Razvoj naseljenosti i sustav naselja na određenom području, pa tako i na prostoru Grada Zagreba, nosi temeljna obilježja prostornog rasporeda žiteljstva i njegovih aktivnosti/djelatnosti. Tako primjerice razvitak i dominacija poljoprivrede na jednom području rezultira većim brojem seoskih naselja, dok razvoj industrije, trgovine i prometa, rezultira stvaranjem jačih gradskih naselja, središta tih djelatnosti. Promjene u prostornom rasporedu i veličini naselja (mreži naselja) nastaju proširenjem jednoga naselja na teritorij okolnih naselja, odnosno često priključenjem cijelih manjih naselja većem naselju. Istodobno, promjene nastaju i prerastanjem nekih dijelova naselja u samostalna naselja, zatim nestajanjem pojedinog naselja (najčešće zbog prirodnih nepogoda, ili raseljavanja njegovih žitelja koje nije praćeno novim naseljavanjem i sl.), ili pak izgradnjom potpuno novih naselja na praznom, dotad nenaseljenom prostoru/zemljištu (Wertheimer-Baletić, 1993).

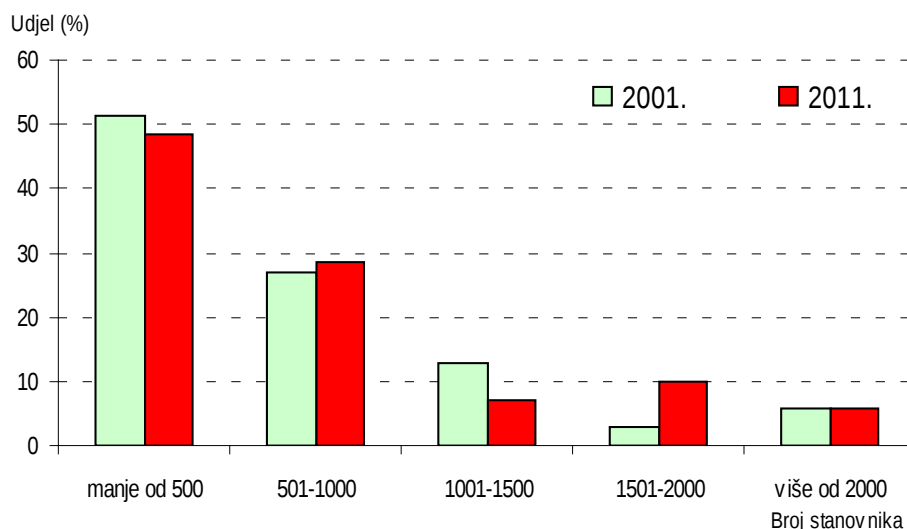

Sl. 4. Prostorni razmještaj stanovništva u Gradu Zagrebu po naseljima i gradskim četvrtima 2011. godine

Jedan od važnijih pokazatelja karakteristika u razmještaju stanovništva je usporedba kretanja broja naselja prema veličinskim kategorijama. Da bismo uočili osnovne značajke tih promjena, nužno je ukazati na promjene broja naselja prema veličini te na promjene broja stanovnika u

pojedinin skupinama naselja. Analiza podataka pokazuje da su 2011. godine, prema veličini (broju stanovnika) relativnu većinu imala sitna naselja (do 500 stanovnika) kojih je te godine u Gradu Zagrebu bilo 31 ili 45,5% svih naselja. Istovremeno 21 naselje (30,9%) imalo je 501 do 1 000 žitelja, 5 naselja (7,4%) 1000 do 1500 stanovnika, 7 naselja (10,3%) između 1500 i 2000 stanovnika, a samo 4 (5,9%) naselja više od 2000 stanovnika. Ako se izuzmu naselja Zagreb i Sesvete proizlazi da samo 2 naselja imaju više od 2000 stanovnika. Suprotno dominaciji, sitnih, malih i srednjih naselja (83,8 svih naselja Grada Zagreba), koncentracija stanovništva bila je dominantna u samo dva izrazito velika naselja. U najvećem (izrazito velikom) naselju – Zagrebu, živjelo je 87,1%, a kad mu se pribroje i Sesvete, ukupno je u ta dva naselja obitavalo 93,9% stanovništva Grada Zagreba.

U odnosu na 2001. godinu u Gradu Zagrebu u pogledu promjene veličinske strukture naselja nisu se dogodile značajnije promjene; povećan je broj sitnih (s 16 na 18) i velikih naselja (s 2 na 7), a smanjen je broj malih (s 37 na 34) i srednjih (s 9 na 5) naselja, dok je broj izrazito velikih naselja ostao isti (4 naselja).

Sl. 5. Struktura naselja Grada Zagreba prema veličini (broju stanovnika) 2001. i 2011. godine (manje od 500 stanovnika = sitna naselja, 501-1000 = mala naselja, 1001-1500 = srednja naselja, 1501-2000 = velika naselja, više od 2000 stanovnika = izrazito velika naselja)

Promjene u strukturi naselja po veličini, ustanovljene popisom stanovništva iz 2011. godine, karakteristične su za područja izraženog doseljavanja, ali i depopulacije izazvane deruralizacijom. U sitnim naseljima procesi ukupne i prirodne depopulacije te demografskog starenja odvijaju se mnogo brže i intenzivnije nego u većim naseljima pa su ona izložena emigraciji, depopulaciji i u konačnici izumiranju stanovništva. Za razliku od drugih županija u Gradu Zagrebu još uvijek nema naselja bez stanovnika.

Analiza prostornog razmještaja veličinske strukture naselja pokazuje da je prema popisu 2011. godine sitnih naselja (do 500 stanovnika) u istočnom dijelu Grada Zagreba bilo 17 u kojima je živjelo 5 202 stanovnika, a u južnom 14 naselja sa 3 395 stanovnika. Malih naselja (501 -100) također je bilo više u istočnom dijelu Zagreba - 15 naselja (11 263 stanovnika) dok je u južnom te veličine bilo šest naselja u kojima je živjelo 3 829 stanovnika.

U istočnom dijelu Grada bilo je samo jedno naselje srednje veličine (1000-1500) i dva velika (1500-2000).

Južna naselja u svojoj veličinskoj strukturi imala su tri naselja srednje veličine, šest velikih i dva izrazito velika naselja. Iz navedenog proizlazi da je veličinska struktura naselja povoljnija u južnom dijelu Grada gdje je ravnomjernija raspodjela naselja prema veličini u odnosu na istočni dio gdje više od polovice naselja čine sitna naselja.

Dominantna koncentracija stanovništva u istočnom dijelu Grada je u malim naseljima (u 42,9% svih naselja živi 53,6% stanovništva), a kod južnih prevladava koncentracija u velikim naseljima koja čine 19,4% svih naselja južnog dijela Grada u kojima živi 37,7% stanovništva.

Tablica 4. Promjena broja i veličine naselja u Gradu Zagrebu 2001.-2011. godine

Veličina naselja	Naselja				Stanovništvo			
	broj		posto (%)		broj		posto (%)	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
do 49	1	2	1,5	2,9	22	58	0	0
50-99	2	2	2,9	2,9	119	140	0	0
100-199	7	1	10,3	1,5	1 100	131	0,1	0
200-299	11	12	16,2	17,6	2 705	2 820	0,3	0,4
300-499	13	14	19,1	20,6	4 860	5 448	0,6	0,7
500-999	19	21	27,9	30,9	13 174	15 092	1,7	1,9
1000-1999	11	12	16,2	17,6	15 233	18 383	2	2,3
2000-2999	2	1	2,9	1,5	5 294	2 687	0,7	0,3
3000-3999	0	1	0	1,5	0	3 010	0	0,4
4000 i više	2	2	2,9	2,9	736 638	742 248	94,5	94
Ukupno	68	68	100	100	779 145	790 017	100	100

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

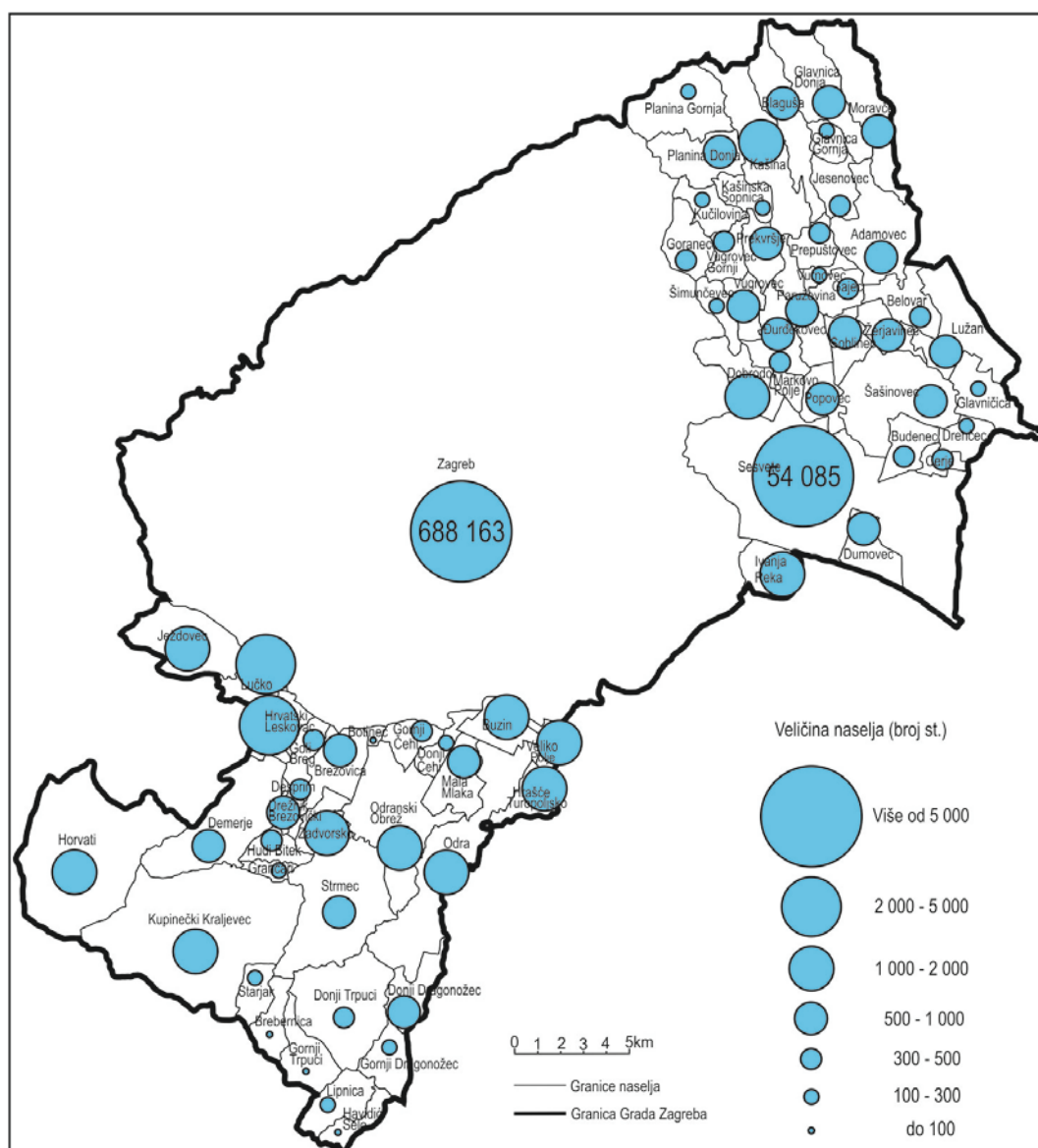
Od 22 depopulacijska naselja koja su u međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine zabilježila pad broja stanovnika 13 ih je iz skupine sitnih (do 500 stanovnika), a 8 iz skupine malih (od 500 do 1000 stanovnika) naselja, te jedno izrazito veliko naselje, a to je naselje Zagreb. U istočnim naseljima ukupno je bilo 13 depopulacijskih, a kod južnih 8 naselja. Kod južnih je 6, a kod istočnih 7 naselja iz skupine sitnih naselja. Iz skupine malih naselja dva su u južnim, a 6 u istočnim naseljima.

Demografski su najugroženija naselja s manje od 200 stanovnika. To su naselja: Botinec⁸ (9 stanovnika), Brebernica (49), Haviđić Selo (53), i Gornji Trpuci (87). U njima je 2011. godine živjelo 198 stanovnika, a u odnosu na 2001. godinu ukupna depopulacija u tim naseljima je iznosila 18,5%. Ukoliko se ne dogode neka planska doseljavanja, navedena naselja čeka vrlo neizvjesna demografska budućnost te bi vrlo vjerojatno moglo doći do njihovog nestanka (izumiranja). Unatoč lošijoj infrastrukturnoj opremljenosti i prometnoj izoliranosti i odvojenosti treba se zapitati kako je moguće da u neposrednoj blizini Zagreba, u radijusu od 5, 10 i 15 kilometara postoje naselja koja su na rubu izumiranja.

Prostorni razmještaj naselja pokazuje da se najveći dio velikih (1500 do 2000) i 2 maselja iz skupine izrazito velikih naselja (s više od 2000 stanovnika) nalazi neposredno uz gradska naselja Zagreb i Sesvete. Manja i depopulacijska naselja udaljenija su od gradskih naselja i glavnih prometnih koridora, bilo željezničkih ili cestovnih. Na razvoj naselja utjecaj su imala prirodno-geografska obilježja ali i društveno gospodarska aktivnost. U južnom gradskom području prevladava nizinski reljef s poljoprivrednim krajolikom, dok je istočni dio pretežno brežuljkasti

⁸ Odnosi se na samostalno naselje, odnosno na preostali dio naselja Botinec koji nije uključen u naselje Zagreb.

prigorski kraj. Osim povoljnijih prirodnih pogodnosti u južnim naseljima više se je koncentriralo raznih gospodarskih sadržaja (industrije, skladišta, distribucijskih centara, trgovine i sl.) čime su stvorena radna mjesta koja su otvorila put većem naseljavanju tih naselja.

Sl. 6. Naselja Grada Zagreba prema broju stanovnika 2011. godine

Mikroregionalne reljefne razlike na prostoru Grada Zagreba ponajviše su utjecale na razmještaj populacije i izgradnju naselja, te na usmjerenost prometnica. One su, naravno, sekundarno, uvjetovale i mikroregionalne razlike u razmještaju i strukturu gospodarstva. U posljednjih dvadesetak godina ali i ranije u sklopu decentralizacije određenih funkcija iz grada u okolicu razne gospodarske aktivnosti bilo proizvodne, prerađivačke i uslužne koncentrirane su u većim naseljima uz glavne prometne cestovne koridore uz gradsko naselje Zagreb. Tu se misli na naselja Lučko, Hrvatski Leskovac i Buzin.

Suburbanizacija je proces koji značajno utječe na promjene krajolika, što je u Hrvatskoj posebno došlo do izražaja u posljednja tri desetljeća. Suburbane zone postale su prostor vidljivih i značajnih transformacija. U njima se, uglavnom zbog jeftinijeg zemljišta nego u centralnom gradu, odvija sve intenzivnija gradnja obiteljskih kuća, ali i nižih stambenih zgrada. Na povoljnim lokacijama grade se trgovački centri, a na prometnim čvorištima velike dostupnosti razvijaju se poslovne i industrijske zone.

U posljednjem međupopisnom razdoblju u nekadašnjim ruralnim naseljima Odra i Veliko Polje došlo je do izgradnje stambenih zgrada, a u Buzinu i poslovno-trgovačke zone. Dio novih obiteljskih kuća u prigradskim naseljima nastao 1990-ih kao rezultat nekontrolirane izgradnje, na što je utjecao veliki broj prognanika, a posebno izbjeglica iz Bosne i Hercegovine koji su kupovali jeftinije zemljište i s gradili obiteljske kuće. Tu se prvenstveno misli na okolicu Sesveta.

Grad Zagreb ima priliku u cilju ravnomjernijeg razmještaja stanovništva na svom području poraditi na redistribuciji stanovništva iz gradskog urbanog naselja Zagreb i Sesveta u svoja neurbana naselja (66 naselja). Time bi se brojna naselja koja su u velikoj mjeri demografski ugrožena revitalizirala. U tom pravcu tu bi se prvo trebala osigurati dobra prometna povezanost, izgraditi komunalnu infrastrukturu te opremiti i obogatiti ta naselja rekreativnim, sportskim, kulturnim sadržajima i sl.

3.2. Promjena broja stanovnika 2001.-2011. godine

3.2.1. Analiza međupopisne promjene prema službenim (ne)usporedivim podacima

U ovom poglavlju daje se analiza kretanja broja stanovnika prema službenim podacima između posljednja dva popisa stanovništva. Radi se o ukupnom stanovništvu kako ga obuhvaća popis 2001.⁹ i popis 2011.¹⁰ godine. Okvirno glavna razlika između ova dva popisa u obuhvatu ukupnog stanovništva odnosi se na stanovništvo odsutno godinu i duže koje je popis 2001. ubrojao, a popis 2011. isključio iz stalnog stanovništva te namjera prisutnosti i odsutnosti za stanovništvo do godine dana. Popis 2001. prisutne do godinu dana nije uključivao, a odsutne do godinu dana nije isključivao iz stalnog – ukupnog stanovništva. Sada popis 2011. ovo stanovništvo – prisutno ako je izkazalo namjeru ostanka ili odsutno iskazalo namjeru odlaska - uključuje, odnosno isključuje iz stalnog ukupnog stanovništva naselja popisa.

Kretanje ukupnog broja stanovnika Grada Zagreba 2001.-2011. godine analiziramo kroz apsolutnu promjenu broja stanovnika, indeks međupopisne promjene te prosječnu godišnju stopu rasta ili pada. Stanovništvo Grada Zagreba u posljednjem međupopisnom razdoblju nastavlja trend porasta predhodnih popisa, ali u znatno manjem obujmu. Pri tome središnje gradsko naselje Zagreb već drugo međupopisno razdoblje za redom gubi stanovništvo, dok drugo naselje gradskog karaktera u Gradu Zagrebu - Sesvete, bilježe značajni porast, kao i neka naselja u okolici ova dva gradska naselja.

Tablica 5. Promjena broja stanovnika po naseljima Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Sastavnice	Ukupan broj stanovnika		Apsolutna promjena	Indeks 2011./2001.	Prosječna godišnja stopa rasta-pada (%)
	2001.	2011.			
Grad Zagreb - ukupno	779 145	790 017	10 872	101,4	0,1
-naselje Zagreb	691 724	688 163	-3 561	99,5	-0,1
-naselje Sesvete	44 914	54 085	9 171	120,4	1,9
-ostala naselja (66)	42 507	47 769	5 262	112,4	1,2
-južna naselja (31)	22 685	26 753	4 068	117,9	1,7
-istočna naselja (35)	19 822	21 016	1 194	106,0	0,6

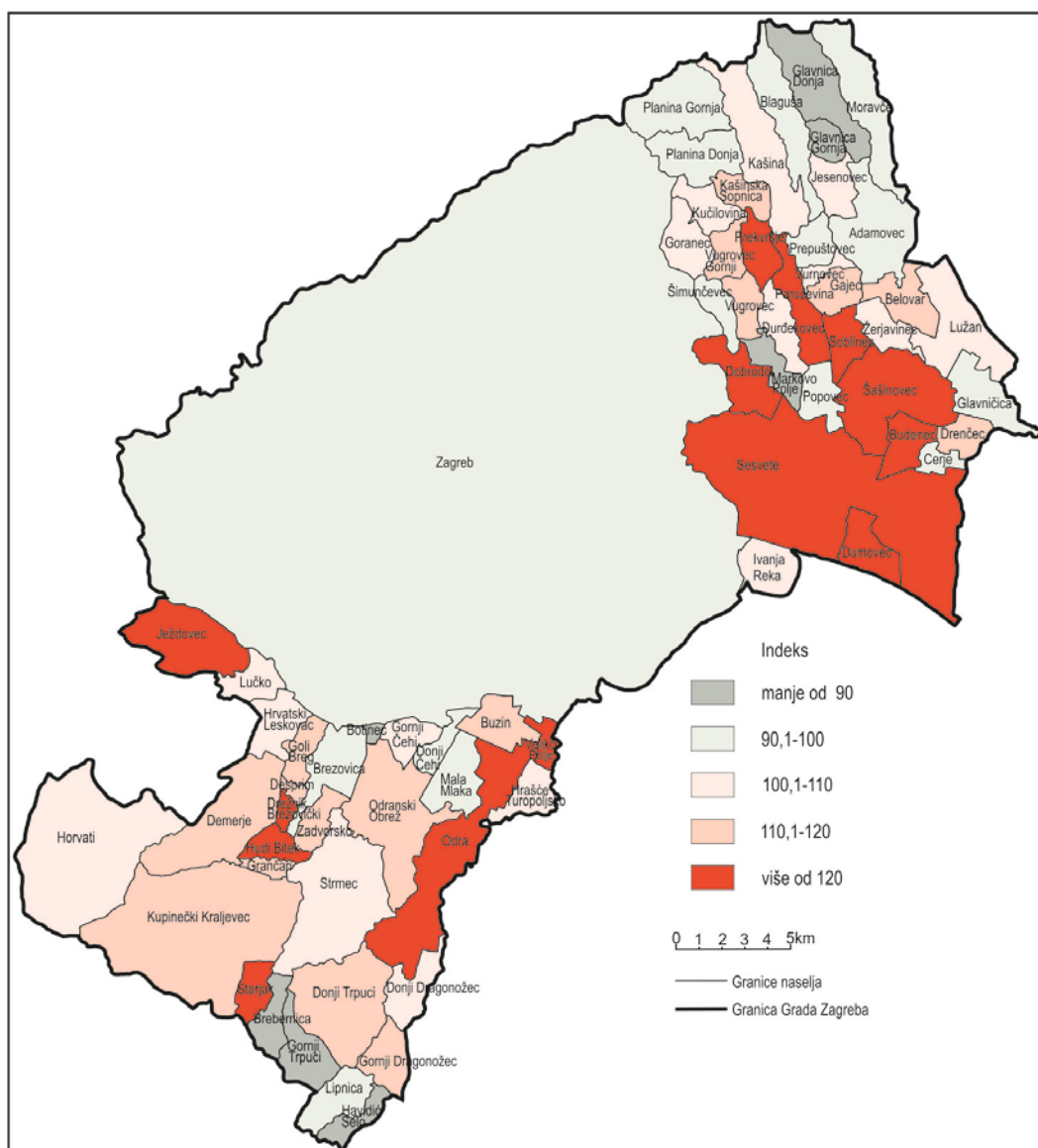
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

U međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine apsolutni broj stanovnika u Gradu Zagrebu povećao se za 10 872 stanovnika. Ukupno je to povećanje u relativnom iznosu od 1,4% i

⁹U ukupan broj stanovnika 2001. godine uključeni su: 1.osobe koje imaju prebivalište u Gradu Zagrebu i nazočne su u kritičnom trenutku (31. ožujka 2001); 2. osobe koje imaju prebivalište u Gradu Zagrebu, a odsutne su iz Grada Zagreba manje od jedne godine; 3. osobe koje borave u Gradu Zagrebu jednu godinu i duže; 4. stanovnici Grada Zagreba – djelatnici diplomatskih službi i članovi njihovih obitelji, predstavnici u međunarodnim organizacijama, kao i tzv. detaširani radnici koji se, iako su odsutni iz zemlje, izuzetno smatraju kao da su prisutni u zemlji u vrijeme Popisa, tj. uključilo ih se u ukupan broj stanovnika Grada Zagreba bez obzira na vrijeme trajanja odsutnosti iz zemlje; 5. u ukupan broj stanovnika uključene su i sljedeće skupine osoba, nomadi, skitnice, osobe u zabačenim krajevima, vojno, mornaričko i diplomatsko osoblje te članovi njihovih obitelji koji su izvan zemlje, pomorci trgovačke mornarice i ribari koji u vrijeme popisa na moru (uključujući i one koji nemaju drugo prebivalište osim smještaja na brodu), građani koji privremeno rade u drugoj zemlji, izbjeglice (definirane prema Ženevskoj konvenciji) u zemlji. U ukupno stanovništvo uključene su i osobe koje imaju „tijesnu gospodarsku, prometnu i učestalu vezu s kućanstvom i obitelji u Gradu Zagrebu (češći ili rjeđi posjeti, uzdržavanje članova obitelji, stalna komunikacija itd)“.

¹⁰U ukupan broj stanovnika 2011. godine uključeni su: 1. osobe koje u naselju popisa imaju prijavljeno prebivalište; 2. osobe koje u naselju popisa nemaju prijavljeno prebivalište, a izjavile su da se smatraju stalnim stanovnicima naselja popisa jer nemaju kućanstvo u nekome drugom naselju Republike Hrvatske ili u inozemstvu; 3. osobe koje studiraju u naselju popisa, a žive u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, u tzv. studentskim brakovima; 4. osobe u institucionalnim kućanstvima; 5. osobe na trajnom smještaju u kućanstvu (udomiteljska obitelj); 6. osobe bez stalne adrese (skitnice, beskućnici, nomadi), 6. diplomatsko i vojno osoblje Republike Hrvatske zajedno s članovima njihovih obitelji, bez obzira na trajanje odsutnosti u inozemstvu.

prosječnoj godišnjoj stopi od 0,14%. Ako se Grad Zagreb promatra kroz naselja koja su u njegovom sastavu, jasno se uočavaju razlike u kretanju promjene broja stanovnika u posljednjem međupopisnom razdoblju. Od ukupno 68 naselja 22 naselja ili 32,4% svih naselja imalo je pad stanovništva, a 46 ili 67,6% naselja imalo je porast broja stanovnika¹¹.

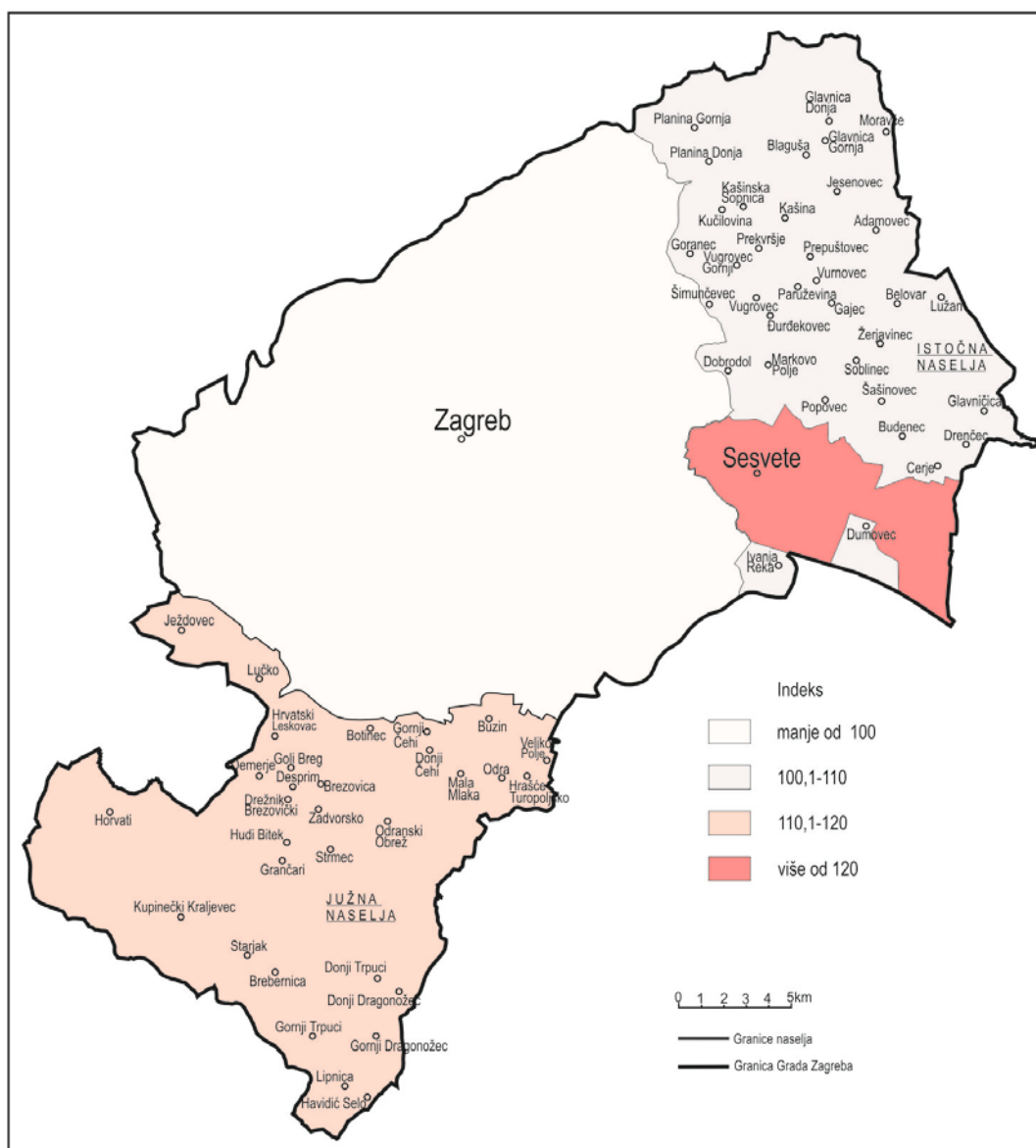
Sl. 7. Indeks međupopisne promjene broja stanovnika po naseljima Grada Zagreba 2001.-2011. godine

U depopulacijskim naseljima (koja su imala pad broja stanovnika) broj stanovnika smanjen je za 1% odnosno u apsolutnom iznosu -4 976. U apsolutnom iznosu najviše stanovnika izgubilo je naselje Zagreb -3 561, dok su ostala naselja ukupno izgubila -1 415 stanovnika. Od ostalih

¹¹Zbog izdvajanja jednog dijela naselja Markovo Polje i pripojenje istoga naselju Dobrodol, ova dva naselja imala su velike promjene u broju stanovnika. Naselje Dobrodol 2001. godine imao je 176 stanovnika, a 2011. godine 1 203, što znači da on sada ima 1 027 stanovnika više. Naselje Markovo Polje koje je 2001. godine imalo 1 291, a 2011. godine 425, što je manje za -866 stanovnika. Prema tome međupopisna promjena broja stanovnika u ova dva naselja nije rezultat prirodnog priraštaja i migracije stanovništva već rezultat teritorijalnih promjena. Bez Dobrodola 45 naselja (66,2% svih naselja) imalo je ukupno porast 14 821 stanovnika, a bez Markova Polja u 21 naselje (što je 30,9% svih naselja) zabilježen je pad od 4 110 stanovnika. U međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine smanjenje broja stanovnika imala su naselja: Planina Gornja (0,4%), Zagreb (0,5%), Adamovec (0,9%), Cerje (1,5%), Lipnica (2,8%), Mala Mlaka (3,6%), Šimunčevac (3,9%), Popovec (4,0%), Prepušćevac (4,0%), Glavničica (4,2%), Brezovica (6,0%), Planina Donja (8,1%), Moravče (8,9%), Blaguša (9,0%), Donji Čehi (9,0%), Brebernica (14%), Glavnica Gornja (14,1%), Haviđić Selo (14,5%), Gornji Trpuci (14,7%), Glavnica Donja (17,2%) i Botinec (59,1%).

naselja veće smanjenje doživjela su naselja istočnog dijela grada, ukupno -1 279, dok su naselja južnog dijela Grada imali smanjenje od -136 stanovnika.

U naseljima koja su zabilježila porast broja stanovnika u ovom međupopisnom razdoblju ističu se Sesvete s porastom od 9 171 stanovnika. Ostala naselja imala su porast 6 677, od čega istočna naselja 2 473, a južna 4 204. Osim Sesveta još je 15 naselja imalo porast stanovništva veći od 20%, 15 naselja imalo je porast između 10 i 20% te 16 naselja od 1 do 10%. Prema tome od ukupnog porasta broja stanovnika u Gradu Zagrebu od njegovih sastavnica Sesvete sudjeluju sa 84,4% a ostala naselja 48,4%, od čega istočna naselja 11,0%, a južna 37,4%. Naselje Zagreb u ovom razdoblju ne sudjeluje u ukupnom porastu stanovništva Grada Zagreba jer je u ovom međupopisnom razdoblju zabilježio pad stanovništva za 0,5% odnosno u apsolutnom iznosu za - 3 561 stanovnika. Prema tome naselje Zagreb za razliku od ostalih sastavnica - Sesveta, istočnih i južnih naselja - sudjeluje u smanjenju ukupnog porasta stanovnika Grada Zagreba.

Sl. 8. Sastavnice Grada Zagreba prema indeksu promjene broja stanovnika od 2001. do 2011. godine

Ne računajući već spomenuto naselje Markovo Polje, šest naselja imalo je relativno smanjenje broja stanovnika više od 10%. Ovdje se radi o naseljima s malim brojem stanovnika i s rubnim

perifernim položajem u odnosu na središnje naselje Zagreb. Četiri od šest ovih naselja nalaze se u skupini južna naselja, a dva u istočnim naseljima Grada Zagreba.

Ukupno je 10 naselja, uključujući i naselje Zagreb, imalo relativno smanjenje broja stanovnika do 5%, od čega su 2 u skupini južnih, a 7 istočnih naselja. Od ukupnog smanjenja -4 976 stanovnika u Gradu Zagrebu, na naselje Zagreb odnosi se 71,6% ili -3 561 stanovnika, na naselja koja su imala smanjenje do 10% odlazi 7,1% ili -354 stanovnika, a na naselja koja su imala više od 10% odlazi 3,9% ili -195 stanovnika.

3.2.2. Analiza ukupnog, stalnog i prisutnog stanovništva

U ovom poglavlju kako bi demografska slika Grada Zagreba bila potpunija zahvatili smo i 1991. godinu, odnosno analizirali i promjenu stanovništva u međupopisnu razdoblju 2001.-1991. godine. Zbog promjenjenih popisnih kriterija, ali i činjenice da definicija „prisutnog“ stanovništva iz popisa 1991. godine nije identična s definicijom toga stanovništva u popisu 2001. i 2011. godine, kao i razlike u metodologiji posljednja dva popisa (2001. i 2011.) precizna usporedba rezultata ova tri popisa stanovništva znatno je otežana te će u znatnoj mjeri ona ovdje imati samo orijentacijsku vrijednost.

Na osnovu rezultata popisa stanovništva 1991., 2001. i 2011. godine međupopisnu promjenu broja stanovnika Grada Zagreba možemo analizirati uvjetno rečeno na tri načina:

- analizom promjene „ukupnog (službenog) broja stanovnika“
- analizom promjene broja stanovnika prema metodologiji popisa primjenjenoj u popisu 1991. godine (kriterij „de iure“ ili stalnog stanovništva);
- analizom promjene broja stanovnika prema kriteriju „de facto“ ili prisutnog stanovništva.

Tablica 6. Promjena broja stanovnika Grada Zagreba 1991.-2011. godine prema kriterijima stalnog i prisutnog stanovništva

	1991.	2001.	2011.	2011.-1991.
Ukupan broj stanovnika	777 826	779 145	-	-
Apsolutna promjena	-	1 319	-	-
Indeks promjene	-	100,2	-	-
Broj prisutnog stanovništva	739 414	743 664	790 017	-
Apsolutna promjena	-	4 250	46 353	50 603
Indeks promjene	-	100,6	1 06,2	106,8
Broj stalnog stanovništva	777 826	784 166	-	-
Apsolutna promjena	-	6 340	-	-
Indeks promjene	-	100,8	-	-

Prisutno stanovništvo = uključene su sljedeće popisne kategorije: prisutno stanovništvo, odsutni u zemlji, izbjeglice u RH i privremeno prisutni.

Stalno stanovništvo = stanovništvo popisano 2001. godine prema kriterijima popisa primjenjenim u popisu stanovništva 1991. godine (svi stanovnici jednog naselja koji u tom naselju imaju prebivalište (stalno stanuju).

Izvor: Popis stanovništva 1991. Stanovništvo u zemlji i inozemstvu po naseljima, Dokumentacija 911, DZS, Zagreb, 1996. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, Stanovništvo prema prisutnosti/odsutnosti u naselju popisa po naseljima, DZS, Zagreb, 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo po spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Ukupno stanovništvo prema metodologiji popisa stanovništva 1991. godine čine "stanovništvo u zemlji" i "stanovništvo u inozemstvu". Stanovništvo u zemlji je stalno stanovništvo bez osoba na radu u inozemstvu i članova njihovih obitelji koji s njima u inozemstvu borave. U taj kontingent uključene su sve osobe koje su u inozemstvu boravile kao djelatnici u diplomatsko-konzularnim službama, kao i osobe upućene u inozemstvo od poduzeća, osobe na liječenju, školovanju,

putovanju i sl. Osobe na radu u inozemstvu su oni građani RH koji rade u inozemstvu kod stranog poslodavca ili samostalno. Osim tih osoba u kontingent stanovnika u inozemstvu uključeni su i članovi njihovih obitelji koji s njima borave, ako tamo ne rade.

Ukupno stanovništvo Grada Zagreba 2001. u odnosu na 1991. godinu poraslo je u apsolutnom iznosu za 1 319, odnosno relativnom 0,2%. Godine 1991. u inozemstvu je popisano 38 412 stanovnika što je 4,9% ukupnog stanovništva koji su imali prebivalište u Gradu Zagrebu, a u "zemlji" je bilo 739 414 stanovnika. Prema popisu 2001. godine u zemlji je popisano 745 103, a u inozemstvu 34 042 od toga na radu 16 622, boravku 10 604 i "ostalo" 6 816. Na radu i boravku ukupno je bilo 27 226 (ovdje su svi inozemci i do 1 godine i duže od 1 godine) a ostalo su bili na školovanju (1 517), izbjeglice (21) i ostalo 5 278. Ako usporedimo broj stanovnika u "zemlji" 1991. godine (739 414) i 2001. godine (745 103) proizlazi da je Grad Zagreb povećao kontingent ovog stanovništva za 5 689 ili 0,8%. S druge strane kontingent stanovništva u "inozemstvu" smanjen je u apsolutnom iznosu za 4 370 ili u relativnom za -11,4%. Razlika povećanja broja stanovnika u zemlji (5 689) i smanjenja broja stanovnika u inozemstvu (-4 370) daje ukupni porast broja stanovnika za 1 319 osoba.

Prema popisu 1991. godine u Gradu Zagrebu popisano je 739 414 prisutnog stanovništva a 2001. godine 743 664 osobe koje uključuje prisutno stanovništvo u naselju, odsutne iz naselja u zemlji, izbjeglice u RH i privremeno prisutne. Iako se u potpunosti ne slažu svi modaliteti prisutnog stanovništva iz popisa 1991. sa modalitetima popisa 2001. godine možemo utvrditi da je porast prisutnog stanovništva između ova dva popisa iznosio relativno 0,6% ili 4 250 osoba u apsolutnom iznosu.

Broj stalnog stanovništva kojeg čine svi stanovnici jednog naselja koji u tom naselju imaju prebivalište odnosno ukupno popisane osobe bez prisutnih osoba (stanovnika drugih naselja prisutnih u vrijeme popisa) u Gradu Zagrebu povećan je 2001. godine u odnosu na 1991. godinu za 0,8% (6 340 osoba). Svaka od ove tri izračunate međupopisne promjene ima, dakle, samo orijentacijsku vrijednost. Najbliži smo istini ako zaključimo da se apsolutno povećanje ukupnog stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 1991.-2001. godine kreće između 1300 i 6340 stanovnika, a relativno između 0,2 i 0,8%.

Od ove tri usporedbe prema metodologiji popisa 2011. godine najbliža bi bila usporedba broja prisutnog stanovništva. Prema toj usporedbi Grad Zagreb je u posljednjem međupopisnom razdoblju povećao broj stanovnika za 46 353 osobe ili 6,2%, a u odnosu na 1991. godinu za 50 603 ili 6,8%.

U usporedbi posljednja dva popisa ako zanemarimo namjeru odsutnosti i prisutnosti i ako izostavimo osobe odsutne godinu i dulje približno bi dobili najrealniju međupopisnu promjenu broja stanovnika. „U grubo“ razliku posljednja dva popisa čini namjera odsutnosti, odnosno prisutnosti ali i osobe odsutne godinu i dulje koje su se u mjesto stalnog stanovanja vraćale sezonski i mjesečno (te se osobe u Popisu 2011. ne uključuju u ukupan broj stanovnika).

Tablica 7. Promjena broja stanovnika po naseljima Grada Zagreba 2001. i 2011. godine („prisutno stanovništvo“)

Sastavnice	Ukupan broj stanovnika		Apsolutna promjena	Indeks 2011./2001.	Prosječna godišnja stopa rasta-pada
	2001.	2011.			
Grad Zagreb	757 064	790 017	32 953	104,4	0,42
Zagreb	675 150	688 163	13 013	101,9	0,19
Sesvete	41 793	54 085	12 292	129,4	2,61
Istočna naselja	18 406	21 016	2 610	114,2	1,33
Južna naselja	21 715	26 753	5 038	123,2	2,1

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Ako stanovništvo prisutno jednu godinu i duže ubrojimo u stalno stanovništvo, a njih je bilo 4 442, a stanovništvo odsutno jednu godinu i duže u zemlji 2 539 i inozemstvu 23 984 oduzmemo od ukupnog stanovništva dobijemo da je Grad Zagreb 2001. godine imao 757 064 stalnih stanovnika.

Prema tome u međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine apsolutni broj stanovnika u Gradu Zagrebu povećao se za 32 953 stanovnika. Ukupno je to povećanje u relativnom iznosu od 4,4% i prosječnoj godišnjoj stopi od 0,42%. S obzirom da je prirodni prirast bio negativan, odnosno da je zabilježen prirodni pad stanovništva od 5 710 osoba, ukupna neto migracija iznosila je 38 663 osobe.

3.2.3. Prirodno kretanje stanovništva u međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine

Poznavanje prirodnog kretanja stanovništva nužno je za ocjenu i tumačenje cjelokupnog demografskog kompleksa i njegovih promjena, kao i dosegnute razine ukupnoga razvoja (Friganović, 1987).

Pored bioloških procesa, na prirodno kretanje stanovništva važnu ulogu imaju gospodarski, društveni, kulturni, socio-psihološki i drugi čimbenici koji su jače izraženi, što je određena sredina razvijenija.

Prirodno kretanje stanovništva tijekom vremena dovodi do mnogih promjena u stanovništvu koje se odražavaju na njegovu ukupnu broju, u strukturama, a koje proizlaze iz vitalnih događanja (rođenja i umiranja). Osnovne su sastavnice prirodnoga kretanja stanovništva rodost (natalitet) i smrtnost (mortalitet), a njihovom međusobnom usporedbom dobivamo prirodni prirast ili prirodnu promjenu koja može biti pozitivna, pa govorimo o pozitivnom prirodnom prirastu ili pozitivnoj prirodnoj promjeni, ali ona može biti i negativna, pa tada govorimo o prirodnom padu ili prirodnoj depopulaciji stanovništva. U normalnim ili uravnoteženim uvjetima razvoja stanovništva prirodno kretanje uglavnom je pozitivno, što znači da se više ljudi rađa nego što umire.

Međutim, nepovoljni dugoročni demografski procesi, naročito u domeni snižavanja nataliteta, iseljavanja i demografskog starenja, kao i remetilacke odrednice razvoja stanovništva poput ratova, epidemija i prirodnih katastrofa, negativno će se odraziti na biodinamiku stanovništva.

Tablica 8. Podaci prirodnog kretanja stanovništva Grada Zagreba u međupopisnom razdoblju 2001. do 2011. godine

Godina	Rođeni	Umrli	Prirodni priraštaj	Vitalni indeks
2001.	5 260* (7013)	6 030* (8040)	-770* (-1027)	87,2
2002.	7 019	8 161	-1 142	86
2003.	7 134	8 380	-1 246	85,1
2004.	7 160	7 890	-730	90,7
2005.	7 585	8 442	-857	89,8
2006.	7 563	8 214	-651	92,1
2007.	7 900	8 631	-731	91,5
2008.	8 345	8 319	26	100,3
2009.	8 792	8 471	321	103,8
2010.	8 792	8 465	327	103,9
2011.	2 103** (8411)	2 099** (8396)	4** (15)	100,2
2001.-2011.	77 653	83 102	-5 449	93,4

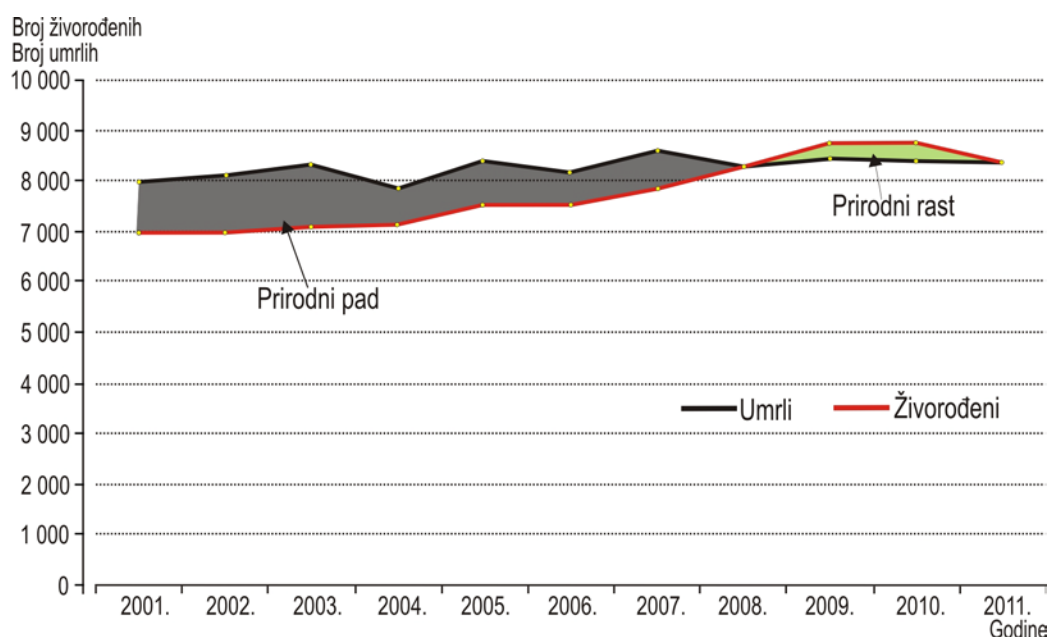
*Odnosi se na razdoblje od 01.04. do 31.12. 2001.

**Odnosi se na razdoblje od 01.01. do 31.03. 2011.

Izvor: Godišnja priopćenja Državnog zavoda za statistiku DZS, Zagreb 2012.

Razvoj stanovništva Hrvatske u suvremenom razdoblju (nakon Drugog svjetskog rata) karakterizira sve nepovoljnija prirodna dinamika, kao posljedica specifičnog društvenog i gospodarskog razvoja. U demografskoj teoriji je poznata zakonitost prema kojoj gospodarski razvoj prati smanjenje stopa prirodnoga prirasta, što nazivamo demografskom tranzicijom. Pod procesom demografske tranzicije podrazumijevamo korjenite promjene u režimu reprodukcije stanovništva, koje se zbivaju usporedno s društveno-gospodarskim promjenama. U osnovi, demografska tranzicija jest proces transformacije tradicionalnog u suvremeni tip reprodukcije stanovništva – prijelaz s visokih na niske stope nataliteta i mortaliteta, koji se odvija u tri etape: predtranzicijskoj, tranzicijskoj i posttranzicijskoj (Wertheimer-Baletić, 1973., 1982., 1999).

U međupopisnom razdoblju (2001. - 2011.) ukupno je u Gradu Zagrebu živorođeno 77 653 djeteta, umrlo je 83 102 osobe te je prirodni pad u ovom razdoblju iznosio – 5 449 osoba. Opća stopa nataliteta porasla je sa 9‰ u 2001. godini na 10,6‰ u 2011. godini, dok je opća stopa mortaliteta oscilirala između 10,3‰ i 10,6‰, stopa prirodnog priraštaja odnosno pada porasla je -1,3‰ (2001.) na 0,01‰ (2011.) godine. Sve do 2008. godine prirodno kretanje stanovništva u Gradu Zagrebu bilo je negativno, što znači da je bilo više umrlih nego živorođenih. U cjelini gledano, u Gradu Zagrebu, u razdoblju od 2001. do 2011. godine prirodno kretanje stanovništva bilo je negativno ali je jasno naglašen trend njegova poboljšanja. Broj živorođenih u Gradu povećan je sa 7 013 (2001. godine) na 8 411 (2011. godine) ili za 19,9%. Povećan je i broj umrlih za 4,4% (sa 8 040 na 8 396). Umrlih je sve do 2008. bilo više od broja živorođenih tako da je od 2001. do 2008. godine bio prisutan prirodni pad stanovništva. U 2008. više je bilo živorođenih nego što je te godine u Gradu Zagrebu umrlo stanovništva pa je Grad imao prirodni prirast, ali za svega 26 stanovnika.

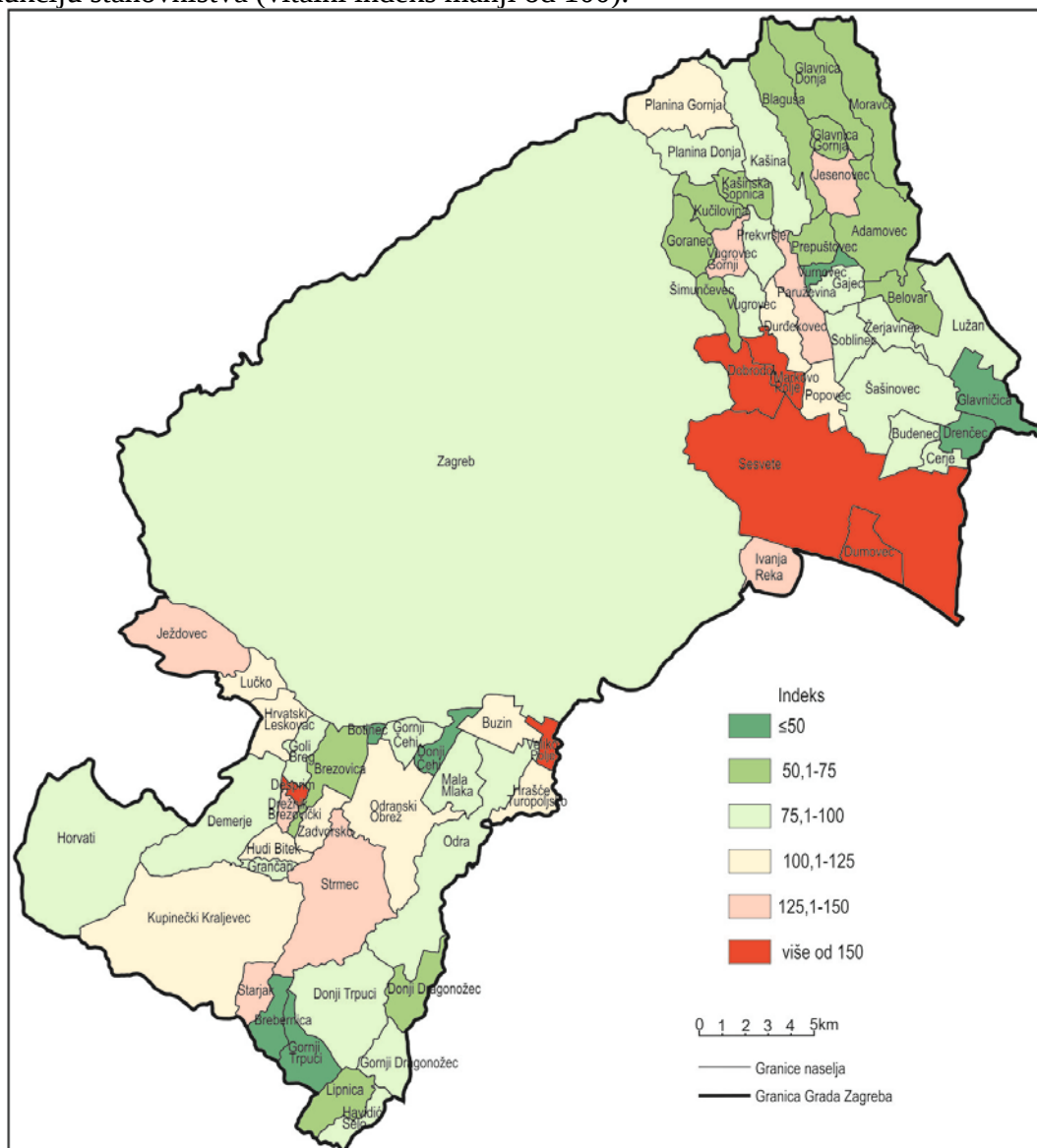

Sl. 9. Prirodno kretanje stanovništva Grada Zagreba od 2001. do 2010. godine

Broj živorođenih u stalnom je porastu od 2001. godine kada je iznosio 7 013 da bi od 2008. prešao brojku od osam tisuća i nastavio dalje rasti približavajući se brojci od devet tisuća. Od 2008. godine u Gradu Zagrebu zabilježene su značajnije promjene kod prirodnog kretanja stanovništva. Na početku ovog razdoblja (2001.) prirodno kretanje obilježavao je prirodni pad stanovništva (-1 027) da bi na kraju ovog razdoblja (2011.) Grad Zagreb imao prirodni priraštaj koji je iznosio 15 više rođenih od umrlih. Rezultat ovakvog razvoja prirodnog kretanja stanovništva u proteklom razdoblju proizlazi iz nekoliko čimbenika. Grad Zagreb ima jednu od najboljih (ako ne i najbolju) populacijskih politika u državi s obzirom na novčane potpore i

davanja za novorođenu djecu, subvencije u predškolskom odgoju (niske cijene vrtića), subvencije u osnovnim i srednjim školama (besplatni udžbenici) i dr. Na promjenu smjera prirodnog kretanja stanovništva u analiziranom razdoblju utjecala su povoljna gospodarska kretanja koja se najviše ogledaju u intenzivnoj građevinskoj izradnji - stanogradnja, poslovni i trgovački centri - te koncentraciji i centralizaciji ostalih gospodarskih, društvenih, kulturnih, zdravstvenih, političkih i obrazovnih institucija koja je omogućila da se u Grad Zagreb doseli značajniji broj doseljenika u reproduktivnom razdoblju.

Vitalni indeks koji pokazuje broj živorođenih na 100 umrlih osoba dobar je pokazatelj smjera reprodukcije stanovništva. Prema ovom pokazatelju, proširenu reprodukciju stanovništva (indeks veći od 100) imalo je 25 naselja¹² u Gradu Zagrebu, a 43 naselja imala su opadajuću reprodukciju stanovništva (vitalni indeks manji od 100).

Sl. 10. Vitalni indeks stanovništva Grada Zagreba po naseljima u razdoblju 2001.-2011. godine

¹² ¹³U međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine proširenu reprodukciju stanovništva (indeks viši od 100) imala su naselja: Veliko Polje (477,5), Markovo Polje (188,3), Dobrodol (187,4), Sesvete (183,2), Dumovec (172), Desprim (161,4), Vugrovec Gornji (143,5), Ježdovec (138,8), Drežnik Brezovički (138,6), Starjak (135,5), Jesenovec (134,7), Strmec (128,5), Ivanja Reka (127,7), Paruževina (127,1), Hudi Bitek (121,2), Planina Gornja (120,8), Kupinečki Kraljevec (112,8), Lučko (111,6), Odranski Obrež (116), Zadvorsko (110,9), Popovec (109,1), Hrvatski Leskovac (106), Đurđekovec (105,3), Hrašće Turopoljsko (104,5), Buzin (101,3).

Temeljitiya analiza rodnosti, smrtnosti i vitalnog indeksa pokazuje heterogenost Grada u bioreproduktivnim karakteristikama. Očekivano s obzirom na kretanje ukupnog stanovništva i dobni sastav, najslabiju vitalnost pokazuju naselja periferno položena u odnosu na gradska naselja Zagreb i Sesvete.

Najpovoljniji vitalni indeks imaju naselja Veliko Polje - vitalni indeks 452,8 i Sesvete 182,5 - vitalni indeks. Očito se ističe vitalnost populacije u naseljima koja su težišta doseljavanja posljednjih dvadeset godina, pa je njihovo stanovništvo nositelj bioreprodukcije unutar Grada.

U proteklom međupopisnom razdoblju na prostor Grada Zagreba doseljavalo se uglavnom mlado radno sposobno i reproduksijski vitalno stanovništvo koje je jednim značajnim dijelom utjecalo na dinamiku nataliteta. Međutim, zbog nastale gospodarske krize koja je započela u Hrvatskoj 2009. godine, povećanja broja nezaposlenih, deindustrijalizacije, krize u građevinskom sektoru i brojnih drugih problema koji se nadovezuju na gospodarsku krizu već od 2011. godine započinje pad broja živorođenih što je utjecalo i na pad prirodnog prirasta koji je već 2013. godine poprimio negativni predznak (-0,1%). Dosadašnja razvojna istraživanja potvrđuju da je rast zagrebačkog stanovništva, podržan migracijama, bio u pozitivnoj korelaciji s ukupnim društvenim, posebno gospodarskim razvojem.

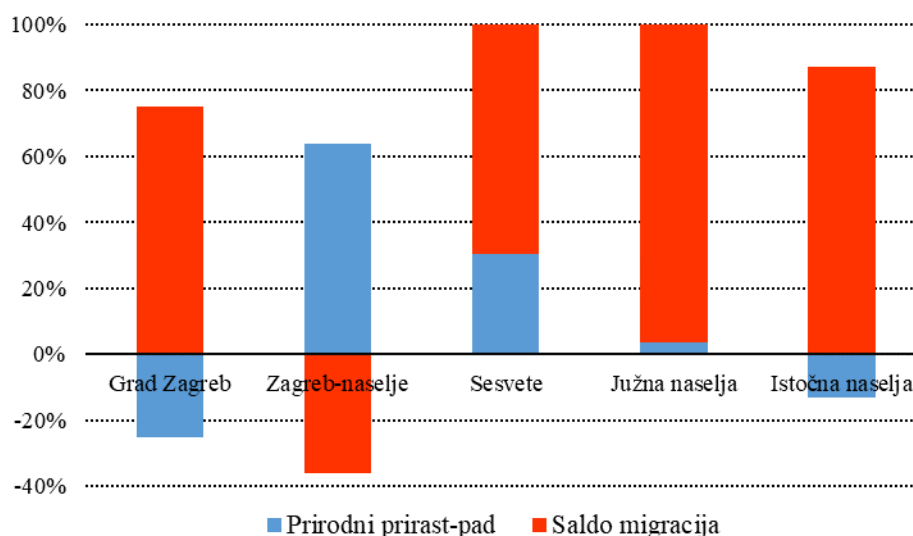
Tablica 9. Utjecaj prirodnog kretanja i migracijskog salda na međupopisnu promjenu stanovništva Grada Zagreba 2001.-2011. godine

Sastavnice	Apsolutna promjena broja stanovnika			Relativni udio (%)		
	svega	prirodni prirast/pad	saldo migracija	svega	prirodni prirast	saldo migracija
Grad Zagreb	10 872	-5 449	16 321	100	-50,1	150,1
Zagreb	-3 561	-8 192	4 631	100	230	-130
Sesvete	9 171	2 797	6 374	100	30,5	69,5
Južna naselja	4 068	154	3 914	100	3,8	96,2
Istočna naselja	1 194	-208	1 402	100	-17,4	117,4

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2012. godine
Tabloграмi i priopćenja vitalne statistike Državnog zavoda za statistiku od 2001. do 2010. godine.

U međupopisnom razdoblju od 2001. do 2011. godine u Gradu Zagrebu zabilježen je prirodni pad stanovništva koji iznosi -5 449 stanovnika. U čak 41 naselju (što čini 60,3% svih naselja Grada) više je bilo umrlih nego rođenih što znači da su ta naselja izložena prirodnoj depopulaciji stanovništva. Dva naselja, Grančari i Mala Mlaka stagniraju jer su im natalitet i mortalitet isti (pp=0), a 25 naselja imalo je prirodni prirast stanovništva. Najveći prirodni prirast imali su Sesvete (2 798) i Veliko Polje (134). Kod ostalih naselja koja su imala prirodni prirast osam naselja imalo je prirast do 10 stanovnika, sedam naselja od 10 do 20, sedam naselja 20 do 50 stanovnika i jedno naselje više od 50. Naselje Zagreb je imalo najveći prirodni pad stanovništva od 2001. do 2011. godine (-8 193). Osim Zagreba, u 18 naselja prirodni pad stanovništva bio je do 10 stanovnika, 12 naselja imalo je pad od 10 do 20 stanovnika, 8 naselja od 20 do 50 i dva naselja više od 50 (Belovar -53, Adamovec -67).

Od dvije pozitivne sastavnice ukupnog kretanja stanovništva nataliteta i imigracije u proteklom međupopisnom razdoblju na ukupni porast stanovništva Grada Zagreba utjecala je samo imigracija.

Sl. 11. Udjel prirodnog prirasta/smanjenja i neto migracije u ukupnoj promjeni stanovništva Grada Zagreba 2001. – 2011. godine

U razdoblju 2001.-2011. godine broj stanovnika Grada Zagreba povećao se za 10 872 stanovnika. Apsolutna međupopisna promjena broja stanovnika Grada Zagreba rezultat je prirodnog pada stanovništva i pozitivne saldo migracije. Prirodni pad stanovništva u Gradu Zagrebu iznosio je -5 449, a pozitivni migracijski saldo 16 321 stanovnika. Prostorno gledano prirodni pad stanovništva imalo je naselje Zagreb i istočna naselja, dok su Sesvete i južna naselja imali prirodni prirast stanovništva. Pozitivnu saldo migraciju imali su svi „dijelovi“ Grada Zagreba, a najveći pozitivni migracijski saldo imale su Sesvete (6 374). Ukupno kretanje stanovništva u naselju Zagreb u analiziranom razdoblju rezultiralo je smanjenjem broja stanovništva (ukupnom depopulacijom od -3 561 stanovnika), pri čemu je prirodni pad iznosio -8 192 dok je saldo migracije bio pozitivan 4 631.

Prirodni prirast i pozitivan migracijski saldo u promatranom razdoblju imala su 22 naselja što čini 32,4% svih naselja Grada Zagreba. Prirodni pad, a pozitivan migracijski saldo imalo je 22 ili 32,4% naselja, tri naselja imala su prirodni prirast i negativan migracijski saldo, a 19 naselja imalo je prirodni pad i negativan migracijski saldo, po jedno naselje imalo je negativni migracijski saldo i stagnaciju prirodnog kretanja i pozitivan migracijski saldo i stagnaciju prirodnog kretanja.

3.2.4. Opće kretanje stanovništva 2001.-2011. godine

Ukupno kretanje stanovništva sastoji se i zavisi od prirodnog i mehaničkog (migracijskog, fizičkog) kretanja stanovništva. Prirodno i mehaničko kretanje dva su osnovna oblika ukupnog kretanja stanovništva i čine osnovne odrednice i dinamičke sastavnice razvoja stanovništva jedne zemlje (Wertheimer-Baletić, 1999). Za utvrđivanje točnog odnosa između prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva potreban nam je registar stanovništva koji bi nam dao točan pregled broja iseljenih i doseljenih. Međutim, kako u Hrvatskoj još uvijek ne raspolažemo registrom stanovništva, onda se izračun ukupnog kretanja stanovništva vrši vitalno-statističkom metodom, pri čemu u odnos stavljamo promjenu broja stanovnika između dva popisa (popisnu promjenu) i prirodno kretanje stanovništva. Svrha je izračuna, koji se u demografskoj literaturi naziva i općim kretanjem stanovništva, dobiti grubu migracijsku bilancu (Friganović, 1987.).

Ukupno (opće) kretanje stanovništva svojevrsni je sintetički pokazatelj općih procesa u svezi sa stanovništvom, ali istodobno i važna pretpostavka za ocjenu budućih demografskih gibanja. Preko općeg kretanja stanovništva vrednujemo utjecaj prirodne dinamike i prostorne

pokretljivosti populacije na demografske procese, odnose i strukture na određenom području. Usporedbom prirodnog i popisnog kretanja stanovništva u međupopisnom razdoblju, definiramo smjer njegovog prostornog kretanja – je li neki prostor pretežno imigracijskog ili pretežno emigracijskog karaktera. U demografskoj nas analizi ponajprije zanimaju tipovi općeg kretanja stanovništva izdvojeni iz odnosa ukupnog 10-godišnjeg prirodnog prirasta i popisne promjene u odgovarajućem međupopisnom razdoblju. Iz tog odnosa proizlazi gruba migracijska bilanca koja, ovisno o tome je li pozitivna ili negativna, definira neki prostor emigracijskim (egzodusnim), odnosno imigracijskim (useljeničkim) značajkama (Friganović, 1987.).

Tipovi općega kretanja stanovništva pokazuju odnos i utjecaj prirodnog priraštaja i prostorne pokretljivosti u određenom razdoblju (Friganović, 1990). Tipovi općeg kretanja stanovništva određuju se na temelju usporedbe međupopisne promjene broja stanovnika i prirodnog prirasta. Ovisno o migracijskoj bilanci (pozitivnoj ili negativnoj), određuje se je li neki prostor imigracijskog ili emigracijskog tipa.¹³

Tablica 10. Broj i struktura naselja prema tipu općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba po međupopisnim razdobljima od 1991. do 2011. godine

Tip općeg kretanja	Među popisno razdoblje			
	1991.-2001.		2001.-2011.	
	broj	%	broj	%
I1	13	19,1	20	29,4
I2	43	63,2	25	36,8
I4	9	13,2	10	14,7
Ukupno imigracijski	65	95,6	55	80,9
E1	-	-	1	1,5
E2	-	-	4	5,9
E4	3	4,4	8	11,8
Ukupno emigracijski	3	4,4	13	19,1
Ukupno naselja	68	100	68	100

Izvor: Tablogrami i priopćenja vitalne statistike Državnog zavoda za statistiku od 1991. do 2011. godine, Zagreb.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2003.

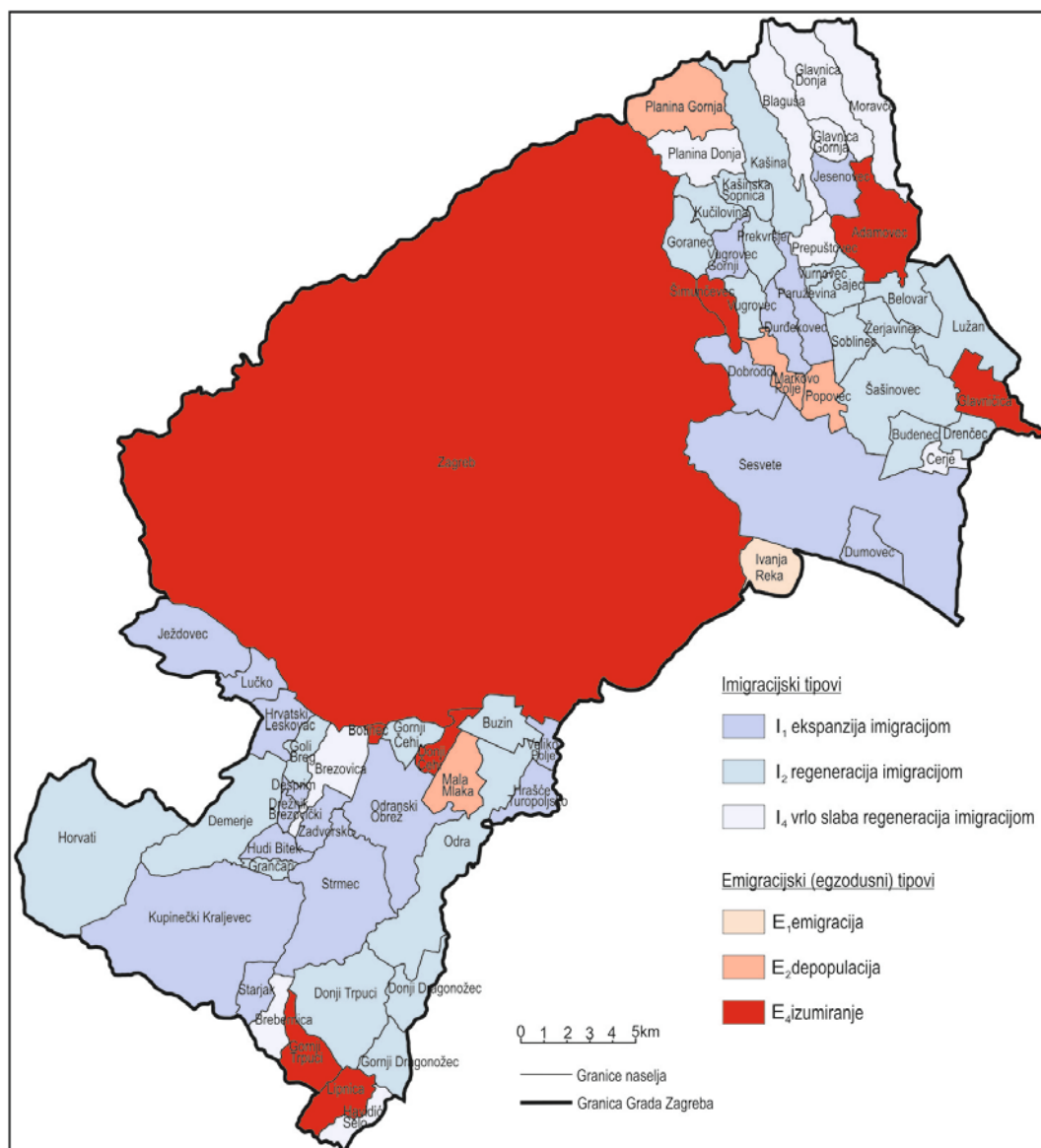
Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

U međupopisnom razdoblju (2001.-2011.) u Gradu Zagrebu migracijska bilanca bila je pozitivna, iznosila je (16 321) te je prema tome imala obilježje imigracije I² - kao tipa općeg kretanja stanovništva.

Iako je u prethodnom međupopisnom razdoblju 1991.-2001. godine bila znatno manja ukupna migracijska bilanca i u ovom razdoblju ona je bila pozitivna (1 319) što znači da je i ovo razdoblje imalo imigraciju I² - tip općeg kretanja stanovništva. Iz toga proizlazi da je Grad Zagreb u oba međupopisna razdoblja, odnosno u razdoblju od 1991. do 2011. godine, bio prostor imigracijskog tipa. Egzodusne značajke u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. u Gradu Zagrebu pokazivala su svega tri naselja ili 4,4% svih naselja Grada. U razdoblju 2001.-2011. u strukturi naselja Grada Zagreba prema tipovima općeg kretanja stanovništva došlo je do izvjesnih promjena u odnosu na prethodno razdoblje (1991.-2001.). Povećan je broj

¹³Tipove općeg kretanja stanovništva u domaćoj je literaturi u nizu radova definirao M. A. Friganović (1982./83., 1984., 1987., 1992.). Usporedbom prirodnog i popisnog kretanja stanovništva u međupopisnom razdoblju možemo utvrditi 4 emigracijska (E1 - emigracija, E2 - depopulacija, E3 - izrazita depopulacija, E4 - izumiranje) i 4 imigracijska tipa općeg kretanja (I1 - ekspanzija imigracijom, I2 - regeneracija imigracijom, I3 - slaba regeneracija imigracijom, I4 - vrlo slaba regeneracija imigracijom). Svi emigracijski tipovi općeg kretanja imaju negativnu migracijsku bilancu, a svi imigracijski tipovi imaju pozitivnu migracijsku bilancu.

emigracijskih naselja¹⁴ za deset (sa 3 na 13), a smanjen broj imigracijskih naselja Grada (sa 65 na 55). Međutim, dok je broj naselja s najpovoljnijim općim kretanjem stanovništva (tip I¹ - ekspanzija imigracijom) povećan za osam naselja (sa 13 na 20), broj naselja s izumiranjem stanovništva (tip - E⁴) povećan je za 5 (sa 3 na 8 ili za 37,5%). Istodobno je povećan i broj naselja s emigracijom E¹ i E²- kao tipovima općeg kretanja.

Sl. 12. Tipovi općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba od 2001. do 2011. godine

Najpovoljnije ukupno (opće) kretanje stanovništva (ekspanzija imigracijom tip I¹), u promatranom razdoblju 2001.-2011. imalo je ukupno 20 naselja¹⁵ Grada Zagreba. U tim je naseljima, od kojih je jedno gradsko naselje Sesvete, ukupno živjelo 75 882 stanovnika. Ova su naselja u odnosu na 2001. godinu zabilježila porast stanovništva od 21,2% ili 13 248 stanovnika.

¹⁴Emigracijska obilježja u međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine imala su naselja: Ivanja Reka (E1), Mala Mlaka, Markovo Polje, Planina Gornja, Popovec (E2), Adamovec, Botinec, Donji Čehi, Glavničica, Gornji Trpuci, Lipnica, Šimunčevac i Zagreb (E4).

¹⁵Ekspanziju imigracijom imala su sljedeća naselja: Kupinečki Kraljevec, Lučko, Desprim, Dobrodol, Drežnik Brezovički, Dumovec, Đurđekovec, Hrašće Turopoljsko, Hrvatski Leskovac, Hudi Bitek, Jesenovec, Ježdovec, Odranski Obrež, Paruževina, Sesvete, Starjak, Strmec, Veliko Polje, Vugrovec Gornji, Zadvorsko

Opće kretanje stanovništva (ekspanzija imigracijom) u ovim naseljima posljedica je odgovarajuće koncentracije gospodarskih djelatnosti, dinamičnog društvenog razvoja, bitno kvalitetnije infrastrukturne opskrbljenosti te pozitivnijih ukupnih demografskih procesa. U tim je naseljima stopa popisne promjene bila viša od stope prirodne promjene stanovništva, što znači da je u tim naseljima važniju komponentu u ukupnom kretanju stanovništva imalo doseljavanje. U odnosu na razdoblje 1991.-2001. godine, u razdoblju 2001.-2011. smanjen je broj naselja sa I^2 , a povećan broj naselja sa I^4 tipom općeg kretanja. Ukupno je u imigracijskim naseljima 2011. godine živjelo 95 799 stanovnika, što je u odnosu na 2001. godinu više za 19,2% (ili 15 433 stanovnika). Za razliku od prethodnog međupopisnog razdoblja (1991.-2001.) kada je imao obilježje I^4 , naselje Zagreb u posljednjem međupopisnom razdoblju imao je obilježje E^4 kao tip općeg kretanja stanovništva. Naselju Zagreb ima prirodni pad stanovništva (-8 192), popisom ustanovljeno kretanje je također negativno (-3 561) iz čega proizlazi da je stopa prirodnog kretanja (smanjenja) manja od stope popisom ustanovljenog smanjenja. Prema tome, tip općeg kretanja stanovništva ustanovljen u razdoblju između dva posljednja popisa pokazuje da je u naselju Zagreb prisutan trend izumiranja stanovništva. U ovom trenutku, s obzirom na veliki broj stanovnika u odnosu na druga naselja istog obilježja, ali s malim brojem stanovnika, stanje u naselju Zagreb nije alarmantno. Ovo stanje može se brzo popraviti ukoliko se ne pogorša prirodno kretanje stanovništva koje je posljednjih godina poprimilo znakove oporavka u odnosu na početak ovog međupopisnog razdoblja, a imigracija ne bi trebala biti upitna s obzirom na mogućnosti koje Zagreb pruža potencijalnim doseljenicima. Naselje grad Zagreb je grad složene funkcionalne strukture koji će uvijek biti privlačan za naseljavanje određenih kategorija stanovništva koje će makar mehanički pomlađivati njegovu dobnu strukturu, tako da trend izumiranja (E^4) na koji upućuju aktualne odrednice općeg kretanja stanovništva ne odražava realnu perspektivu njegova populacijskog razvoja.

3.3. Prostorna pokretljivost stanovništva (migracije)

3.3.1. Domorodno i doseljeno stanovništvo

Migracija u užem smislu ili konačna migracija podrazumijeva preseljenje osobe iz rodnog mjesta ili prethodnog mjesta stalnog boravka u mjesto doseljenja ili novo mjesto stalnog boravka, pod uvjetom da je riječ o preseljenju trajnijega karaktera. Stoga da bismo prostorno kretanje smatrali migracijom u užem smislu, moraju biti ispunjena dva uvjeta: prilikom preseljenja potrebno je prijeći određene granice relevantne administrativno-teritorijalne jedinice i pritom trajnije promijeniti mjesto stalnog boravka (Wertheimer-Baletić, 1999).

Mehaničko i prirodno kretanje osnovne su odrednice ukupnoga kretanja stanovništva. Mehaničko kretanje utječe na ukupnu i prirodnu dinamiku stanovništva, ali i na sve njegove strukture (demografske, ekonomske, narodnosne i dr.). Migracija istodobno utječe na značajke stanovništva u dva različita područja, mjestu podrijetla i u mjestu odredišta migranata. „U mjestu podrijetla i u mjestu odredišta migracija mijenja broj stanovnika, njegov prostorni razmještaj, mijenja razinu nataliteta (fertiliteta), mortaliteta, nupcijaliteta i sl., a mijenja i brojne strukture stanovništva“ (Wertheimer-Baletić, 1999:283).

Prostor Grada Zagreba obilježila su doseljavanja stanovništva. Pored imigracija potaknutih deagrarizacijom i deruralizacijom nakon Drugog svjetskog rata na ove prostore ubrzana industrijalizacija tijekom 1950-ih, 1960-ih i 1970-ih godina privukla je brojnu ekonomsku imigraciju. Intenzitet i smjer suvremenih migracija stanovništva Grada Zagreba ovdje ćemo pratiti kroz analizu kretanja domorodnog stanovništva (stanovništva koje stalno živi u mjestu rođenja) kao i analizu kretanja doseljenog stanovništva prema vremenu doseljenja i području iz kojeg se to stanovništvo doselilo. Bazu podataka ove raščlambe čine do sada obrađeni i publicirani rezultati popisa stanovništva 2011. godine. Prema analiziranim rezultatima razvidno je da je Grad Zagreb prostor s relativno visokim udjelom doseljenog stanovništva, ali s jasno izraženom diferencijacijom na nižim razinama promatranja, tj. na razini naselja. U Gradu Zagrebu 51,2% stanovništva je doseljeničkog podrijetla što znači da je domorodnog odnosno stanovništva koje živi od rođenja u istom naselju 48,7%. Međutim izdvojimo li iz kontingenta „ukupno doseljenih“ unutar županijsko (gradsko) preseljenje (doseljeni iz drugog naselja Grada Zagreba), a njih je 2011. godine bilo 35 393, dolazimo do brojke o 368 883, uvjetno rečeno, pravih doseljenika na prostor Grada Zagreba koji čine 47% ukupnog stanovništva prema popisu 2011. godine. Drugim riječima, gotovo polovina stanovnika Grada Zagreba nije rođena na području Grada nego je u njega doseljena iz inozemstva ili drugih područja RH.

Tablica 11. Domorodno i migracijsko stanovništvo u Gradu Zagrebu 2001. i 2011. godine

Sastavnice	2001.			2011.		
	Ukupno	Domorodno	Doseljeno	Ukupno	Domorodno	Doseljeno
Grad Zagreb	779 145	383 959	393 811	790 017	384 760	404 602
Zagreb	691 724	350 096	340 440	688 163	348 572	338 969
Sesvete	44 914	13 918	30 891	54 085	15 699	38 377
Istočna naselja	19 822	9 598	10 164	21 016	9 086	11 919
Južna naselja	22 685	10 347	12 316	26 753	11 403	15 326

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu, DZS, Zagreb 2013.

Domorodno stanovništvo na nekom području povećava se ukoliko je prirodni prirast veći od imigracije, u suprotnom povećava se broj doseljenog stanovništva. Odnos domorodnog i doseljenog stanovništva od 2001. do 2011. pokazuje da se udjel migracijskog stanovništva povećava, a udjel domorodnog se smanjuje.

U popisu 2001. godine udjel doseljenog bio je 50,5%, a u popisu 2011. godine povećan je za 0,7% te iznosi 51,2%. Tome u prilog idu i podaci o migracijskoj bilanci u proteklom međupopisnom razdoblju u kojem prirodnog prirasta koji bi trebao povećati broj domorodnog stanovništva nije bilo već se dogodio prirodni pad (-5 449) što znači da se udjel domorodnog stanovništva smanjio i prirodnim putem, a ne samo povećanom imigracijom. Broj doseljenika koji je povećao broj doseljenog stanovništva iznosio je 16 321.

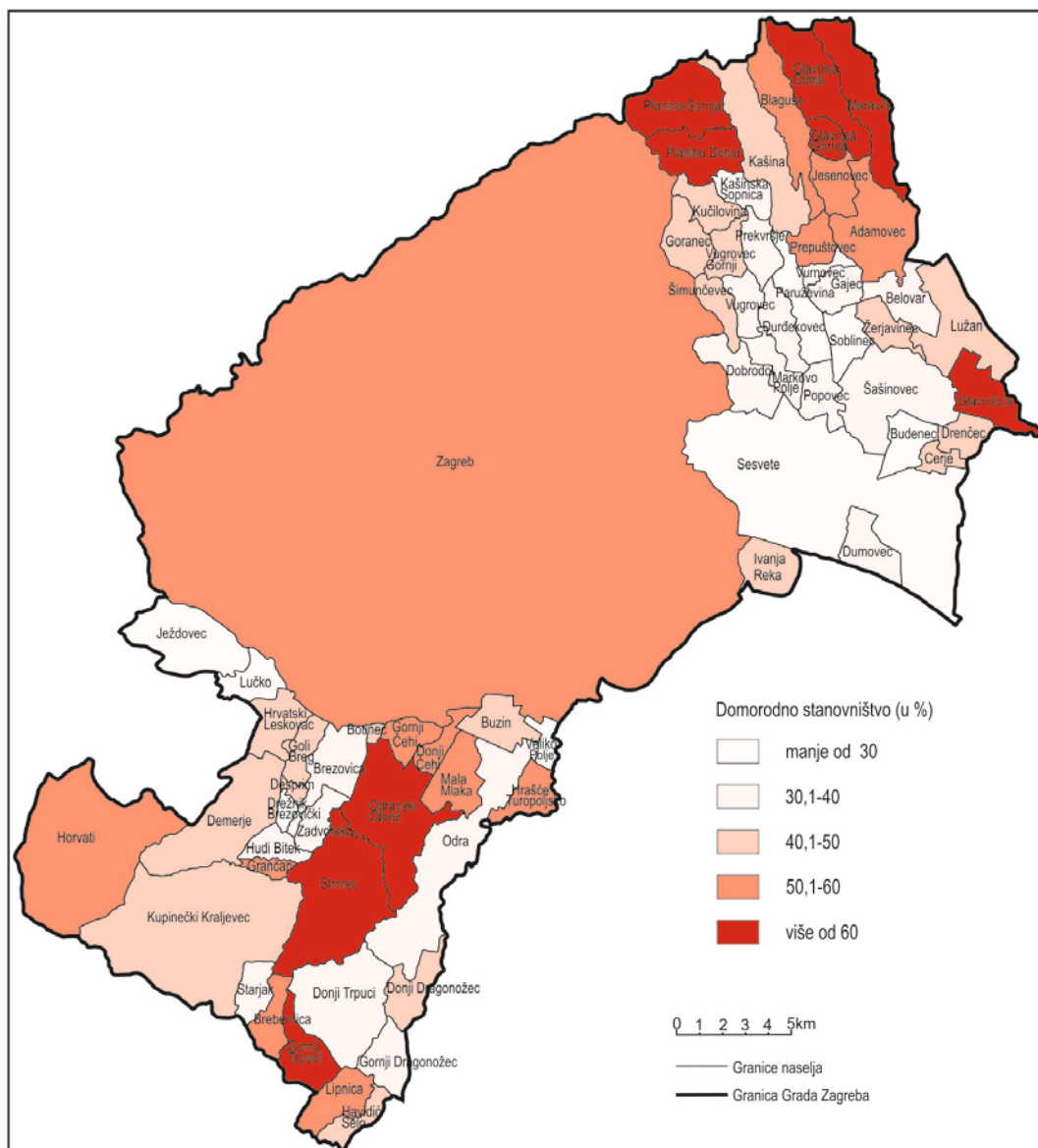
Sesvete, istočna i južna naselja u promatranom razdoblju zabilježila su porast doseljenog, a smanjenje domorodnog stanovništva, dok je naselje Zagreb imao smanjenje obje komponente stanovništva. Iz ovog se može zaključiti kako je domorodno stanovništvo sve starije pa prirodni pad (mortalitet veći od nataliteta) utječe na njegovo smanjenje, a doseljeno stanovništvo koje se zaposlilo u naselju Zagreb nije se nastanilo u njemu već u njegovoj okolini - najviše u Sesvetama, a zatim u južnim i istočnim naseljima.

U Gradu Zagrebu prema podacima iz popisa stanovništva 2011. godine u ukupnom stanovništvu bilo je 48,7% domorodnog i 51,2% doseljenog stanovništva. U strukturi prema spolu više je bilo domorodnog muškog stanovništva 52,7%, a više doseljenog ženskog stanovništva 54,7%. U Grad Zagreb se doselilo više ženskog stanovništva (56,9%) od ukupnog doseljenog.

U sastavnicama Grada Zagreba značajne su razlike u omjeru doseljenog i domorodnog stanovništva. Dok u naselju Zagreb domorodnog stanovništva ima nešto više od doseljenog u ostalim naseljima, a posebno u Sesvetama znatno je više doseljenog od domorodnog. U naselju Sesvete gotovo dvije trećine stanovništva čine doseljenici, a u ostalim naseljima doseljenika je 57,1%. Doseljenici su se nešto malo više nastanjivali u južnim naseljima u odnosu na istočna naselja. Od 68 naselja koliko ih je u sastavu Grada Zagreba u 42 naselja ili 61,8% svih naselja udjel doseljenog stanovništva veći je od prosjeka Grada Zagreba (51,2%), a kod 26 naselja ili 38,2% svih naselja je manji.¹⁶

Razlike koje postoje u odnosu domorodnog i doseljenog stanovništva unutar Grada Zagreba trebale bi biti odraz razlika u dosegnutom stupnju društveno-gospodarskog razvoja budući je udjel doseljenog stanovništva veći u društveno razvijenijim sredinama. Analiza prostornog razmještaja domorodnog i doseljenog stanovništva pokazuje da to nije slučaj u Gradu Zagrebu, jer udjel domorodnog stanovništva veći je u gradskom naselju Zagreb nego u većini manjih okolnih naselja. Razlog tome je proces suburbanizacije u okolnim naseljima koji su postali atraktivni za naseljavanje bilo doseljenika na prostor Grada Zagreba bilo preseljenja iz naselja Zagreb. U tim nekad seoskim, a danas urbaniziranim naseljima odvijala se u posljednjih dvadesetak godina intenzivnija izgradnja komunalne infrastrukture, a u nekim naseljima i značajnija gospodarska aktivnost u novoizgrađenim poslovnim gospodarskim zonama.

¹⁶Udjel domorodnog u ukupnom stanovništvu Grada Zagreba na razini naselja bio je slijedeći: Glavničica (66,8), Planina Donja (66,1), Odranski Obrež (65,8), Gornji Trpuci (65,5), Glavnica Gornja (63,7), Planina Gornja (61,9), Glavnica Donja (61,4), Moravče (60,6), Strmec (60,5), Horvati (59,9), Lipnica (59,4), Brebernica (59,2), Donji Čehi (59,1), Adamovec (58,8), Blaguša (58,4), Jesenovec (57,4), Grančari (57,0), Gornji Čehi (56,2), Prepuštovec (55,7), Mala Mlaka (54,1), Hrašće Turopoljsko (51,2), Zagreb (50,7), Buzin (49,7), Lužan (49,1), Havičić Selo (49,1), Hrvatski Leskovac (48,6), Šimunčevac (47,2), Goli Breg (46,6), Kašina (46,3), Demerje (46,3), Kupinečki Kraljevec (45,6), Kučilovina (45,2), Drenčec (45), Žerjavinec (45), Ivanja Reka (44,8), Vugrovec Gornji (44,8), Botinec (44,4), Goranec (42,8), Desprim (42,7), Cerje (41,5), Donji Dragonožec (40), Belovar (39,7), Donji Trpuci (39,7), Kašinska Sopnica (39,6), Odra (39,4), Gajec (38,6), Popovec (38,3), Gornji Dragonožec (38,3), Hudi Bitek (37,9), Vugrovec (37,5), Šašincec (36,7), Đurđekovec (36,5), Brezovica (36,4), Markovo Polje (35,3), Dobrodol (35,2), Dumovec (33,7), Prekvršje (33,3), Zadvorsko (32,8), Vurnovec (32,3), Starjak (30,4), Lučko (29,4), Budenec (29,1), Sesvete (29,0), Ježdovec (26,9), Drežnik Brezovički (24,7), Paruževina (23,7), Veliko Polje (22,4) i Soblinec (17,3).

Sl. 13. Domородно stanovništvo u naseljima Grada Zagreba 2011. godine

4.3.2. Unutarnje i vanjske migracije

U 2011. godini najviše doseljenog stanovništva imao je Soblinec (82,7%), slijedi sedam naselja koja su imala između 70 i 80% doseljenika, 19 naselja između 60 i 70% i 17 naselja između 50 i 60%. Preostala 24 naselja imala su ispod 50% doseljenog stanovništva, od kojih je 14 imalo između 40 i 50%, a 10 naselja imalo je između 30 i 40%. Najmanji broj doseljenog stanovništva imala su četiri naselja u skupini južnih naselja (Odranski Obrež, Strmec, Brebernica, Gornji Trpuci) i šest istočnih naselja (Moravče, Glavnica Donja, Glavnica Gornja, Planina Donja, Planina Gornja i Glavnica). Izuzev Odranskog Obreža radi se o sitnim i malim naseljima koja su u proteklom međupopisnom razdoblju imala aposolutni pad broja stanovnika, negativan prirodni prirast i negativnu saldo migraciju. Ova depopulacijska naselja proces suburbanizacije slabije je zahvatio, ali je i činjenica da su to prometno izoliranija i udaljenija naselja od gradskih naselja Sesveta i Zagreba.

Tablica 12. Vanjske i unutarnje migracije stanovništva Grada Zagreba 2011. godine

Sastavnice	Ukupan broj stanovnika	Unutarnje migracije				Vanjske migracije
		svoga	preseljenje unutar Grada Zagreba	iz druge županije	nepoznato mjesto u Republici Hrvatskoj	
Grad Zagreb	790 017	260 487	35 393	224 768	326	144 115
Zagreb	688 163	210 686	959	209 460	267	128 283
Sesvete	54 085	28 476	19 967	8 502	7	9 901
Istočna naselja	21 016	9 122	6 732	2 387	-	2 797
Južna naselja	26 753	12 203	7 735	4 419	44	3 123

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu, DZS, Zagreb 2013.

Od ukupnog broja doseljenih u Gradu Zagrebu prema popisu 2011. godine 64,4% odnosi se na unutarnje migracije, odnosno doseljenih s područja RH, a 35,6% na doseljene iz inozemstva. Prema području doseljenja kod unutarnjih migracija 86,3% doseljenih je iz drugih županija RH, a 13,6% iz naselja Grada Zagreba.

U strukturi unutarnjih i vanjskih migracija prema popisu 2001. godine proizlazi da se 68,1% odnosi na unutarnju migraciju, dakle radi se o doseljenicima s prostora Republike Hrvatske i 31,5% na vanjsku migraciju. Od unutarnjih migracija 10,2% odnosi se na unutaržupanijsko (unutar Grada Zagreba) preseljenje, a 89,8% na stanovništvo koje se doselilo iz ostalih županija Republike Hrvatske

Tablica 13. Doseljeni u Grad Zagreb iz ostalih hrvatskih županija 2011. godine

Županija	Ukupan broj stanovnika	Doseljeni u Grad Zagreb	% od ukupnog stanovništva županije	Udjel u ukupno doseljenom (%)
Zagrebačka	317 606	25 285	8,0	11,2
Krapinsko-zagorska	132 892	22 277	16,8	9,9
Sisačko-moslavačka	172 439	16 020	9,3	7,1
Karlovačka	128 899	11 386	8,8	5,1
Varaždinska	175 951	9 155	5,2	4,1
Koprivničko-križevačka	115 584	7 305	6,3	3,2
Bjelovarsko-bilogorska	119 764	11 655	9,7	5,2
Primorsko-goranska	296 195	8 552	2,9	3,8
Ličko-senjska	50 927	10 542	20,7	4,7
Virovitičko-podravska	84 836	7 230	8,5	3,2
Brodsko-posavska	158 575	11 910	7,5	5,3
Požeško-slavonska	78 034	6 036	7,7	2,7
Zadarska	170 017	8 837	5,2	3,9
Osječko-baranjska	305 032	12 227	4,0	5,4
Šibensko-kninska	109 375	10 006	9,1	4,4
Vukovarsko-srijemska	179 521	12 124	6,8	5,4
Splitsko-dalmatinska	454 798	19 709	4,3	8,8
Istarska	208 055	4 159	2,0	1,8
Dubrovačko-neretvanska	122 568	5 643	4,6	2,5
Međimurska	113 804	4 710	4,1	2,1
Nepoznato	-	326	-	0,1
Doselili iz drugih županija	3 494 872	225 094	6,4	100

Izvor: Doseljeno stanovništvo iz županija, gradova, općina i naselja u Grad Zagreb, posebna obrada podataka popisa stanovništva 2001., DZS, Zagreb 2015.

U Grad Zagreb gledano po županijama najviše je stanovništva doselilo iz Zagrebačke i Krapinsko-zagorske županije. Iz ove dvije županije doselio je 21,1% ukupno doseljenih u Grad Zagreb. U apsolutnom iznosu iz samo ove dvije županije broj doseljenih bio je veći od dvadeset

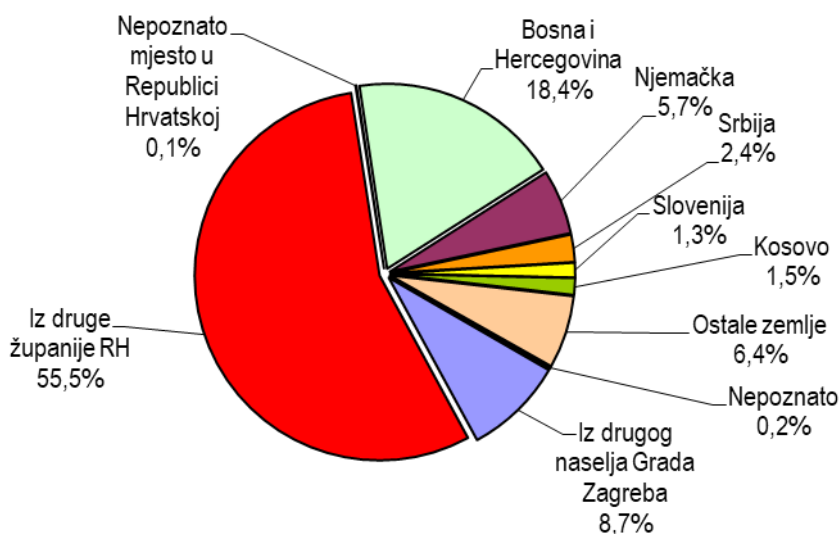
tisuća stanovnika (iz Zagrebačke županije doselilo je 25 285, a iz Krapinsko-zagorske 22 277). Iz devet županija doselilo je između deset i dvadeset tisuća stanovnika; najviše iz Splitsko-dalmatinske 19 709, a najmanje iz Šibensko-kninske 10 006. Iz preostalih devet županija broj doseljenih bio je ispod deset tisuća. Najmanji broj doseljenih u Grad Zagreb porijeklom je iz Istarske 4 159 i Međimurske županije 4 710. Iz analize doseljenih u Grad Zagreb po županijama može se zaključiti da je u prvom redu veća doseljenost iz županija koje su bliže Gradu Zagrebu, zatim slijede gospodarski slabije razvijene županije, dok je iz gospodarski razvijenijih županija najmanje doseljenih. Prema regijama najviše je doseljno stanovništva iz Slavonije i Baranje 22% i Dalmacije 19,6% svih doseljnih u Grad Zagreb. Ukupno je iz ove dvije regije u Grad Zagreb doselilo 41,6% svih doseljnih, odnosno 11,3% njihovog ukupnog stanovništva. Od ukupnog broja stanovnika županije 20,7% Ličana doselilo je u Grad Zagreb što znači da iz Ličko-senjske županije svaki peti stanovnik živi u Gradu Zagrebu.

Prema području doseljenja iz inozemstva najviše doseljenih 51,7% je iz Bosne i Hercegovine, zatim Njemačke 15,9%, Srbije 6,8%, Kosova 4,1%, Slovenije 3,6% te ostalih zemalja 17,9%. Visok udjel doseljenih iz Njemačke ne znači da se u Zagreb doselio oko 23 000 Nijemaca već se tu radi o uglavnom Hrvatima koji su bili na radu u Njemačkoj ili o izbjeglicama iz BiH koji su boravili u Njemačkoj pa se iz nje doselili u Hrvatsku. Prema metodologiji koja se primjenjivala u popisu stanovništva gleda migracija u obzir se uzima posljednje preseljenje. Dakle ako je netko iz BiH boravio i radio u Njemačkoj pa se doselio u Hrvatsku i u ovom slučaju Grad Zagreb, država iz koje se doselio je Njemačka.

Tablica 14. Doseljeni iz i inozemstva u Grad Zagreb 2011. godine

Sastavnice	Ukupno	Bosna i Hercegovina	Njemačka	Srbija	Slo-venija	Kosovo	Ostale zemlje
Grad Zagreb	144 115	74 457	22 984	9 750	5 202	5 906	25 816
Zagreb	128 283	65 813	18 235	9 319	5 028	5 774	24 114
Sesvete	9 901	5 684	2 642	248	97	94	1136
Istočna naselja	2 797	1 286	1 127	101	10	0	188
Južna naselja	3 123	1 664	972	53	34	17	333

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu, DZS, Zagreb 2013.

Sl. 14. Struktura ukupno doseljenog stanovništva u Grad Zagreb prema obilježju odakle se doselilo 2011. godine

Naselje Zagreb ima relativno mali broj doseljenika s područja Grada Zagreba, svega 959 stanovnika doselilo je u naselje Zagreb iz 67 naselja koja su u sastavu Grada Zagreba. U naselju Zagreb prevladavaju doseljenici iz drugih županija RH 209 460 doseljenika. Na drugom mjestu po brojnosti su doseljenici iz BiH 65 813, slijedi Njemačka 18 235, Srbija 9 319, Kosovo 5 774, Slovenija 5 028, te ostale zemlje s ukupno 24 114 doseljenika. U Sesvetama je znatno drugačiji raspored doseljenika prema području doseljenja. Prevladavaju, odnosno najbrojniji su doseljenici iz ostalih naselja Grada Zagreba 19 967, zatim doseljenici iz drugih županija RH 8 502 te iz BiH 5 684 i Njemačke 2 642 doseljenika. Slično stanje kao i kod Sesveta je i u ostalim istočnim i južnim naseljima Grada Zagreba u kojima prevladavaju doseljenici iz drugih naselja Grada Zagreba. U južnim naseljima slično kao i u Sesvetama i u naselju Zagreb s više od 50% prevladavaju doseljenici iz BiH, dok se u strukturi doseljenih u istočnim naseljima ističe visok udjel doseljenih iz Njemačke (40,3%). Istočna naselja Grada Zagreba imala su veći broj stanovništva na radu i boravku u Njemačkoj koji su se u proteklom međupopisnom razdoblju doselili, ali su jednim dijelom bili i privlačni drugim doseljenicima iz inozemstva koji su se ovdje nastanili.

4. Strukturne promjene stanovništva

4.1. Sastav stanovništva prema starosti i spolu

Promjene u strukturama stanovništva prema spolu, dobi, ekonomsko-socijalnim i drugim obilježjima primarna su odrednica prirodnoga kretanja stanovništva, a time i razvoja stanovništva u cjelini. Navedene strukture, svaka na svoj način, izravno odražavaju promjene društvenih i gospodarskih uvjeta života te tako utječu na natalitet i mortalitet, ali i na mehaničko i ukupno kretanje stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1999).

Sastav stanovništva prema dobi i spolu odražava demografske i socioekonomske procese u vremenu i prostoru (Friganović, 1981). Nazivamo ga biološkim sastavom jer je uvjetovan prirodnim kretanjem stanovništva, ali na njega također utječe migracija i društveno-gospodarski čimbenici. Migracija značajno utječe na dobni sastav stanovništva jer je dobno selektivna, pa u tom procesu najviše sudjeluju mlađi ljudi, između 20. i 40. godine (Wertheimer-Baletić, 1999; Lajić, 2007). Stoga najpovoljnije dobne pokazatelje imaju naselja s najvišim udjelom doseljenog stanovništva i najvišim indeksom ukupne promjene. Općenito, najpovoljniji dobni sastav imaju gradska naselja u okolici gradova, jače urbanizirana naselja u neposrednoj blizini centralnih gradova i naselja duž glavnih prometnica. Očekivano, najnepovoljnije pokazatelje imaju manja naselja na rubovima regija slabijeg stupnja socioekonomske preobrazbe.

U Hrvatskoj je jedan od najvažnijih demografskih procesa starenje stanovništva, uz stalno povećavanje udjela staroga i smanjivanje udjela mladoga stanovništva, pa ne čudi visok stupanj ostarjelosti stanovništva i u velikim gradovima. Demografsko starenje značajno utječe na stopu rasta stanovništva, prirodno kretanje, smanjivanje udjela mladih, smanjivanje udjela fertilnog kontingenta i prirodnu depopulaciju. S obzirom na dugotrajno smanjivanje prirodnog prirasta, mehaničko kretanje je glavni čimbenik populacijskog razvoja, a samim tim i najvažniji čimbenik u oblikovanju dobno-spolne strukture stanovništva. Analiza prosječne starosti i indeksa starosti potvrđuje pretpostavku o važnosti migracije u sastavu stanovništva prema dobi jer najpovoljnije vrijednosti imaju naselja s najvišim udjelom doseljenog stanovništva, posebice u posljednjih desetak godina.

U promatranom razdoblju (2001.-2011.godine) udjel mladog stanovništva (do 19 godina starosti) smanjen je sa 22,1% na 19,9%, udjel zrelog stanovništva (od 20 do 59 godina starosti) neznatno je smanjen sa 56,7% na 56,5%, dok je udjel staračkog stanovništva (stariji od 60 godina) značajnije povećan i to sa 20,7% na 23,6%. U istom je razdoblju apsolutni broj mladih u Gradu smanjen za 9,0%, a broj starih povećan za čak 15,5%.

Tablica 15. Velike dobne skupine stanovništva Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

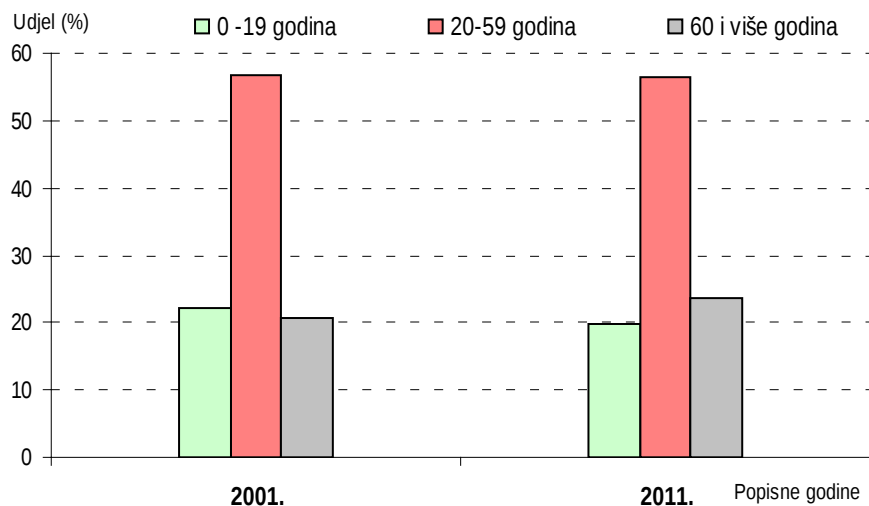
Sastavnice	Ukupno		0 -19 godina		20-59 godina		60 i više godina	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Grad Zagreb	779 145	790 017	172 472	156 901	441 893	446 556	161 559	186 560
Zagreb	691 724	688 163	149 670	131 588	392 376	389 625	146 935	166 950
Sesvete	44 914	54 085	12 125	14 215	26 119	30 405	6 416	9 465
Istočna naselja	19 822	21 016	4 845	4 866	10 969	11 568	3 878	4 582
Južna naselja	22 685	26 753	5 832	6 232	12 429	14 958	4 330	5 563

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Gledano po sastavnicama Grada Zagreba, naselje Zagreb u proteklom međupopisnom razdoblju imao je smanjenje broja mladog stanovništva za 12,1% (više od prosjeka Grada). Udjel mladog stanovništva u naselju Zagreb smanjen je sa 21,6% 2001. godine na 19,1% 2011. godine. Iako su

i Sesvete, i istočna i južna naselja imala smanjenje udjela mladog stanovništva u ukupnom stanovništvu ove tri sastavnice su za razliku od naselja Zagreb zabilježile povećanje broja mladog stanovništva; Sesvete za 17,2%, južna naselja 6,9% te istočna naselja 0,4%. Navedene promjene u direktnoj su vezi s prirodnim kretanjem stanovništva, budući je u analiziranom razdoblju u naselju Zagreb bilo više umrlih nego rođenih, a u Sesvetama i južnim naseljima natalitet je viši od mortaliteta.

Sl. 15. Mlado, zrelo i staro stanovništvo Grada Zagreba 2001.- 2011. godine

Iz analize se vidi da je tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja stanovništvo Grada Zagreba dodatno ostarjelo, s obzirom da je iz obilježja starosti prešlo u obilježje izrazito duboke starosti. Uz to, treba napomenuti da doseljavanje u Grad Zagreb koje je, zbog atraktivnosti Grada stalno prisutno, usporava proces demografskog starenja budući se, prije svega doseljava mlađe stanovništvo, odnosno stanovništvo u radnoj i reprodukcijskoj dobi života. Kada analiziramo sastavnice Grada Zagreba prema tipu dobrog sastava, proizlazi da naselje Sesvete ima najpovoljniju starosnu strukturu jer se njegovo stanovništvo nalazi u fazi „starost“, dok je u istočnim i južnim naseljima prisutno obilježje „duboka starost“. Najnepovoljnije obilježje ima naselje Zagreb, čije je stanovništvo poprimilo obilježje „izrazito duboke starosti“.

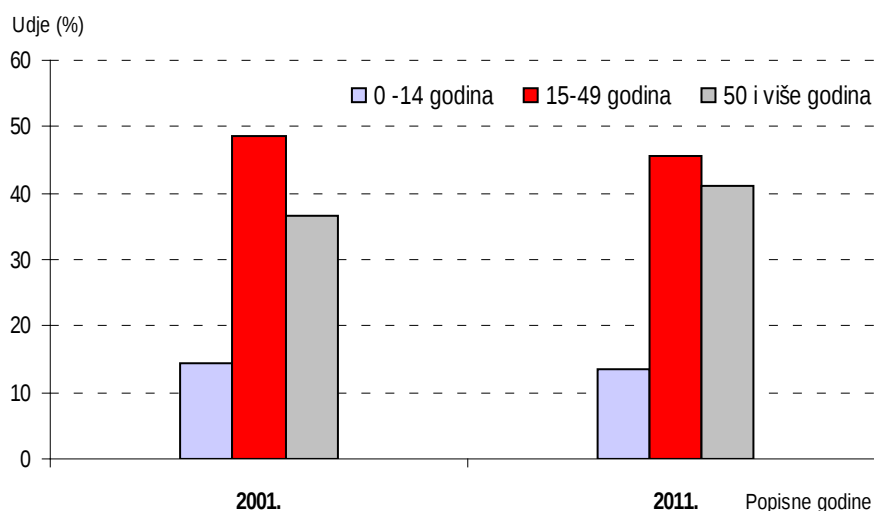
Tablica 16. Predfertilni, fertilni i postfertilni kontingenti ženskog stanovništva Grada Zagreba 2001.- 2011. godine

Sastavnice	Ukupno		0 -14 godina		15-49 godina		50 i više godina	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Grad Zagreb	415 153	420 678	59 725	56 445	201 775	191 848	151 929	172 385
Zagreb	370 217	368 194	51 582	47 200	179 160	166 820	138 001	154 174
Sesvete	23 048	28 058	4 492	5 216	11 939	14 052	6 495	8 790
Istočna n.	10 299	10 769	1 673	1 748	4 960	4 741	3 591	4 280
Južna n.	11 589	13 657	1 978	2 281	5 716	6 235	3 842	5 141

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.
Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Daljnja analiza ukazuje na zabrinjavajuće promjene u udjelima pojedinih kontingenata žena u ukupnoj ženskoj populaciji Grada Zagreba u analiziranom razdoblju. U razdoblju od 2001. do 2011. godine udjel žena smanjen je u predfertilnom (sa 14,4% na 13,4%) i fertilnom (sa 48,6% na 45,6%), a povećan jedino u postfertilnom razdoblju života (sa 36,6% na 41,0%), što pokazuje da se sve više smanjuje udjel žena u najpovoljnijoj reprodukcijskoj dobi života, što bi u budućnosti moglo remetiti prirodnu dinamiku stanovništva ovog područja. Posebno je nepovoljna činjenica da se u navedenom razdoblju značajno smanjio udjel žena u predfertilnoj,

biodinamički potencijalnoj reprodukcijskoj skupini ženskog stanovništva Grada Zagreba. Međutim, Grad Zagreb privlačan je prostor za nove migrante, a ako se uzme u obzir činjenica da doseljava mlado i to većim dijelom žensko stanovništvo, ovaj nepovoljan odnos predfertilnog i postfertilnog stanovništva moći će se kompenzirati novim migranticama.

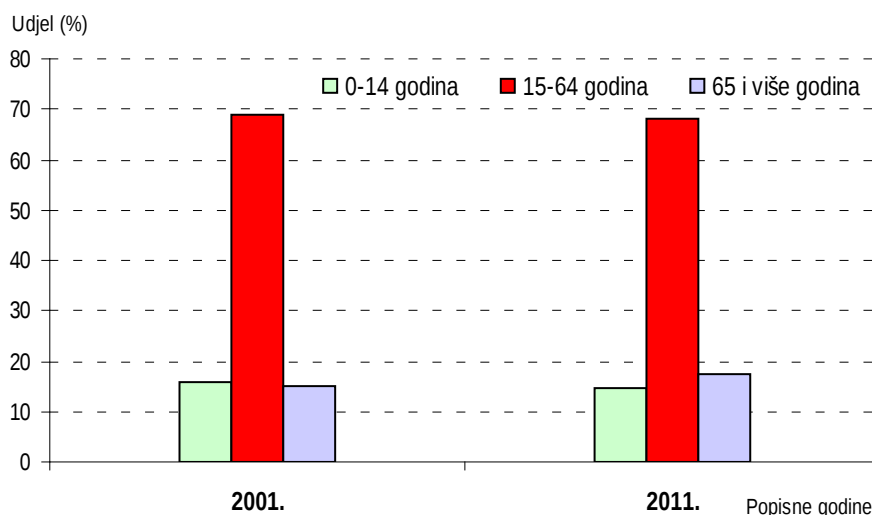
Sl. 16. Kontingenti ženskog stanovništva Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Tablica 17. Radni kontingent stanovništva Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Sastavnice	Ukupno		0 -14 godina		15-64 godina		65 i više godina	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Grad Zagreb	779 145	790 017	122 963	116 059	536 981	537 188	115 980	136 770
Zagreb	691 724	688 163	106 143	97 027	476 768	468 582	106 070	122 554
Sesvete	44 914	54 085	9 230	10 670	31 514	36 571	3 916	6 844
Istočna naselja	19 822	21 016	3 427	3 663	13 412	14 010	2 853	3 343
Južna naselja	22 685	26 753	4 163	4 699	15 287	18 025	3 141	4 029

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.
Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

U promatranom razdoblju zabilježene su promjene u radnim kontingentima stanovništva Grada Zagreba. Razlike u dobnoj strukturi stanovništva dolaze do izražaja i u formiranju radne snage. Udjel radne skupine stanovništva (15-64 godina) prema popisu 2001. bio je 68,9%, a 2011. godine malo je smanjen i iznosi 68,0%. Postradna skupina stanovništva Grada također je povećala svoj udjel sa 14,9% na 17,3%. Za razliku od toga, znatno je smanjen udjel stanovništva do 14 godina starosti (sa 15,8% na 14,7%) pri čemu je udjel muškog stanovništva smanjen sa 17,4% na 16,1% i ženskog stanovništva sa 14,4% na 13,4% što bi moglo dovesti do pomanjkanja radne snage kada to stanovništvo uđe u radno-aktivnu dob. Međutim, i ovdje Grad Zagreb zahvaljujući doseljavanju može vrlo lako modificirati anomalije u strukturi radnog kontingenta stanovništva. Gledano po sastavnicama Grada Zagreba, naselje Sesvete ima najpovoljniju strukturu predradnog, radnog i postradnog kontingenta stanovništva. Sesvete u svojoj strukturi imaju 19,7% stanovništva u predradnom kontingentu, 12,7% u postradnom i 67,6% u radnom kontingentu. Naselje Zagreb, od svih sastavnica Grada Zagreba ima najniži udjel preradnog kontingenta 15,3%, a najviši udjel radnog (68,1%) i postradnog kontingenta (17,8). Istočna i južna naselja imaju povoljniju strukturu od naselja Zagreb, a lošiju od Sesveta.

Sl. 17. Predradni, radni i postradni kontingent stanovništva Grada Zagreba 2001.-2011. godine

Za planiranje radnog i kreativnog potencijala stanovništva kao nositelja gospodarskog i ukupnog razvoja potrebno je imati u vidu prethodno datu dobnu strukturu i opseg radnog kontingenta te pratiti dinamiku priljeva predradnog kontingenta (0-14 godina) koji uskoro ulazi u radnu dob i odljeva dobnih skupina (59-64 godine) iz radne dobi.

Proces demografskog starenja ili smanjivanje „dječje baze” redovito uvjetuje i proces starenja stanovništva u radnoj dobi ili radne snage. To potvrđuju sljedeći podaci o stanovništvu Grada Zagreba.

Promatrajući odnose u dobnoj strukturi čak apstrahirajući od statistički navedene, ne baš idealne, metodološke usporedivosti 2001. i 2011., vidljivo je da je došlo do većeg porasta udjela stanovništva tri starije dobne skupine radnog kontingenta (50-64 godine), za razliku od udjela tri mlađe dobne skupine (15-29 godina). Za reprodukciju radnih resursa nepovoljno je to što broj osoba u mlađem dijelu radnosposobnog stanovništva raste sporije nego broj osoba u njegovu starijem dijelu.

Takva, relativno nepovoljna, dobna struktura radnog kontingenta pridonosi pogoršanju njegove reprodukcije, povećavajući ponder - stavke “odljev iz radne dobi” u odnosu na manju stavku “priljev u radnu dob”.

Tablica 18. Reprodukcijski radnog kontingenta stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2001. i 2011. godine

Sastavnice	Početak razdoblja - 2001. g.	Kraj razdoblja - 2011. g.	Prirast / smanjenje	Priljev*	Odljev**	Koeficijent zamjene***
Grad Zagreb	536 981	537 188	207	39 312	39 105	100,53
Zagreb	476 768	468 582	-8 186	32 616	40 802	79,937
Sesvete	31 514	36 571	5 057	3 758	-1 299	-289,3
Istočna naselja	13 412	14 010	598	1 282	684	187,43
Južna naselja	15 287	18 025	2 738	1 656	-1 082	-153

* Priljev u radni kontingent čini za petogodišnje razdoblje dobna grupa 10-14 godina na početku svakog razdoblja, pri čemu se apstrahira od mortaliteta u dobi 10-14 i 15-19 godina.

** Odljev stanovništva iz radnog kontingenta predstavlja razliku između priljeva i prirasta/smanjenja.

*** Koeficijent zamjene je kvocijent priljeva i odljeva pomnožen sa 100.

Izvor: Ibidem, Tablica 17.

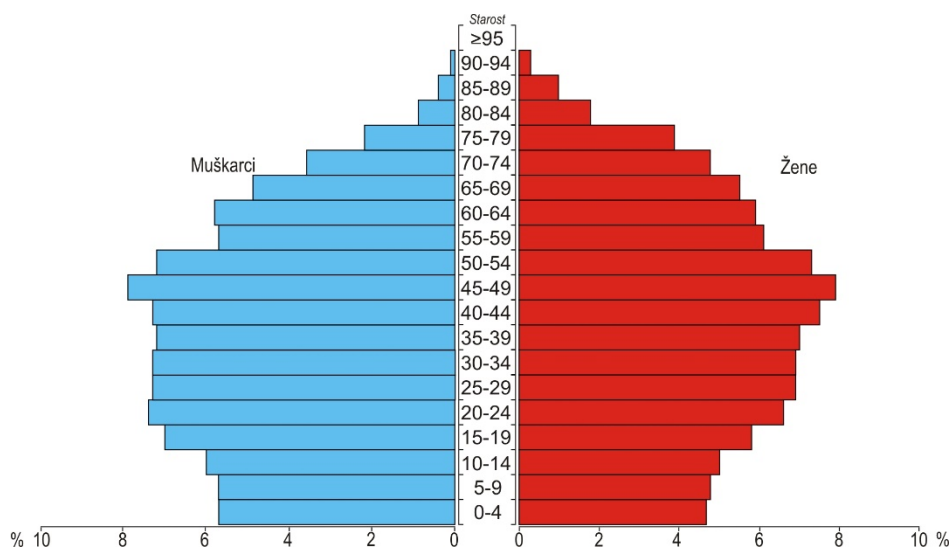
Slika stanja reprodukcije radnog kontingenta stanovništva Grada Zagreba prema rezultatima popisa 2011. godine pokazuje da se radi o minimalnom prirastu stanovništva u radnoj dobi, budući se radi o malom priljevu preko najmlađe dobne skupine koja ulazi u radni kontingent.

Tako u međupopisnom razdoblju 2001. do 2011. godine proizlazi odljev iz radnog kontingenta od 39 105 osoba, a budući da je priljev minimalan, koeficijent zamjene radne snage također je minimalan i iznosi 100,53. To znači da odnosi u sastavu zagrebačkog stanovništva minimalno osiguravaju proširenu reprodukciju stanovništva u radnoj dobi, tj. na 100 osoba koje izlaze iz radne dobi dolazi 100,5 onih koje ulaze u radnu dob.

Navedeni podaci upozoravaju na to da bi se demografskom inercijom u slijedećem razdoblju proces starenja stanovništva u radnoj dobi, dakle i radne snage Zagreba, mogao ubrzati. Zbog opadanja nataliteta opadati će i priljev u radnu dob, tako da će koeficijent zamjene kao mjera demografskog priljeva mladih u “svijet” rada biti sve manji.

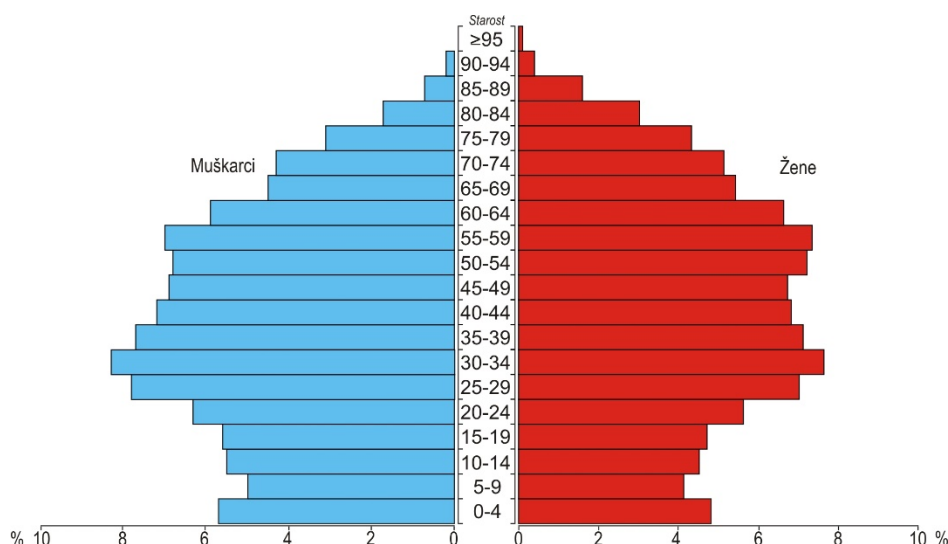
Činjenica je da Zagreb ima otvoreni tip stanovništva, što znači da na strani priljeva u radni kontingent treba dodati i stavku priljeva zbog imigracije stanovništva, uglavnom u radnoj dobi i dnevne migrante radne snage iz širega regionalnog prostora. Isto tako, na strani odljeva treba imati u vidu nepovoljne tendencije u odljevu ekonomski aktivnog stanovništva, tj. prestanak obavljanja zanimanja mlađih dobnih skupina i odljev mladih naraštaja koji tek završavaju školovanje i odlazak na rad u inozemstvo. Razlika priljeva i odljeva po opsegu je, za sada, relativno niska.

Međutim, sadašnji gospodarski rast ne osigurava dovoljnu iskorištenost ni tako smanjenog radnog kontingenta pa, s jedne strane, zbog nezaposlenosti, koja je ozbiljan problem mladih ljudi, istodobno dolazi i do porasta stupnja materijalne nesigurnosti za rastući broj starijih generacija zbog problema osiguravanja mirovina.

Sl. 18. Dobno spolni sastav stanovništva Grada Zagreba 2001. godine

U odnosu na 2001. godinu u Gradu Zagrebu, a prema podacima popisa 2011. godine od 20 petogodišnjih dobnih skupina više je stanovništva zabilježeno u 12 skupina. Osim najmlađe dobne skupine 0-4 godine gdje je više bilo za 1091 stanovnika, u ostalim mlađim dobnim skupinama 5-9, 10-14, 15-19 i 20-24 znatno je manje popisano stanovnika. Porast stanovništva prisutan je i u dobnim skupinama 25-29, 30-34 i 35-39 godina. I u starijim dobnim skupinama 55-59, 60-64 te od 70-95 i više godina zabilježen je porast stanovništva, dok je pad stanovništva prisutan u dobnim skupinama 40-45, 45-49, 50-54 i 65-69 godina.

Sl. 19. Dobno spolni sastav stanovništva Grada Zagreba 2011. godine

Grafički prikaz dobnog sastava stanovništva Grada Zagreba u analiziranom razdoblju znatno je izgubio uobičajeni piramidalni oblik. Izuzev porasta najmlađe dobne skupine, pad u ostalim mlađim dobnim skupinama doveo je do sužavanja baze piramide, a širenja njezinog središnjeg dijela što uzrokuje nizak, opadajući prirodni prirast ili prirodno smanjenje i pokazuje proces depopulacije. Piramide starosti za 2001. i 2011. godinu pokazuju obilježje zrelog regresivnog tipa dobnog sastava stanovništva, budući je udio dvije najmlađe dobne skupine (0-4 i 5-9) manji od udjela dviju starijih (10-14 i 15-19). Ovako nepovoljne biološke značajke populacije pridonose smanjenju ukupnog ljudskog potencijala i predstavljaju prepreku društveno gospodarskom razvoju Grada. Međutim, Grad Zagreb kao najrazvijenije gospodarsko središte Hrvatske svojim potencijalima privlači doseljavanje stanovništva na svoje područje iz slabije razvijenih krajeva Hrvatske, ali i iz inozemstva. Porast stanovništva u dobnim skupinama od 25 do 39 godina jasno pokazuje da se u Grad Zagreb doseljava mlađe stanovništvo i to većinom visokoobrazovano koje nakon završenog studija ostaje živjeti na njegovom području. Ova skupina stanovništva je u radnom i reproduktivnom razdoblju života, čime je doprinijela i blagom porastu najmlađe (0-4) dobne skupine stanovništva. Porast stanovništva u starijim dobnim skupinama rezultat je modernizacijskih procesa u društvu i općeg produljenja trajanja života.

Tablica 19. Koeficijenti maskuliniteta i feminiteta stanovnika Grada Zagreba ukupno i po glavnim dobnim skupinama 2001. i 2011. godine

Sastavnice	Koeficijent maskuliniteta				Koeficijent feminiteta			
	ukupni	0-19	20-59	60+	ukupni	0-19	20-59	60+
2001.								
Grad Zagreb	877	1 056	894	679	1 141	947	1 119	1 473
Zagreb	868	1 055	886	672	1 152	948	1 128	1 489
Sesvete	949	1 049	933	837	1 054	953	1 072	1 195
Istočna naselja	925	1 067	975	667	1 082	937	1 025	1 500
Južna naselja	958	1 101	993	716	1 044	908	1 007	1 396
2011.								
Grad Zagreb	878	1 053	918	674	1 139	950	1 089	1 484
Zagreb	869	1 051	911	668	1 151	951	1 098	1 497
Sesvete	928	1 053	940	732	1 078	950	1 064	1 366
Istočna naselja	952	1 080	1 010	712	1 051	926	990	1 404
Južna naselja	959	1 077	1 009	732	1 043	929	991	1 366

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Prema Popisu 2011. godine, Grad Zagreb imao je 790 017 stanovnika, od toga 369 339 muškaraca (46,8%) i 420 678 žena (53,2%). Dobno-spolna struktura pokazuje nerazmjernost broja muškaraca i žena prema dobnim skupinama. Udio muškaraca veći je u mlađim dobnim skupinama, a udio žena u starijim dobnim skupinama¹⁷. Počevši od dobne skupine 20-24 nadalje, veći je broj žena nego muškaraca. Među stanovništvom starijim 65 i više godina ima 63 muškarca na 100 žena, a među stanovništvom starijim 80 i više godina dolazi samo 44 muškarca na 100 žena.

Promjene u spolnoj strukturi stanovništva Grada Zagreba najbolje pokazuju koeficijenti maskuliniteta (broj žena na 1 000 muškaraca) i koeficijenti feminiteta (broj muškaraca na 1 000 žena).

Koeficijent maskuliniteta u Gradu Zagrebu 2001. godine iznosio je 877, a 2011. godine povećan je na 878. Prema tome, u Gradu Zagrebu, na 1 000 žena dolazi 878 muškaraca. Koeficijent feminiteta u Gradu Zagrebu iznosi 1 139 i znatno je veći od koeficijenta maskuliniteta. U Gradu Zagrebu na 1 000 muškaraca dolazi 1 139 žena.

Kod raščlambe specifičnih koeficijenata feminiteta prema velikim dobnim skupinama primjetne su određene razlike. Koeficijent maskuliniteta u promatranom razdoblju od 2001. do 2011. godine kod mladog stanovništva (do 19 godina starosti) veći je od koeficijenta feminiteta, što se može objasniti diferencijalnim natalitetom muškog stanovništva, s obzirom da je opće poznata pojava da je u ukupnom broju živorođenih 5 do 6% više muške nego ženske djece. Koeficijent feminiteta zrelog stanovništva (od 20 do 59 godina starosti) bio je veći od koeficijenta maskuliniteta u Gradu Zagrebu ukupno, naselju Zagreb i Sesvetama, dok je kod istočnih i južnih naselja on manji. Izrazita prevlast žena nad muškim dijelom stanovništva prisutna je u dobi iznad 60 godina starosti (staro stanovništvo) što je dijelom to ostavština iz prošlosti, kao refleksija II. svjetskog rata u najstarijim godištimu muške populacije, a dijelom i novijih događanja vezanih uz Domovinski rat, kao i selektivne imigracije ženskog stanovništva.

Sastav stanovništva prema dobi može se analizirati prema dobnim skupinama i tipovima dobnog sastava. Na osnovi udjela određenih dobnih skupina stanovništva u ukupnom stanovništvu može se izvršiti tipizacija¹⁸ dobnog sastava, odnosno izvesti zaključak o starosti stanovništva Grada Zagreba.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, stanovništvo Grada Zagreba se nalazilo u fazi „duboke starosti“ jer je udjel mladog stanovništva do 19 godina iznosio 22,1%, a udjel starog (60 i više godina) 21,1%. Posljednje međupopisno razdoblje (2001.-2011.) karakterizira daljnje smanjenje udjela mladih (19,9%), a povećanje udjela starog stanovništva (23,6%). Iako je stanovništvo Grada Zagreba dodatno ostarilo i 2011. godine imao je obilježje „duboke starosti“.

Uz nepovoljne demoreprodukcijske procese (pad nataliteta) u proteklom međupopisnom razdoblju, demografsko starenje Grada Zagreba bilo bi još i izraženije da nije bilo doseljavanja, i to uglavnom mladog i reproduktivnog stanovništva, koji je izraženi proces starenja malo ublažio.

Prema rezultatima posljednjeg popisa 2011. godine stanovništvo Grada Zagreba pripadalo je 4. tipu – *duboka starost* sa 67 bodova. U usporedbi s RH Grad Zagreb ima istu bodovnu vrijednost kao i država i istu pripadnost 4. tipu - *duboka starost*. Obilježje *duboke starosti*, odnosno 4. tip

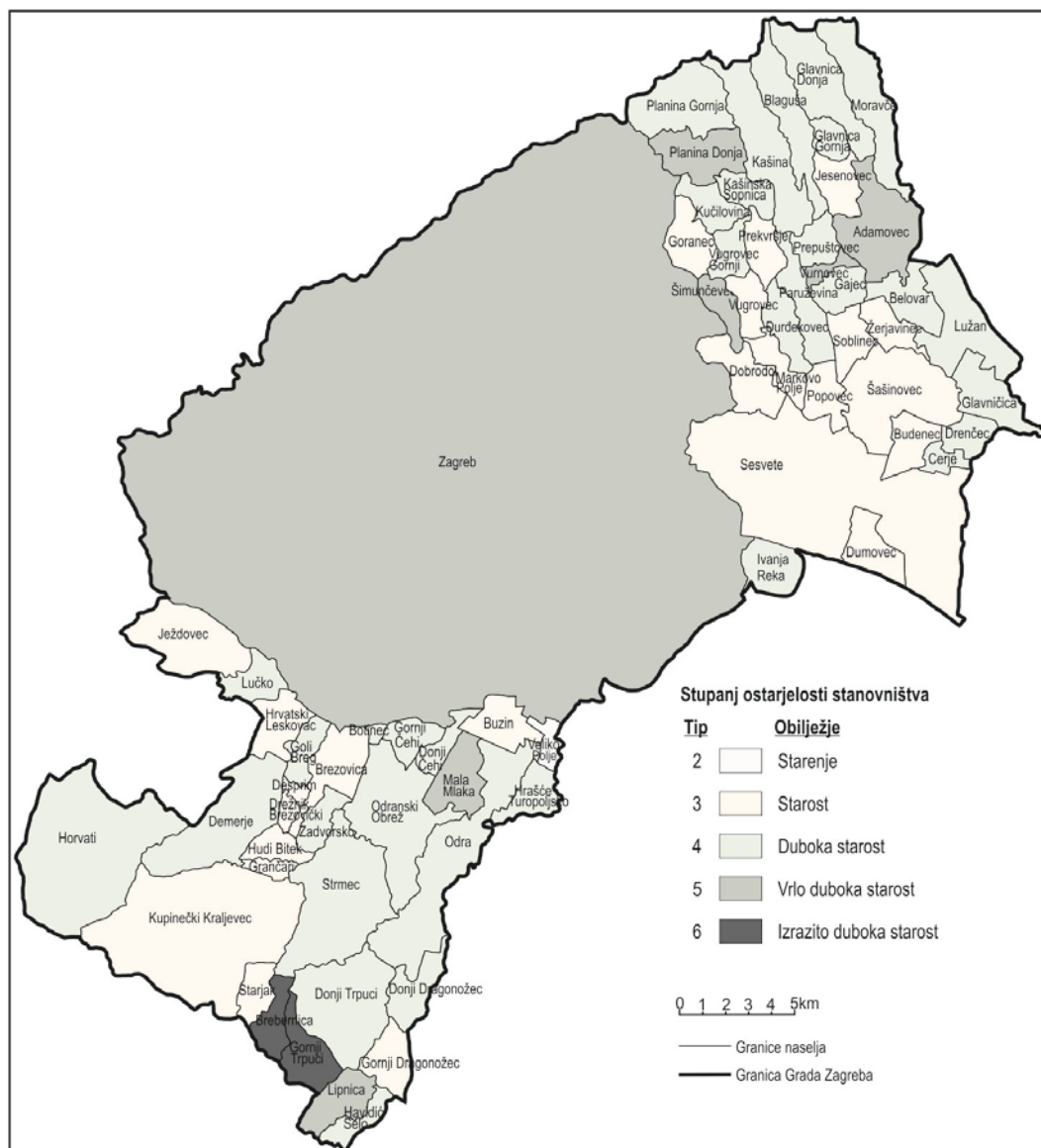
¹⁷ Među djecom u dobi od 0 do 9 godina ima 105 dječaka na 100 djevojčica (zbog rađanja više muške djece nego ženske).

¹⁸ Model je razvio Klemenčić (1990), a preinačio Nejašmić (1992., 2005) koji se temelji na bodovnoj vrijednosti.

Postupak je bodovanja sljedeći: udio mladih (0-19 godina) boduje se u rasponu od 0,0 do 30,0 bodova, dakle veći udio mladih boduje se većim brojem bodova. Udio starih (60 i više) boduje se u rasponu od 0,0 do 70,0 bodova, ali tako da veći udio starih donosi manji broj bodova (obratno nego kod bodovanja udjela mladih); vrijednost udjela (%) zaokružuje se na 0,5% (npr. 25,4% na 25,5%). Budući da veći udio mladih, a manji udio starih donosi veći konačni broj bodova, može se ustvrditi da populacija s većim brojem bodova ima manji stupanj ostarjelosti.

stupnja ostarjelosti imalo je ukupno 15 županija među kojima je i Grad Zagreb, dok je preostalih 6 županija pripadalo 5. tipu - vrlo duboka starost.¹⁹

Uz stalno povećavanje udjela staroga i smanjivanje udjela mladoga stanovništva, Hrvatsku, ali i Grad Zagreb, karakterizira odmakao proces demografskog starenja.

Sl. 20. Naselja Grada Zagreba prema tipu dobnog sastava stanovništva 2011. godine

Od sedam tipova ili mjesta na skali stupnja ostarjelosti, tipizacija dobnog sastava stanovništva po naseljima 2011. godine pokazuje da se svih 68 naselja Grada Zagreba nalazi od drugog do šestog mjesta. Na skali stupnja ostarjelosti prvi najpovoljniji tip „na pragu starosti“ nije imalo niti jedno naselje. Isto tako niti jedno naselje nije imalo ni sedmi najnepovoljniji tip „krajnje duboka starost“. Samo jedno naselje Veliko Polje imalo je drugo po redu najpovoljnije obilježje „starenje“. Od svih naselja Grada, 24 naselja (35% svih naselja) imala su obilježje

¹⁹ Stupanj ostarjelosti 4. tip - duboka starost (s brojem bodova) imale su Međimurska (72,0), Brodsko-posavska (71,0), Požeško-slavonska (70,5), Vukovarsko-srijemska (70,5), Zagrebačka (70,0), Virovitičko-podravska (69,5), Splitsko-dalmatinska (69,5), Osječko-baranjska (68,5), Vukovarska (68,0), Dubrovačko-neretvanska (68,0), Krapinsko-zagorska (67,5), Koprivničko-križevačka (67,5), Bjelovarsko-bilogorska (66,5), Grad Zagreb (66,5) i Zadarska županija (66). 5. tip - vrlo duboka starost imale su Sisačko-moslavačka (64,0), Istarska (63,0), Karlovačka (61,0), Šibensko-kninska (61,0), Primorsko-goranska (60,5) i Ličko-senjska (57,5).

„starost“. „Duboku starost“ imala su 34 naselja što je 50% svih naselja. Sedam naselja imalo je obilježje „vrlo duboka starost“, a dva naselja obilježje „izrazito duboka starost“.

Tablica 20. Odabrani pokazatelji dobno-spolne strukture Grada Zagreba 2011. godine

Pokazatelji	GRAD ZAGREB	Zagreb	Sesvete	Istočna naselja	Južna naselja
Koeficijent mladosti $k_m = P_{(0-19)}/P * 1000$	198,6	191,2	262,8	231,5	232,9
Koeficijent mladosti $k_m = P_{(0-14)}/P * 1000$	146,9	141,0	197,3	174,3	175,6
Koeficijent starosti $k_s = (P_{(60+)}/P * 1000$	23,6	24,3	17,5	21,8	20,8
Koeficijent starosti $k_s = (P_{(65+)}/P * 1000$	17,3	17,8	12,7	15,9	15,1
Indeks starosti $i_s = P_{(60+)}/P_{(0-19)} * 100$	118,9	126,9	66,6	94,2	89,3
Indeks starosti $i_s = (P_{(65+)}/P_{(0-14)}) * 100$	87,2	93,1	48,1	68,7	64,6
Koeficijent dobne ovisnosti mladih *	21,6	20,7	29,2	26,1	26,1
Koeficijent dobne ovisnosti starih **	25,5	26,2	18,7	23,9	22,3
Koeficijent ukupne dobne ovisnosti	117,8	126,3	64,1	91,3	85,7
Prosječna starost	41,6	42,0	37,1	40,1	39,7

*Koeficijent dobne ovisnosti mladih $k_{d,m} = (P_{(0-14)}/P_{(15-64)}) * 100$ **Koeficijent dobne ovisnosti starih $k_{d,s} = (P_{(65+)}/P_{(15-64)}) * 100$

***Koeficijent ukupne dobne ovisnosti $k_{d,u} = (P_{(0-14)} + P_{(15-64)}) / P_{(15-64)} * 100$

Izvor: Kao prethodna tablica

Koeficijent mladosti²⁰ (0-19) u Gradu Zagrebu smanjen je u 2011. u odnosu na 2001. godinu sa 22,1 na 19,9, a koeficijent starosti²¹ povećan sa 20,7 na 23,6. Prema podacima popisa stanovništva 2011. godine čak svaki četvrti stanovnik Grada Zagreba stariji je od 60 godina. Indeks starenja,²² kao precizan sintetički pokazatelj starenja stanovništva, povećan je sa 93,7 na 118,9. Što znači da su 2001. na 100 mladih dolazila 94 stara, sada u 2011. na 100 mladih dolazi 119 starih stanovnika. Prosječna starost²³ stanovništva Grada povećana je sa 39,5 godina 2001. godine na 41,6 godina 2011. godine. Stanovništvo Grada Zagreba nešto je mlađe stanovništvo od stanovništva Republike Hrvatske koje je imalo prosječnu starost 41,7godina.

Dobar analitički pokazatelj sastava prema dobi i brzine starenja stanovništva jest koeficijent dobne ovisnosti starih,²⁴ tj. broj starih na 100 osoba u radnoj dobi. Prema podacima popisa stanovništva 2001. godine iznosio je 21,6, a u 2011. povećan je na 25,5. Koliko je daleko odmakao proces demografskog starenja u Gradu Zagrebu zorno prikazuju vrijednosti indeksa starenja prema rezultatima popisa 2011. godine po naseljima. U 35 naselja²⁵ u Gradu (50,0% svih naselja) indeks starenja bio je veći od 100, a u dva naselja (Gornji Trpuci i Brebernica) i

²⁰ Koeficijent mladosti jest postotni udio osoba mlađih od 20 godina u ukupnom stanovništvu.

²¹ Koeficijent starosti jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu. Osnovni je pokazatelj razine starenja, a kad prijeđe vrijednost 12%, smatra se da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja.

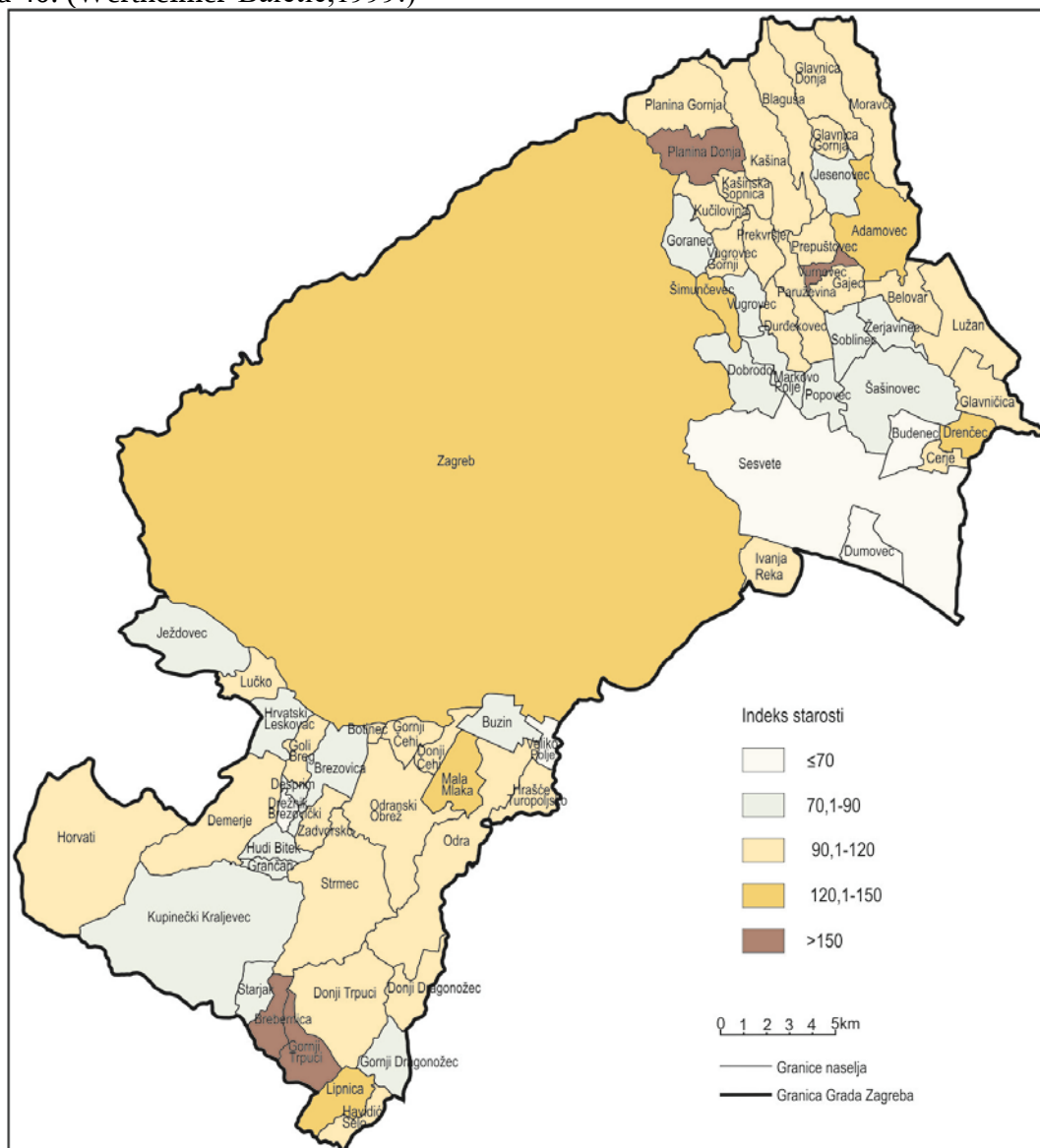
²² Indeks starenja jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u odnosu na broj osoba starih 0 – 19 godina. Indeks veći od 40% kazuje da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja.

²³ Prosječna starost označuje srednje godine života cjelokupnog stanovništva određenog prostora (zemlje, grada itd.), a izračunava se kao aritmetička sredina starosti stanovništva.

²⁴ Ako se stanovništvo izvan radnog kontingenta podjeli na mlado i staro i stavi u odnos prema radnom kontingentu, dobivaju se koeficijenti ovisnosti. Niži koeficijent dobne ovisnosti kako za mlado tako i za staro stanovništvo znači da je stanovništvo u radnoj dobi mnogo manje opterećeno uzdržavanjem stanovništva, koje zbog niske ili previsoke dobi nije u načelu radno sposobno. Ta je činjenica sama po sebi važna, ali i po tome da niži koeficijent dobne ovisnosti omogućava da se stanovništvo u radnoj dobi u većem stupnju ekonomski aktivira.

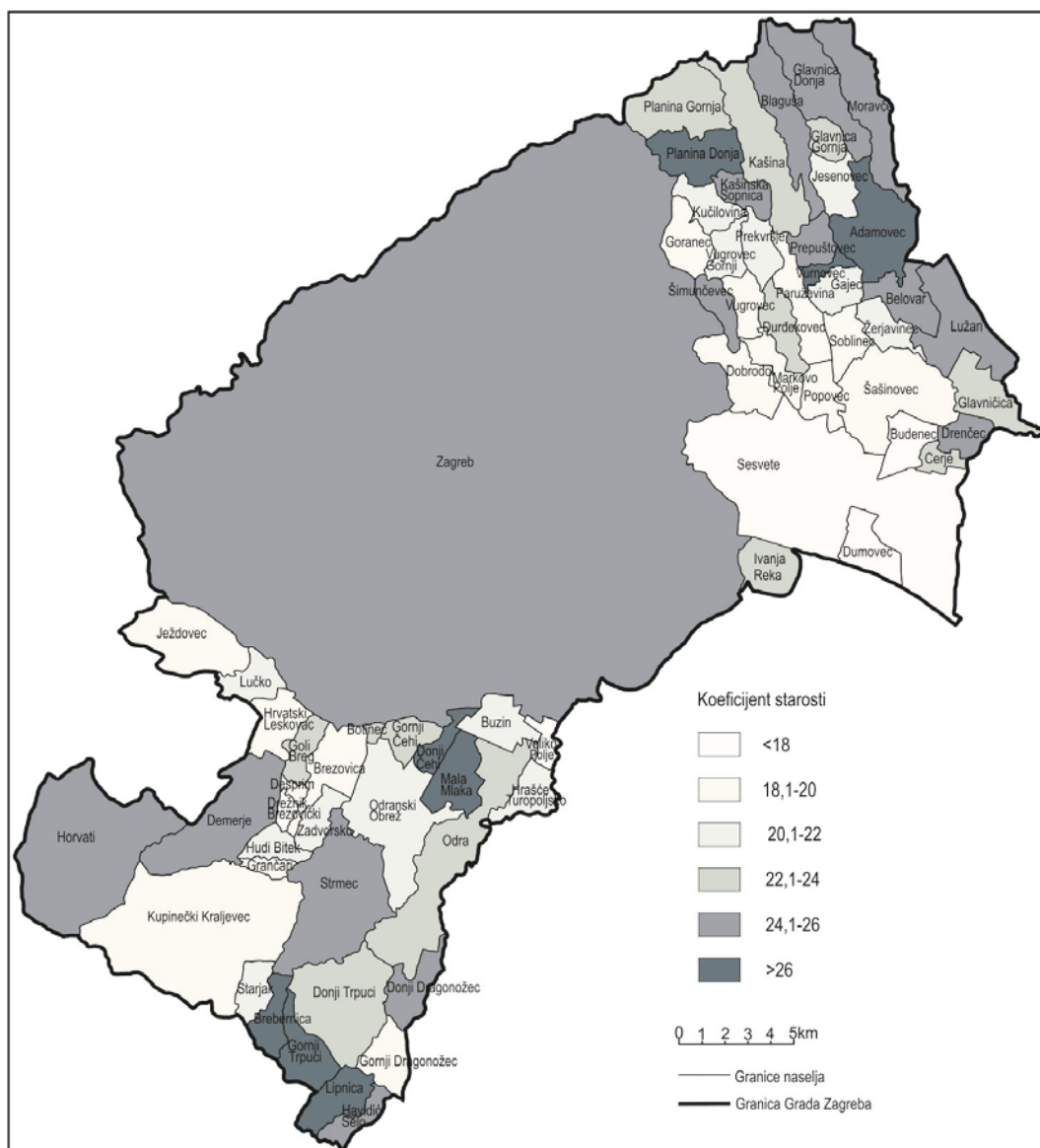
²⁵ Riječ je o naseljima: Gornji Trpuci (327,3), Brebernica (300,0), Vurnovec (189,3), Planina Donja (157,1), Adamovec (142,6), Lipnica (135,0), Mala Mlaka (133,8), Šimunčevac (132,7), Zagreb (126,9), Drenčec (123,1), Donji Dragonožec (119,4), Horvati (118,8), Haviđić Selo (118,2), Glavnica Donja (117,4), Donji Čehi (114,5), Blaguša (114,5), Planina Gornja (111,8), Moravče (111,7), Kašinska Sopnica (110,9), Gajec (110,0), Cerje (108,3), Belovar (108,1), Prepuštovec (108,1), Kučilovina (107,0), Gornji Čehi (106,3), Hrašće Turopoljsko (104,8), Strmec (104,7), Glavničica (104,0), Glavnica Gornja (103,8), Odra (103,3), Donji Trpuci (103,1), Demerje (103,0), Kašina (102,6), Đurđekovec 100,6) i Botinec (100,0)

preko 300, što nam govori da je broj i udjel starijeg nadmašio broj i udjel mladog stanovništva. Samo jedno naselje u Gradu imalo je indeks starenja ispod 40 (Veliko Polje 39,5). Kod preostala 32 naselja indeks starenja kretao se između 50 i 100. Prema tome, samo jedno naselje u Gradu Zagrebu ima mladu populaciju s obzirom da se u demografskoj literaturi graničnom vrijednošću između mlade populacije i populacije koja je ušla u proces demografske starosti uzima indeks starenja 40. (Wertheimer-Baletić, 1999.)

Sl. 21. Naselja Grada Zagreba prema indeksu starosti stanovništva 2011. godine

Prostorno gledano, u Gradu Zagrebu najnepovoljnije pokazatelje ostarjelosti stanovništva ima naselje Zagreb, a najpovoljnije naselje Sesvete. Istočna i južna naselja također imaju povoljnije vrijednosti pokazatelja starosti stanovništva od naselja Zagreb, ali nepovoljnije od Sesveta s tim da južna naselja imaju povoljnije vrijednosti od istočnih naselja. Visoke nepovoljne vrijednosti indeksa starosti u Gradu Zagrebu imaju egzodusna naselja. Radi se o naseljima koja su u posljednjem međupopisnom razdoblju imala smanjenje broja stanovnika što je posljedica pada nataliteta, negativnog migracijskog salda, nepovoljne starosne strukture i ostarjelosti stanovništva.

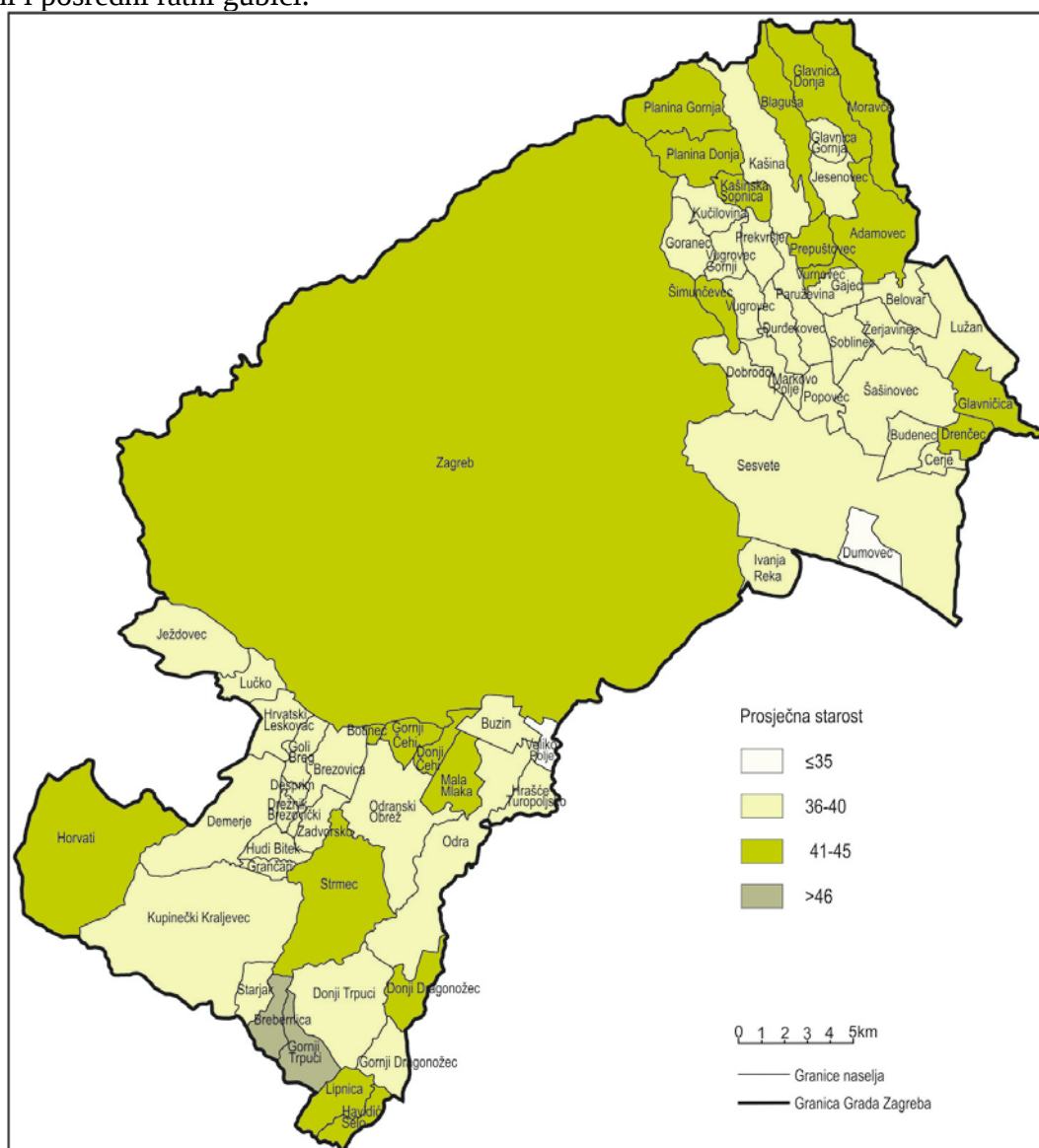
Sl. 22. Naselja Grada Zagreba prema koeficijentu starosti stanovništva 2011. godine

Samo su dva naselja u Gradu Zagrebu (Dumovec 10,1 i Veliko Polje 5,9), prema popisu 2011. godine, imala vrijednost koeficijenta starosti ispod 12% što znači da su sva ostala, odnosno 66 naselja Grada, zašla u proces starenja. Vrijednost iznad gradskog prosjeka koji je iznosio 17,3 imalo je 30 naselja, dok je manje od prosjeka Grada imalo 38 naselja. Koeficijent starenja do 15% imalo je 27 naselja, od 15 do 20% 32 naselja, a 9 naselja iznad 20. Naselja s najvišim koeficijentom starenja su: Gornji Trpuci (27,6), Brebernica (24,5), Mala Mlaka (23,4), Botinec (22,2), Kašinska Sopnica (21,6), Adamovec (21,5), Šimunčevac (20,7), Glavnica Gornja (20,4), Planina Donja (20,2). Isto kao i kod indeksa starosti, visoke nepovoljne vrijednosti koeficijenta starosti u Gradu Zagrebu imaju naselja koja su u posljednjem međupopisnom razdoblju zabilježila pad ukupnog stanovništva zbog pada nataliteta, negativnog migracijskog salda, nepovoljne starosne strukture i ostarjelosti stanovništva.

Prosječna starost u Republici Hrvatskoj, prema popisu stanovništva 2011. godine, iznosila je 41,7 godina. Stanovništvo Grada Zagreba jako je blizu toj vrijednosti stanovništva RH budući je prosječna starost stanovništva Grada 41,6 godina. Iako se naselja razlikuju prema prosječnoj dobi stanovništva, ona je u svima viša od 30 godina, što je granica koja pokazuje početak starenja

stanovništva. Od 68 naselja u Gradu 18 naselja²⁶ imalo je prosječnu starost veću od gradskog prosjeka. To je ukupno 26,5% naselja, a 73,5% ili 50 naselja imalo je prosječnu starost manju od prosjeka Grada. Najveću prosječnu starost imalo je naselje Gornji Trpuci 49,7 godina, a najnižu Veliko Polje 34,4 godine.

Predloženi sastav stanovništva Grada Zagreba prema dobi i spolu posljedica je zajedničkog djelovanja svih onih čimbenika koji određuju opće kretanje stanovništva. „Djelovanje prirodnog kretanja, migracije i vanjskih čimbenika (gospodarske krize i posebice rata), međusobno je isprepleteno, katkada dopunjujuće, a katkada suprotstavljeno. S druge strane, i sam sastav stanovništva utječe na rodno, smrtno i brojčano kretanje stanovništva“ (Nejašmić, 2013, 94). U slučaju Grada Zagreba glavni čimbenici su: migracije (doseljavanje), smanjenje nataliteta, te izravni i posredni ratni gubici.

Sl. 23. Naselja Grada Zagreba prema prosječnoj starosti stanovništva 2011. godine

²⁶ Riječ je o naseljima: Gornji Trpuci (49,7), Brebernica (47,8), Vurnovec (44,8), Botinec (43,6), Haviđić Selo (43,6), Planina Donja (43,6), Adamovec (43,4), Mala Mlaka (43,4), Donji Čehi (43,2), Lipnica (43,2), Kašinska Sopnica (43), Šimunčevac (42,4), Horvati (42,3), Blaguša (42,2), Glavnica Donja (42), Glavničica (42), Zagreb (42), Moravče (41,7).

3.4.2. Obrazovni sastav stanovništva

Dva su osnovna obrazovna obilježja stanovništva „pismenost“ i „školska sprema“. Pismenost predstavlja početni oblik obrazovanja stanovništva i pretpostavka je daljnjeg školovanja, tj. stjecanja više školske spreme (Wertheimer-Baletić, 1999). Popis stanovništva 2011. godine kao i prethodni popisi tretiraju obilježje „pismenost“ kroz dva modaliteta: pismene i nepismene osobe, ili pod naslovom „Stanovništvo staro 10 i više godina prema pismenosti“. Pitanje o pismenosti postavljeno je osobama koje se nisu školovale ili koje su imale završena manje od 4 razreda osnovne škole. Pismenom se smatra osoba koja može s razumijevanjem pročitati i napisati kratak, jednostavan sastavak o svome svakidašnjem životu, bez obzira na kojem jeziku ili pismu osoba čita odnosno piše. Nažalost, u Hrvatskoj, kao i u Gradu Zagrebu, još i danas, kad smo već zašli u drugo desetljeće 21. stoljeća ima stanovništva koje ne zna čitati i pisati, odnosno, koje je nepismeno. Međutim, ohrabrujuća je činjenica da među nepismenima prevladava starije stanovništvo, ali je nepovoljno što je neravnomjerno raspoređeno po spolu s obzirom da je više nepismenih starijih žena nego muškaraca.

U pogledu pismenosti od popisa do popisa neprestano se smanjuje udjel nepismenih koji zbog starosti prirodnim odljevom odlaze, što znači da bi možda već u narednom popisu stanovništva ovo obilježje stanovništva moglo gotovo isčeznuti. Stopa nepismenosti za ukupno stanovništvo, koja je 2001. godine u Hrvatskoj iznosila 1,7%, a u Gradu Zagrebu 0,6%, smanjena je 2011. godine u Hrvatskoj na 0,8% i Gradu Zagrebu na 0,3%. U Gradu Zagrebu udjel nepismenih žena u ukupnom nepismenom stanovništvu trostruko je veći od udjela nepismenih muškaraca (75:25), a u Hrvatskoj još nešto malo veći (79,1:20,9). Podaci pokazuju da među ukupnim nepismenim stanovništvom u Hrvatskoj u popisu 2011. godine 80,0% čine osobe stare 50 i više godina, 67,9% osobe stare 65 i više godina, a 48,9% samo osobe stare 75 i više godina. U Gradu Zagrebu ti su omjeri nešto drugačiji: 67,8% čine osobe stare 50 i više godina, 56,5% osobe starije od 65 i 39,8% osobe starije od 75 godina. Među nepismenima prevladavaju žene: u Hrvatskoj od ukupnog broja nepismenih osoba, žene u dobi 50 i više godina čine 87,4%, a u Gradu Zagrebu 59,7%. U pogledu pismenosti, uzevši u cjelini, broj i udjel nepismenih je u Gradu Zagrebu i Republici Hrvatskoj u 2011. godini, u odnosu na prethodne popise bitno smanjen, s tendencijom daljnjeg smanjenja.

Tablica 21. Stanovništvo Grada Zagreba i Republike Hrvatske staro 10 i više godina prema pismenosti 2001. i 2011. godine

Obilježja	Grad Zagreb		Republika Hrvatska	
	2001.	2011.	2001.	2011.
Ukupno stanovništvo staro 10 i više godina	698 490	713 270	3 951 410	3 867 863
Broj nepismenih	4 353	2 166	69 777	32 302
% nepismenih	0,6	0,3	1,77	0,8

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo staro 10 i više godina prema spolu, a nepismeni i prema starosti po naseljima, DZS, Zagreb. 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 10 i više godina prema spolu, a nepismeni i prema starosti po naseljima, DZS, Zagreb. 2013.

Struktura stanovništva, prema obilježju školska sprema odnosno prema završenoj školi, relevantni je indikator razine ekonomskog razvoja određenog područja. Podaci o školskoj spremi i promjene koje nastaju u strukturi stanovništva prema tom obilježju, važne su za utvrđivanje tzv. kontingenta školovanog stanovništva na nekom području. Taj kontingent u našoj popisnoj statistici obuhvaća sve stanovnike koji su završili neku školu po rangi višu od osnovne osmogodišnje škole. Osnovni podaci o obrazovanju stanovništva Grada Zagreba, u popisima nakon II. svjetskog rata, odnose se na školsku spremu stečenu u redovnim školama, u školama za odrasle, na tečajevima kojima je priznata ekvivalencija s redovnom školom i sl.

Usporedba podataka o strukturi školske spreme u 2011. godini s prethodnim popisom pokazuje značajno smanjenje udjela stanovništva bez školske spreme i s nižim školama, uz istodobno

povećanje udjela stanovništva sa završenim školama višeg ranga obrazovanja. Pri tome valja naglasiti da su takve promjene u strukturi stanovništva, prema školskoj spremi, uvjetovale istovjetne promjene u kvalifikacijskoj strukturi zaposlenih i time omogućile navedene promjene u strukturi stanovništva prema zanimanjima. Osim navedenih promjena, još uvijek u popisu 2011. godine postoje u Hrvatskoj značajne razlike u strukturi stanovništva prema školskoj spremi između muškaraca i žena, odnosno da je i struktura prema školskoj spremi, kao i prema pismenosti, povoljnija kod muškog u odnosu na žensko stanovništvo.

Tablica 22. Indeks obrazovanosti u Hrvatskoj i Gradu Zagrebu 2001. i 2011. godine

Godine	Republika Hrvatska	Grad Zagreb	Zagreb	Sesvete	Istočna naselja	Južna naselja
2001.	3,01	13,45	16,07	5,12	1,30	2,23
2011.	9,08	30,95	35,59	13,96	4,70	7,82

Izvor: Izračunato prema podacima popisa stanovništva 2001. i 2011. godine

Indeks obrazovanosti²⁷ za Hrvatsku 2001. godine bio je svega 3,01, da bi 2011. godine porastao na 9,08 i još uvijek je to pokazatelj niske razine obrazovanja stanovništva Hrvatske s obzirom da je poželjni indeks obrazovanosti ukupne populacije oko 25,0. U Gradu Zagrebu indeks obrazovanosti značajno je porastao između posljednja dva popisa i nešto je veći od poželjnog indeksa obrazovanosti, a triput veći od Hrvatskog. Gledano po sastavnicama Grada Zagreba, naselje Zagreb i Sesvete imaju veće, a istočna i južna naselja manje vrijednosti indeksa obrazovanosti od državnog prosjeka.

Grad Zagreb, u odnosu na Republiku Hrvatsku ima povoljniju obrazovnu strukturu stanovništva, koja se oslikava u manjem udjelu stanovništva sa nižim stupnjevima obrazovanja, a većim udjelima kod više razine obrazovanja. I kod Grada Zagreba i Hrvatske nadpolovični udjel (preko 50%) čini stanovništvo sa završenom srednjom školom. Grad Zagreb s udjelom od 29% ima znatno veći udjel visokoobrazovanog stanovništva od Hrvatske u kojoj je taj udjel iznosio 16,4%. U Gradu Zagrebu živi 32,8% visokoobrazovanog stanovništva Hrvatske, što znači da svaki treći visokoobrazovani stanovnik Hrvatske živi u Gradu Zagrebu.

Tablica 23. Struktura stanovništva starog 15 i više godina prema razini završene škole u Republici Hrvatskoj i Gradu Zagrebu 2001. i 2011. godine

Godine	Obilježje	Republika Hrvatska	GRAD ZAGREB	Zagreb	Sesvete	Istočna naselja	Južna naselja
2001.	Ukupno	100	100	100	100	100	100
	Bez škole i nezavršena OŠ	18,6	8,7	7,8	11,9	21,3	18,0
	Osnovna škola	21,8	16,3	15,6	20,2	25,7	21,7
	Srednja škola	47,1	52,0	52,0	55,9	46,1	51,5
	Visoka škola	11,9	22,5	24,1	10,9	6,0	7,8
2011.	Ukupno	100	100	100	100	100	100
	Bez škole i nezavršena OŠ	9,5	4,9	4,5	6,6	10,7	10,0
	Osnovna škola	21,3	13,6	12,7	19,0	24,0	17,4
	Srednja škola	52,6	52,3	51,5	58,7	55,9	58,8
	Visoka škola	16,4	29,0	31,1	15,7	9,0	13,3

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo staro 15 i više godina prema spolu i završenoj školi po naseljima, DZS, Zagreb. 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu po gradovima i općinama, DZS, Zagreb. 2013.

²⁷ Indeks obrazovanosti

$$I_o = \frac{O_{II} * O_{III}}{<O_I * 10}$$

Za izračunavanje tog indeksa upotrebljavamo udio stanovništva s nepotpunim primarnim obrazovanjem (<O_I), udio stanovništva sa završenim sekundarnim obrazovanjem (O_{II}) i udio stanovništva sa završenim tercijarnim obrazovanjem (O_{III}). Poželjan indeks obrazovanosti ukupne populacije jest oko 25,0 (I. Nejašmić, 2005a, 2007).

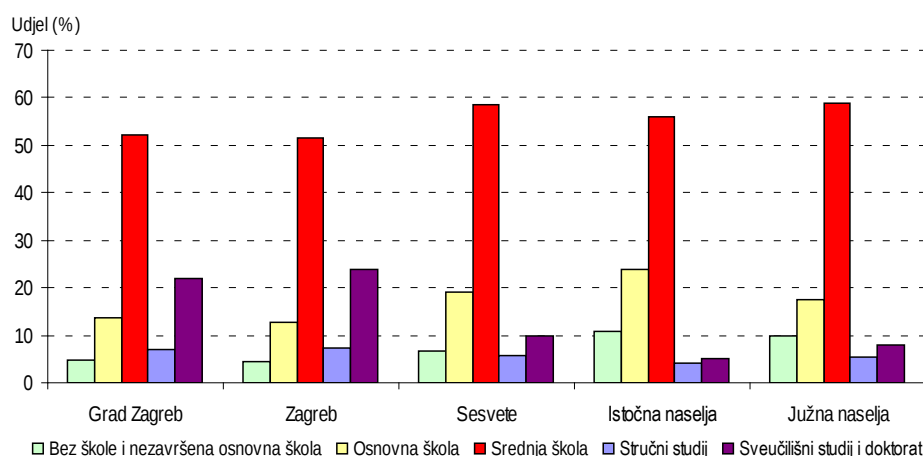
Uspoređujući obrazovnu strukturu i indeks obrazovanosti, u Gradu Zagrebu po njegovim sastavnicama najobrazovanije stanovništvo ima gradsko naselje Zagreb, koje, u usporedbi s ostalim naseljima u Gradu Zagrebu, očekivano ima najviši udio obrazovanih s višom i visokom školom, najmanji udio slabije obrazovanih te najvišu vrijednost indeksa obrazovanosti. Osim toga, njegova je obrazovna struktura bolja i od hrvatskog prosjeka jer je on sveučilišni centar koji nudi najbolje i najraznovrsnije mogućnosti školovanja u Hrvatskoj.

Ne iznenađuje činjenica da Zagreb ima najbolju obrazovnu strukturu stanovništva s obzirom na to da ima najdulju tradiciju visokih škola i fakulteta. Uz to veliki dio studenata koji dolazi na studij u Zagreb, nakon diplome trajno se nastanjuje i zapošljava u Zagrebu. Zagreb, kao najveći centar rada u Hrvatskoj, najpropulzivnije je središte i nudi najveći broj radnih mjesta visokoobrazovanima.

Promjene u strukturi stanovništva, prema obrazovnim karakteristikama u posljednja dva popisa, pokazuju smanjenje broja i udjela stanovništva bez škole, s nepotpunom osnovnom školom i s osnovnom školom. S druge strane, došlo je do porasta broja i udjela stanovništva sa srednjom, višom i visokom školom.

Ovakav razvoj obrazovne strukture stanovništva je očekivan i realan jer se smanjuje broj osoba s osnovnim obrazovanjem i bez ikakve škole, budući se ovdje radi o najstarijim dobnim skupinama kojih je iz godine u godinu prirodnim odljevom stanovništva sve manje. S obzirom da suvremeni proces rada stalno zahtijeva višu razinu obrazovanja radnika, tj. višu školsku spremu pa je u skladu s tim u Gradu Zagrebu u promatranom razdoblju najdinamičnije porastao broj visokoobrazovanog stanovništva (34,7%).

U Gradu Zagrebu ima 147 311 stanovnika, odnosno 21,9% stanovnika koji su završili fakultet, umjetničku akademiju, sveučilišni studij, magisterij i doktorat, dakle visokoobrazovanje, što predstavlja 38,4% ukupnog visokoobrazovanog stanovništva Hrvatske. Na 1000 stanovnika u Gradu Zagrebu, prema podacima popisa 2011. godine, dolazi 186 visokoobrazovanih (2001. godine imao je 140), a na razini Hrvatske tek 89 visokoobrazovanih na 1000 stanovnika (2001. godine 65).

Sl. 24. Stanovništvo Grada Zagreba staro 15 i više godina prema završenoj školi po popisu 2011. godine

Struktura žiteljstva prema školskoj spremi pokazuje izraženu diferencijaciju strukture po spolu jer je povoljnija kod muškog nego kod ženskog stanovništva.

Podaci popisa stanovništva, prema obilježju najviše završene škole, pokazuju u Hrvatskoj najveće udjele ženskog stanovništva u osam, a u Gradu Zagrebu u devet od 11 modaliteta u

kojima je tablično iskazano obilježje školske spreme. U svim modalitetima koji se odnose na stupanj obrazovanja do razine osnovne škole, a to su bez škole, 1-3 razreda osnovne škole, 4-7 razreda osnovne škole i osnovna škola, veći je udjel žena. Još uvijek znatno veći udjel žena bez škole i s osnovnom školom posljedica je narušene starosne strukture budući se tu radi o ženama starijih dobnih skupina kojih je više od muškaraca u tim godinama, a ne o zapostavljenosti žena.

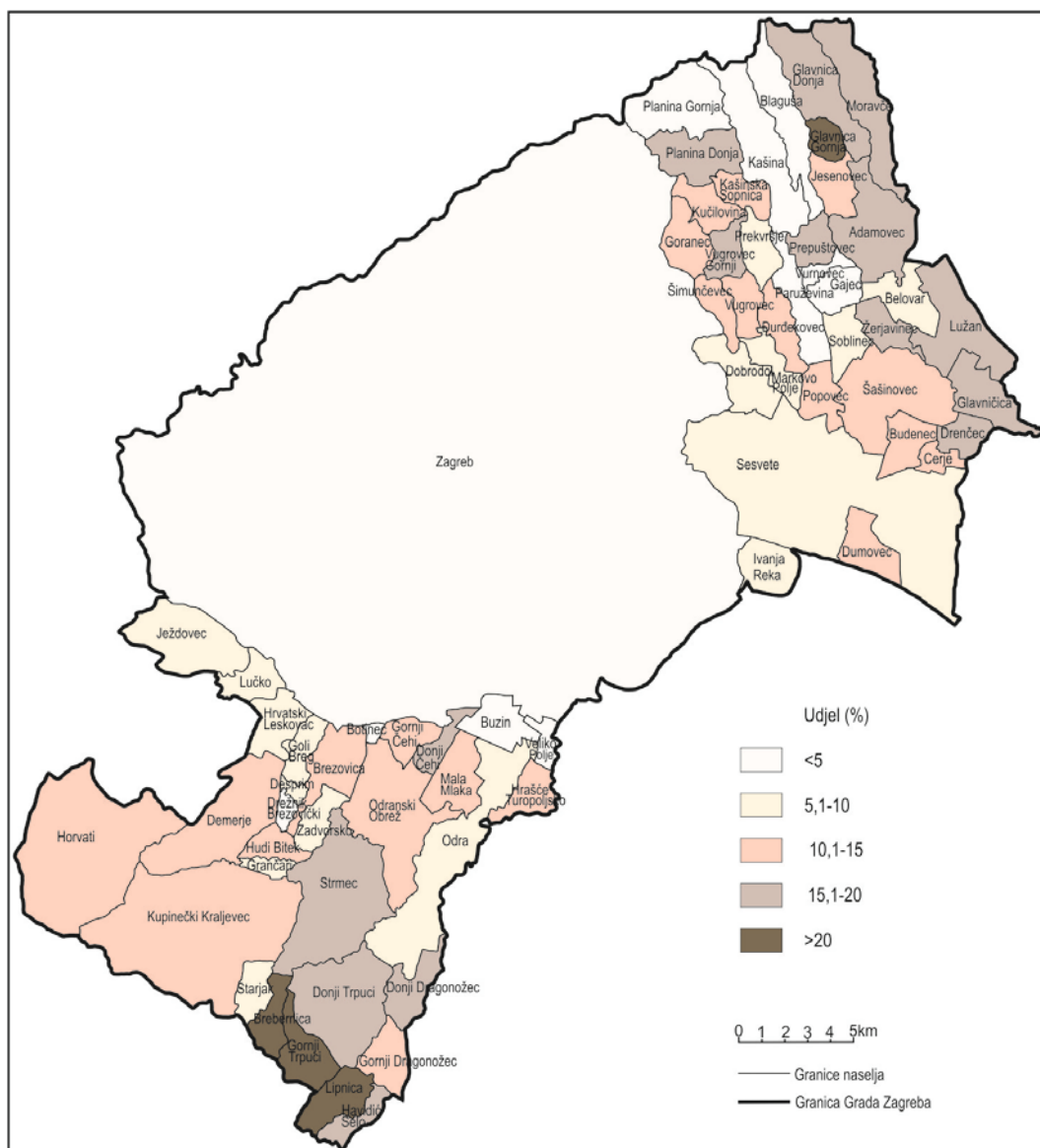
Ukupno gledano, u skupini stanovništva sa završenom srednjom školom, nešto malo je veći udio muškaraca RH (54,3), GZ (50,3%) od žena RH (45,7), GZ (49,7%). Kad se ova kategorija dalje raščlani, uočava se da je brojnije muško stanovništvo sa završenom trogodišnjom, a žene s četverogodišnjom srednjom školom i gimnazijama. Veći udjel žena prisutan je i kod skupine visokoobrazovanog stanovništva, s tim da je muško stanovništvo u RH brojnije s titulama magistra i doktora znanosti, a u Gradu Zagrebu samo doktora znanosti. U Gradu Zagrebu ukupno je 6 932 doktora znanosti, što čini 59,2% svih doktora znanosti Hrvatske.

Kako bismo pokazali razlike u stupnju obrazovanja stanovništva u naseljima Grada Zagreba, analizirat ćemo krajnje modalitete na skali – udio stanovništva bez škole i s nezavršenom osnovnom školom i udio stanovništva sa završenom višom i visokom školom.

Podaci o završenoj školi stanovništva starog 15 i više godina pokazuje da je u 2011. godini u urbanim centrima Zagrebu i Sesvetama povoljnija struktura stanovništva prema završenoj školi, nego u ostalim naseljima Grada Zagreba. To je i razumljivo ako se zna da je između ove dvije kategorije naselja velika razlika i u strukturi gospodarstva po djelatnostima. U urbanim središtima koncentrirane su djelatnosti sekundarnog, tercijarnog i kvartarnog sektora, a u ostalim seoskim naseljima prevladavalo je poljoprivredno stanovništvo. Iz toga proizlazi da je udjel s nezavršenom školom i bez škole veći u seoskim naseljima. Međutim, razlike su očite i među seoskim naseljima s obzirom na veličinu naselja i udaljenost naselja od grada. Na razini Grada Zagreba 4,9% stanovništva bilo je bez škole ili nije imalo završenu osnovnu školu.

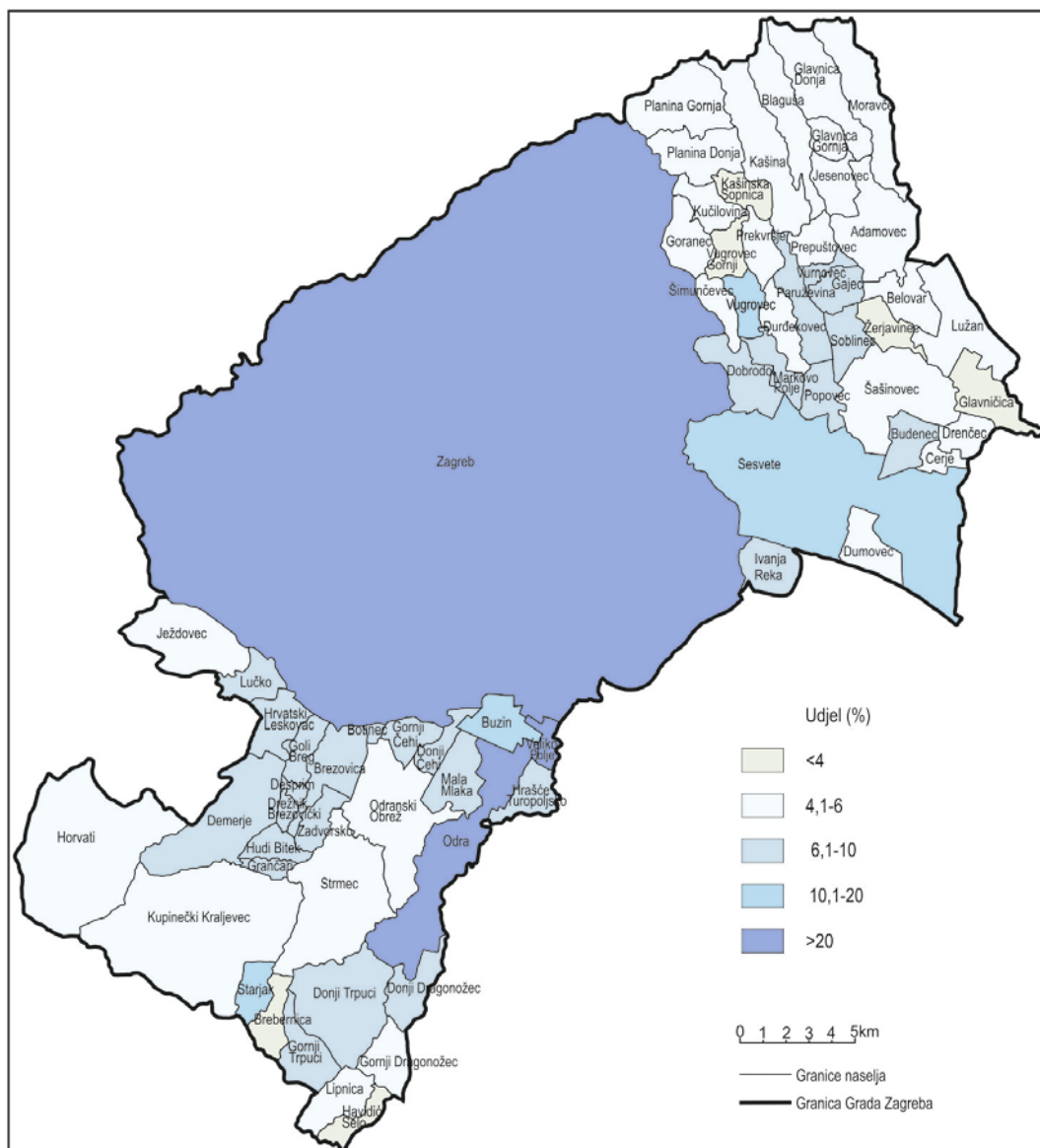
Najmanji udjel (manje od 5%) stanovništva bez škole i s nezavršenom osnovnom školom odnosno ispod prosjeka Grada ima gradsko naselje Zagreb te još deset naselja. Slijedi 16 naselja koja su imala između 5 i 10%, 22 naselja između 10 i 15%, 15 naselja između 15 i 20% te četiri naselja (Lipnica, Glavnica Gornja, Gornji Trpuci i Brebernica) više od 20%.

Općenito, možemo zaključiti da se s udaljenošću od gradova, ali ne linearno nego u ovisnosti o prometnoj mreži, smanjuje obrazovna razina stanovništva. Ona seoska naselja koja su bliže gradu karakterizira manji udjel ove kategorije stanovništva, nego kod naselja koja su udaljenija od grada. Pored toga, na razinu obrazovanja stanovništva utječe veličina naselja, starosna struktura, deagrarizacija, deruralizacija, migracije - doseljeno stanovništvo, stupanj urbanizacije naselja, stupanj gospodarskog razvoja. To se posebno vidi kod naselja u neposrednoj okolini naselja Zagreba i Sesvete.

Sl. 25. Naselja Grada Zagreba prema udjelu stanovništva starog 15 i više godina bez škole i s nezavršenom osnovnom školom 2011. godine

Kod većine istočnih i južnih naselja poljoprivreda je bila je dugo bila vodeća gospodarska djelatnost, dok je kod većih naselja u neposrednoj blizini Zagreba i Sesveta proces deagrarizacije bio izražajniji te je na taj način utjecao i na promjenu obrazovne strukture stanovništva. Stanovništvo tih naselja zbog bolje prometne povezanosti i blizine grada, zapošljavalo se u gradu u nepoljoprivrednim djelatnostima koje su tražile viši stupanj obrazovanja od poljoprivredne djelatnosti, kojom se bavilo stanovništvo na selu. Analiza stanovništva prema završenoj školi pokazuje da postoji međuzavisnost između obrazovnog sastava stanovništva i stupnja preobrazbe naselja. Naselja višeg stupnja urbanizacije imaju povoljniji obrazovni sastav stanovništva, što pozitivno utječe i na daljnje mogućnosti razvoja. Najobrazovanije stanovništvo imaju gradska i jače urbanizirana naselja, dok je u seoskim naseljima najviše stanovništva bez škole i s nepotpunom osnovnom školom.

Sl. 26. Naselja Grada Zagreba prema udjelu stanovništva starog 15 i više godina sa završenom višom i visokom školom 2011. godine

Najveći udjel stanovnika sa završenom višom i visokom školom u analiziranom razdoblju imala su tri naselja: Zagreb 31,1%, Veliko Polje 28,9 i Odra 24,2%. Veći udjel visokoobrazovanog stanovništva u naseljima Veliko Polje i Odra proizašao je iz doseljavanja visokoobrazovanog stanovništva u ova dva naselja u proteklom međupopisnom razdoblju. Na prostoru ova dva naselja u posljednjih desetak godina odvijala se intenzivna stambena izgradnja stanova i obiteljskih kuća u koje su uglavnom doselili mladi visokoobrazovani doseljenici koji su značajnije promijenili njihovu obrazovnu i ukupnu demografsku sliku. Od ostalih naselja grada Zagreba, tri je naselja imalo udjel 15 do 20%, 28 naselja 10-15%, 28 naselja 5-10% i šest naselja manje od 5% stanovništva sa završenom višom i visokom školom. Naselja koja su imala najmanji udjel visokoobrazovanog stanovništva su: Žerjavinec (4,5), Brebernica (4,4), Havičić Selo (4,4), Vugrovec Gornji (4,2), Kašinska Sopnica (3,4) i Glavnica (2,6). Kada se pogleda u cjelini, južna naselja imaju povoljniju visokoobrazovnu strukturu stanovništva od istočnih naselja. Južna naselja imala su 10,0% stanovništva bez završene osnovne škole, a istočna 10,7%. Visokoobrazovanog stanovništva imala su više južna od istočnih, u južnim je bilo 13,0%, a u istočnim 9,0%.

3.4.3. Aktivnost i zaposlenost

Struktura gospodarstva nekog područja dolazi izravno do izražaja preko ekonomske strukture stanovništva, tako da je ona osnovna spona između promjena proizvodne strukture i promjena strukture stanovništva prema ekonomskim obilježjima (Wertheimer-Baletić, 1997.). Gospodarski razvoj i promjene u strukturi gospodarstva sastavni su dio i bitno utječu i određuju promjene u ekonomskoj strukturi stanovništva.

Ekonomsku strukturu stanovništva možemo promatrati u užem i širem smislu. U užem smislu to je struktura stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti, djelatnosti i zanimanju. Uz prethodno navedena tri u širem smislu obuhvaćena su slijedeća obilježja: položaj u zanimanju, sektor vlasništva, obilježja naselja, kućanstava prema izvorima i veličini prihoda, veličini posjeda, podjela stanovništva na gradsko, seosko i mješovito, obrazovna obilježja stanovništva i dr.

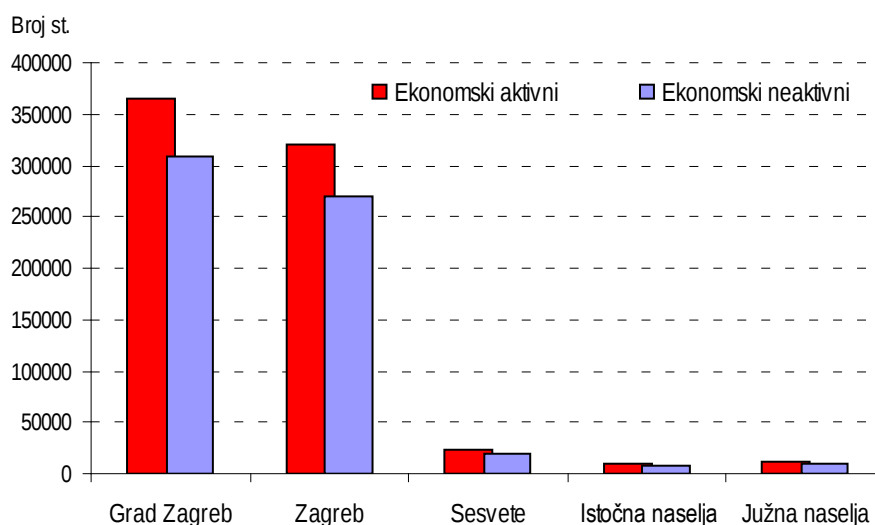
Polaznu osnovu za proučavanje ekonomske strukture ukupnog stanovništva čini ekonomska struktura aktivnog stanovništva (radne snage). Radni kontingent ili radnosposobno stanovništvo demografska je kategorija koju definiramo na osnovi dobne strukture, a čini ju stanovništvo staro 15-64 godine i predstavlja demografski potencijalnu ponudu radne snage. Ukupno stanovništvo i njegov radno-sposobni dio čine fiziološki okvir iz kojega se izdvaja radna snaga. Obujam ponude radne snage funkcija je veličine ukupnog stanovništva, ali je njezin maksimalni obujam redovito manji od ukupnog stanovništva, jer djeca i staro stanovništvo ne privređuju (Wertheimer-Baletić, 1997.). Veličina kontingenta radne snage bitno ovisi o kretanju ukupnog stanovništva, prirodnom prirastu, dobnoj strukturi i mehaničkom kretanju stanovništva (migracijama).

U analizi ekonomske strukture stanovništva Grada Zagreba polazi se od uzroka i posljedica promjena u ekonomskoj aktivnosti njegova pučanstva. Razlog tome je činjenica da se odnosi između ekonomskih i demografskih struktura oblikuju upravo preko ekonomski aktivnog stanovništva, odnosno radne snage. Ekonomska struktura ukupnog stanovništva se nalazi pod neposrednim utjecajem ekonomske strukture njezinog aktivnog stanovništva, a veličina i struktura radne snage umnogome uvjetuju ritam gospodarskog razvoja (Wertheimer-Baletić, 1982.).

Za ocjenu stupnja promjene ekonomske strukture stanovništva i njezinog utjecaja na ukupan društveno-gospodarski razvoj Grada Zagreba analizirat ćemo i prikazati ekonomsku aktivnost stanovništva, Grada, zaposlenost stanovništva po djelatnostima, zaposlenost stanovništva po zanimanju, te strukturu stanovništva prema sektorima djelatnosti.

Ukupno stanovništvo prema obilježju ekonomske aktivnosti dijeli se na ekonomski aktivno stanovništvo i ekonomski neaktivno stanovništvo. Ekonomski aktivno stanovništvo ili radnu snagu čine zaposleni i nezaposleni. Zaposleni su sve osobe u radnoj dobi koje aktivno obavljaju neko zanimanje, tj. koje svojim radom (u radnom odnosu ili samostalno) zarađuju sredstva za život. Nezaposleni su osobe koje privremeno nisu zaposlene, odnosno traže novo ili prvo zaposlenje, te osobe koje su prekinule rad zbog odsluženja vojne obveze ili izdržavanja zatvorske kazne.

U ekonomski neaktivno stanovništvo ubrajaju se osobe do navršениh 15 godina života i osobe u radnosposobnom stanovništvu koje nisu zaposlene ili nisu među nezaposlenima već žive od nekog prihoda, pomoći i sl. Prema popisnoj se metodologiji u neaktivno stanovništvo ubrajaju umirovljenici, osobe koje se bave obavezama u kućanstvu, učenici ili studenti i ostale neaktivne osobe.

Sl. 27. Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti u sastavnicama Grada Zagreba 2011. godine

Neaktivno stanovništvo može se podijeliti na dvije kategorije: na osobe s osobnim prihodom i uzdržavano stanovništvo. Osobe s osobnim prihodom su osobe koje imaju samostalni izvor prihoda (umirovljenici, rentijeri, stipendisti, osobe koje primaju socijalnu pomoć i sl.). Uzdržavano stanovništvo su ekonomski ovisne osobe koje nemaju vlastitih prihoda već ih uzdržavaju roditelji ili drugi skrbnici.

Među demografskim strukturama vjerojatno je, u smislu ekonomske aktivnosti stanovništva, najvažnija struktura po dobi jer je ona značajan pokazatelj stanja, trenda i potencijala ekonomske aktivnosti pučanstva prostora (Wertheimer-Baletić, 1973.).

Dobna struktura stanovništva, a u okviru nje naročito kontingent radno-sposobnog stanovništva (radni kontingent), predstavlja temeljni demografski okvir za podjelu stanovništva na ekonomski aktivno i ekonomski neaktivno stanovništvo prema dobnim granicama opće sposobnosti za rad. Smanjenjem broja i udjela mladog stanovništva smanjuje se priliv stanovništva u zrelu (radno i reprodukcijski najposobniju) dob iz koje se onda aktivira radni, odnosno ekonomski aktivan segment populacije.

Porast broja i udjela starog stanovništva u ukupnom stanovništvu rezultira povećanjem obujma ekonomski neaktivnog stanovništva u širem smislu te riječi, što je vrlo nepovoljan trend jer za posljedicu, između ostalog, ima potrebu sve većih društvenih (financijskih) ulaganja u mehanizme zbrinjavanja tih osoba.

Tablica 24. Ukupno stanovništvo, radni kontingent i aktivno stanovništvo Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Sastavnice	2001.			2011.		
	Ukupno stanovništvo	Radni kontingent	Aktivno stanovništvo	Ukupno stanovništvo	Radni kontingent	Aktivno stanovništvo
Grad Zagreb	779 145	536 981	356 186	790 017	537 188	365 703
Zagreb	691 724	476 768	315 369	688 163	468 582	320 688
Sesvete	44 914	31 514	21 145	54 085	36 571	24 238
Istočna naselja	19 822	13 412	9 243	21 016	14 010	8 930
Južna naselja	22 685	15 287	10 429	26 753	18 025	11 841

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema aktivnosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb. 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu, po naseljima Grada Zagreba, DZS, Zagreb. 2013.

U analiziranom razdoblju u tom su smislu značajni pokazatelji promjene dobne strukture stanovništva prema radnim kontingentima. I kod muške i kod ženske populacije smanjen je

obujam i udjel stanovništva u predradnoj dobi. Obujam muškog kontingenta u predradnoj dobi je smanjen za 5,7%, a udjel u ukupnom muškom stanovništvu Grada sa 17,4% na 16,1%. Broj žena do 14 godina starosti je smanjen za 5,5%, a udjel u ukupnom ženskom stanovništvu sa 14,4% na 13,%. S druge strane došlo je do porasta muškog i ženskog stanovništva u postradnoj dobi. Broj muškaraca u dobi iznad 65 godina života povećan je za 17,9%, a udjel u ukupnom muškom stanovništvu Grada sa 12,1% na 14,4%. Istodobno, broj žena starijih od 65 godina života povećan je u proteklom desetljeću za 20,5%, a udjel u ukupnom ženskom stanovništvu sa 17,3% na 19,9%.

Tablica 25. Struktura stanovništva Grada Zagreba prema ekonomskoj aktivnosti 2001. i 2011. godine

Sastavnice	2001.				2011.			
	Ukupno st.	Aktivno	Osobe s osobnim prihodom	Uzdržavano	Ukupno st.	Aktivno	Osobe s osobnim prihodom	Uzdržavano
GRAD ZAGREB	100	45,7	26,8	27,5	100	46,3	24,6	29,1
Zagreb	100	45,6	27,5	26,9	100	46,6	25,1	28,2
Sesvete	100	47,1	21,9	31,0	100	44,8	19,2	36,0
Istočna naselja	100	46,6	20,6	32,7	100	42,5	22,7	34,7
Južna naselja	100	46,0	20,9	33,1	100	44,3	21,8	33,8

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema aktivnosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb. 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu, po naseljima Grada Zagreba, DZS, Zagreb. 2013.

U proteklom međupopisnom razdoblju došlo je i do starenja radnog kontingenta što potvrđuju naredni pokazatelji: između 2001. i 2011. godine smanjen je udjel u radnom kontingentu dobnih skupina od 15 do 30 godina starosti (sa 29,7% na 27,2%), a povećan udjel dobnih skupina od 50 do 64 godina starosti (sa 27,6% na 30,1% kada se radna aktivnost zapravo približava svome kraju; (u muškom radnom kontingentu smanjen je udjel dobnih skupina od 15 do 30 godina starosti (sa 31% na 28,4%), a povećan udjel dobnih skupina od 50 do 64 godina starosti (sa 26,7% na 28,4%), u isto vrijeme kod ženskog radnog kontingenta udjel dobnih skupina od 15 do 30 godina je smanjen sa 28,5% na 26%, a povećan udjel dobnih skupina od 50 do 64 godina života sa 28,4% na 31,6%

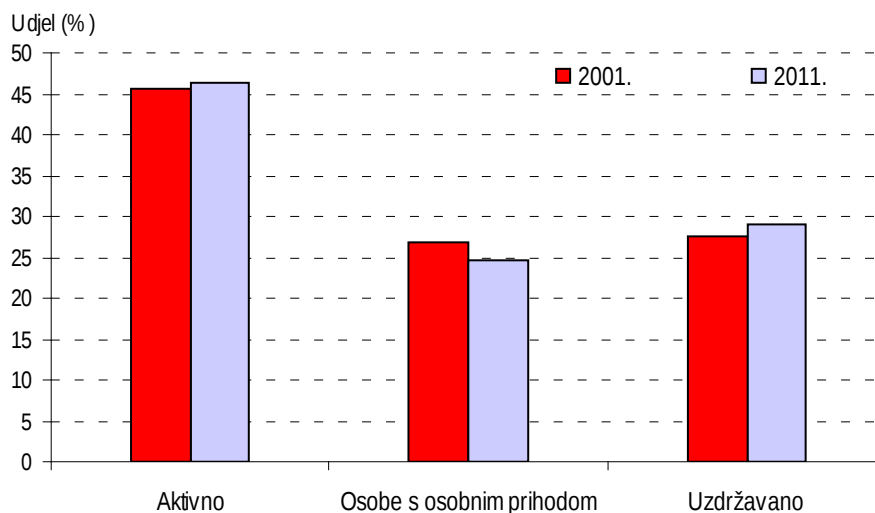
U međupopisnom razdoblju porastao je broj aktivnog stanovništva u Gradu Zagrebu i to sa 356 186 na 365 703 osobe ili za 2,7%. Istodobno je povećan i broj uzdržavanog stanovništva sa 214 126 na 229 811 ili za 7,3%. Jedino je smanjen broj osoba s osobnim prihodom uglavnom umirovljenika (sa 208 833 na 194 050) i to za 7,1%. Opća stopa aktivnosti²⁸ porasla je sa 45,7% na 46,3%, udjel osoba s osobnim prihodom smanjen je sa 26,8% na 24,6%, dok je udjel uzdržavanog stanovništva porastao sa 27,5% na 29,1%.

Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2011. godine stopu višu od prosjeka Grada (46,3%) imalo je samo pet naselja što je 7,4% svih naselja, jedno je naselje imalo istu stopu kao i Grad, a 62 naselja imalo je manju opću stopu aktivnosti od Grada Zagreb. Od 68 naselja Grada Zagreba u promatranom je razdoblju (2001.-2011.) porast opće stope aktivnosti imalo 16 naselja²⁹ (22,9%), a smanjenje 51 naselje Grada (75,0%). Jedno je naselje u Gradu (Adamovec) zadržalo istu razinu opće stope aktivnosti pučanstva (45,3%) 2001. i 2011. godine.

²⁸ Opća stopa aktivnosti predstavlja udjel ekonomski aktivnog stanovništva u ukupnom stanovništvu.

²⁹ Porast stope aktivnosti imala su naselja: Vurnovec (4,8%), Gornji Čehi (3,8%), Veliko Polje (3,5%), Donji Trpuci (3,4%), Hrašće Turopoljsko (3,3%), Desprim (2,4%), Gajec (2,4%), Buzin (1,6%), Havičić Selo (1,2%), Hudi Bitek (1%), Planina Donja (1%), Zagreb (1%), Ježdovec (0,7%), Prekvršje (0,5%), Vugrovec (0,7%), Lipnica (0,3%).

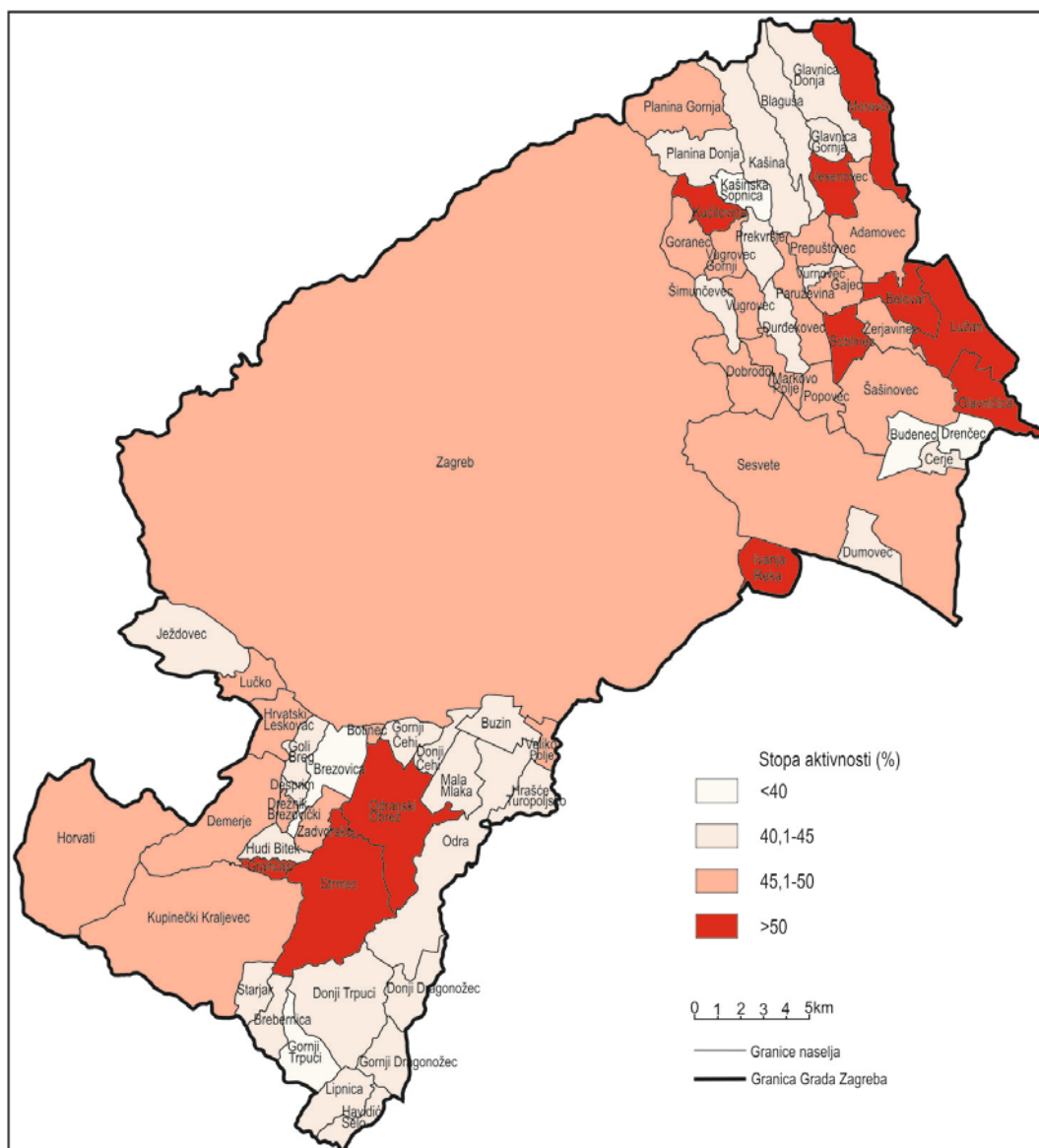
Pri usporedbi rezultata popisa u Gradu Zagrebu došlo je između 2001. i 2011. godine do porasta ukupnog broja ekonomski aktivnih osoba (za 2,7%), kao i porasta opće stope aktivnosti (sa 45,7% na 46,3%). Ovaj porast se argumentirano može objasniti uzajamnim djelovanjem brojnih društvenih i gospodarskih čimbenika, napose imigracijom stanovništva u radnosposobnoj dobi života.

Sl. 28. Promjene u strukturi stanovništva Grada Zagreba prema ekonomskoj aktivnosti između 2001. i 2011. godine

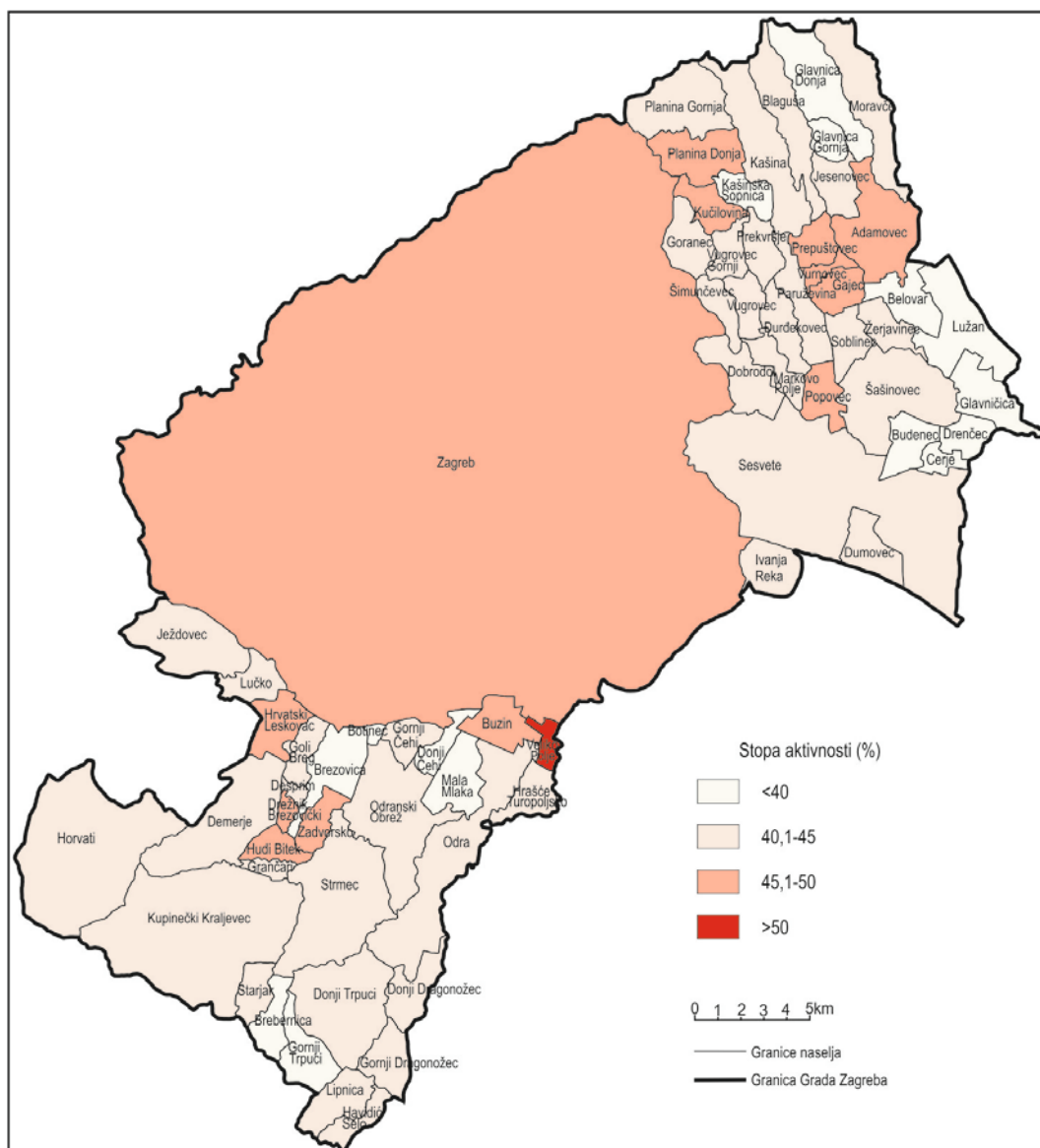
Od sastavnica Grada Zagreba jedino je naselje Zagreb imalo porast stope aktivnosti dok su smanjenje stope aktivnosti unatoč porastu aktivnog stanovništva imale Sesvete, istočna i južna naselja. Za razliku od naselja Zagreb u kojem je za 17 074 osobe smanjen broj uzdržavanog stanovništva, u Sesvetama, istočnim i južnim naseljima zabilježen je porast ovog kontingenta stanovništva. U svim sastavnicama povećan je broj uzdržavanog stanovništva. Iz ove analize može se zaključiti da je u naselje Zagreb doseljavalo ekonomski aktivno stanovništvo, a iseljavale osobe s osobnim prihodom (za pretpostaviti umirovljenici koji su se preselili u manja naselja u okolini Grada ili se preselili u naselja iz kojih su se prethodno doselili u Zagreb). Padu opće stope aktivnosti u Sesvetama, istočnim i južnim naseljima jednim dijelom pridonijeo je porast broja i udjela osoba s osobnim prihodom, naročito porast broja umirovljenika. Značajniji porast uzdržavanog stanovništva u Sesvetama (39,8%), južnim naseljima (20,5%) i istočnim naseljima (12,3%) proizlazi iz povećanih stopa fertiliteta i nataliteta u proteklom međupopisnom razdoblju.

Promjene u strukturi ukupnog stanovništva prema obilježju ekonomska aktivnost, koje su tijekom promatranog razdoblja 2001.-2011. godina zbile u Gradu Zagrebu, u čvrstoj su korelaciji s njezinim demografskim i gospodarskim razvojnim obilježjima.

Sl. 29. Stopa aktivnosti stanovništva u naseljima Grada Zagreba 2001. godine

Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2001. godine najvišu stopu aktivnosti (višu od 50%) imalo je 11 naselja. Ovdje se radilo o naseljima s manjim brojem stanovnika (osim Ivanje Reke i Odranskog Obreža), ali razmjerno visokim udjelom poljoprivrednog stanovništva u njima što je posljedica činjenice da poljoprivredno stanovništvo i u starosti ostaje dugo aktivno, poput: Lužana (54,4%), Grančara (53,6%), Odranskog Obreža (53,1%), Strmeća (52,2%), Belovara (51,8%), Jesenovca (51,8%), Glavnice (51,5%), Ivanje Reke (51%), Soblinca (50,6%), Kučilovine (50,2%) i Moravča (50%). Višu stopu od prosjeka Grada (45,7%) prema rezultatima popisa stanovništva iz 2001. godine imalo je 28 naselja što je 41,2% svih naselja, jedno je naselje imalo istu stopu kao i Grad, a 39 naselja imalo je manju opću stopu aktivnosti od Grada Zagreb.

Sl. 30. Stopa aktivnosti stanovništva u naseljima Grada Zagreba 2011. godine

Prema popisu stanovništva 2011. godine stopu aktivnosti višu od 50% imalo je samo jedno naselje - Veliko Polje (52,6%). Opću stopu aktivnosti višu od prosjeka Grada (46,3%) imalo je samo pet naselja što je 7,4% svih naselja, jedno je naselje imalo istu stopu kao i Grad, a 62 naselja imalo je manju opću stopu aktivnosti od Grada Zagreba. Višu stopu od prosjeka Grada imala su naselja Veliko Polje, Zagreb, Gajec, Kučulovina i Drežnik Brezovički. Ova naselja su u predhodnom međupopisnom razdoblju imala pozitivnu migracijsku bilancu što znači da se na njihov prostor uglavnom doselila radnoaktivna populacija.

3.4.3.1. Udio zaposlenih po djelatnostima

Struktura stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti obično se dalje razrađuje prema djelatnosti i zanimanju, pa na taj način postaje reprezentativan pokazatelj razine ekonomskog i društvenog razvitka. Podjela aktivnog i ukupnog stanovništva prema djelatnostima može se izvršiti na različite načine. Pod ekonomskom strukturom aktivnog stanovništva (radne snage) smatra se prije svega razdioba radne snage prema djelatnosti iz kojih izvlači sredstva za život (Wertheimer-Baletić, 1999).

Djelatnost je (prema metodologiji popisa 2011. godine) karakteristika ekonomske aktivnosti poduzeća, ustanove, obrtničke radnje, slobodnog zanimanja, poljoprivrednoga gospodarstva ili bilo kojeg drugog oblika poslovnog subjekta, ali i samostalnog posla, u kojem osoba obavlja svoje zanimanje radi stjecanja sredstava za život. Grupiranjem radne snage prema djelatnostima saznaje se kakva je struktura radne snage prema djelatnostima iz kojih osiguravaju sredstva za život.

Zbog u međuvremenu nastalih promjena metodologije statistike razvrstavanja djelatnosti³⁰ nije moguća precizna usporedba između posljednja dva popisa što sužava mogućnost detaljnije analize kretanja; ipak okvirno se može prikazati i uz mala odstupanja analizirati kretanje i promjene zaposlenih prema gospodarskim djelatnostima.

Tablica 26. Aktivno zaposleno stanovništvo Grada Zagreba prema djelatnostima 2001. i 2011. godine

Djelatnosti NKD-2007.	Broj		Udjel (%)		Indeks 01./11.
	2001.	2011.	2001.	2011.	
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3 429	1 470	1,2	0,5	42,9
Rudarstvo i vađenje	834	1 455	0,3	0,5	174,5
Prerađivačka industrija	50 340	36 561	18	11,3	72,6
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	4 033	2 639	1,4	0,8	65,4
Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnost sanacije okoliša	-	2 354	-	0,7	-
Građevinarstvo	16 588	19 944	5,9	6,2	120,2
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	48 741	58 890	17,4	18,3	120,8
Prijevoz i skladištenje	21 094	15 376	7,5	4,8	72,9
Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	12 078	13 919	4,3	4,3	115,2
Informacije i komunikacije	-	21 673	0	6,7	-
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	10 776	17 265	3,9	5,4	160,2
Poslovanje nekretninama	24 720	1 887	8,8	0,6	7,6
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	-	25 409	-	7,9	-
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	-	8 357	-	2,6	-
Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	23 960	26 976	8,6	8,4	112,6
Obrazovanje	20 413	26 324	7,3	8,2	129
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	20 779	23 683	7,4	7,3	114
Umjetnost, zabava i rekreacija	-	8 459	0	2,6	-
Ostale uslužne djelatnosti	16 318	7 956	5,8	2,5	48,8
Djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe	413	254	0,1	0,1	61,5
Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela	362	446	0,1	0,1	123,2
Nepoznato	4 532	959	1,6	0,3	21,2
Ukupno	279 410	322 256	100	100	115,3

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Zaposleni prema pretežitoj aktivnosti po položaju u zaposlenju, djelatnosti i spolu, Grad Zagreb, DZS, Zagreb, 2002.

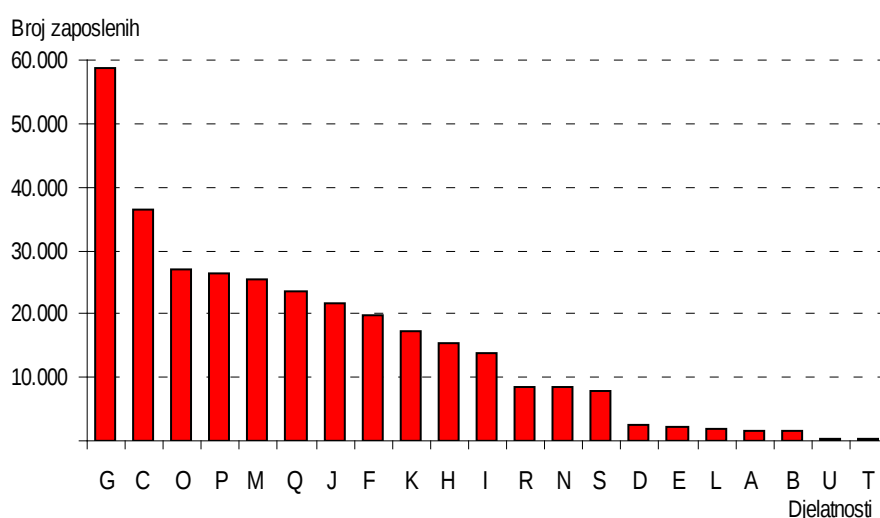
Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Zaposleni prema područjima djelatnosti i spolu Grada Zagreba, DZS, Zagreb, 2013.

Od 21 djelatnosti najviše je aktivnog stanovništva prema podacima popisa 2011. godine u Gradu Zagrebu bilo zaposleno u trgovini (58 890) i prerađivačkoj industriji (36 561). U ove dvije djelatnosti ukupno je zaposlena gotovo jedna trećina zaposlenog aktivnog stanovništva. Po prvi put (u odnosu na prijašnje popise) industrija u Gradu Zagrebu više nije vodeća djelatnost prema broju zaposlenih, već joj je taj primat preuzela trgovina. Pet je djelatnosti koje u ukupnoj

³⁰ Nacionalna klasifikacija djelatnosti iz 1997. prema kojoj su razvrstani zaposleni iz popisa stanovništva 2001. godine obuhvaća 17 šifrarski definiranih područja, a izmjenjena Nacionalna klasifikacija djelatnosti iz 2007. prema kojoj su razvrstani zaposleni iz popisa stanovništva 2011. godine obuhvaća 21 šifrarski definiranih područja.

zaposlenosti participiraju s brojem zaposlenih između 20 i 30 tisuća: javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje (26 976), obrazovanje (26 324), stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (25 409), zdravstvena zaštita i socijalna skrb (23 683), te informacije i komunikacije (21 673). Od ostalih djelatnosti značajniji broj i udjel zaposlenih imalo je još i građevinarstvo 6,2%, djelatnosti financijskog posredovanja i osiguranja 5,4%, prijevoz i skladištenje 4,8% te djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane 4,3%. Na preostalih deset djelatnosti ukupno odlazi 11% zaposlenih – najmanje u djelatnosti kućanstava (0,1%), a najviše u umjetnosti, zabavi i rekreaciji (2,6%).

U odnosu na 2001. godinu prema podacima posljednjeg popisa 2011. godine ukupan broj zaposlenih porastao je za 15,3%. U ovom međupopisnom razdoblju broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji smanjen je za 27,4%, dok je u trgovini porastao za 20,8%.

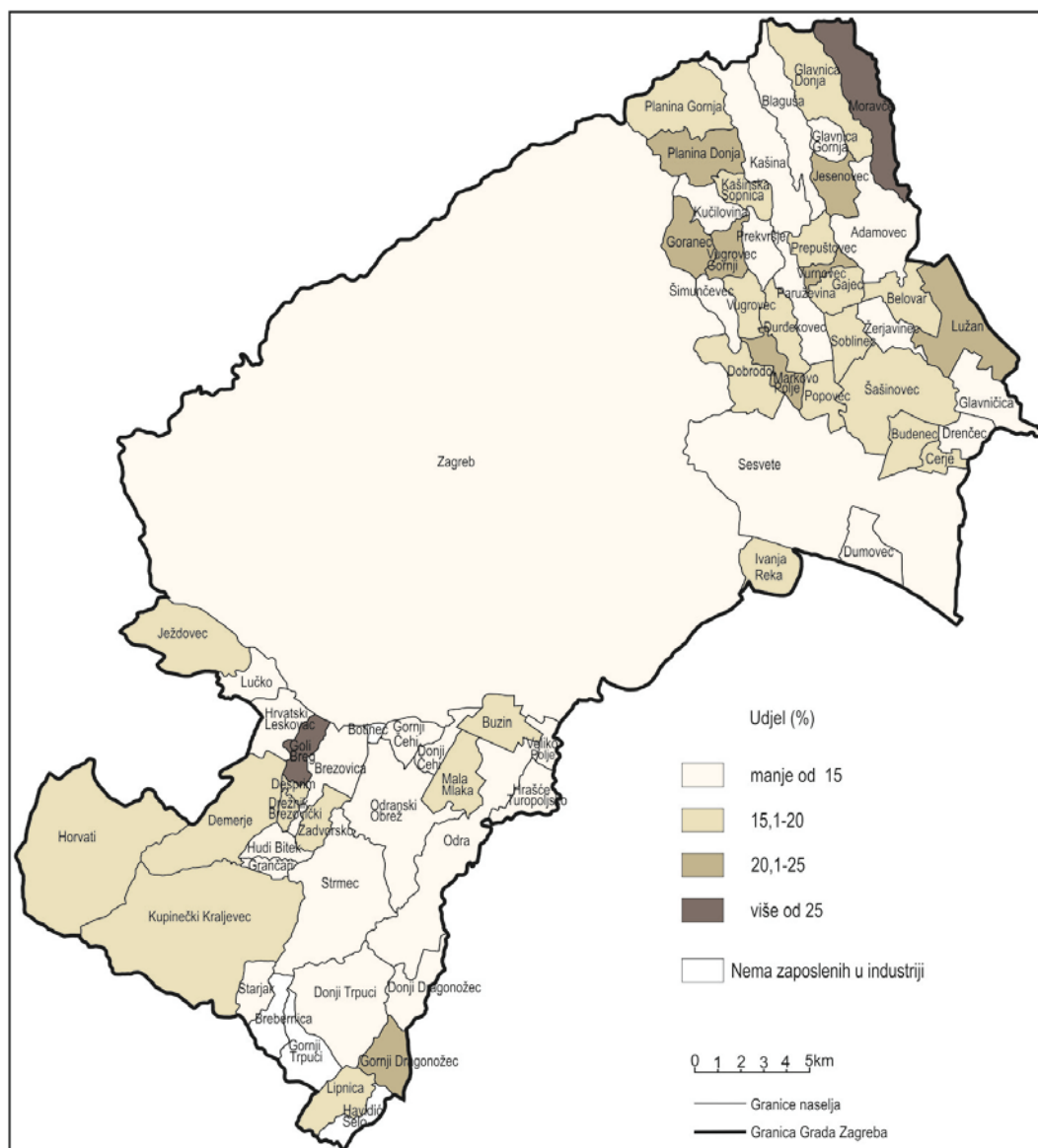

G-Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala, **C**-Prerađivačka industrija, **O**-Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje, **P**-Obrazovanje, **M**-Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti, **Q**-Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, **J**-Informacije i komunikacije, **F**-Građevinarstvo, **K**-Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja, **H**-Prijevoz i skladištenje, **I**-Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, **R**-Umjetnost, zabava i rekreacija, **N**-Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti, **S**-Ostale uslužne djelatnosti, **D**-Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija, **E**-Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnost sanacije okoliša, **L**-Poslovanje nekretninama, **A**-Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, **B**-Rudarstvo i vađenje, **U**-Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela, **T**-Djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe

Slika 31. Aktivno zaposleno stanovništvo po djelatnostima u Gradu Zagrebu 2011. godine

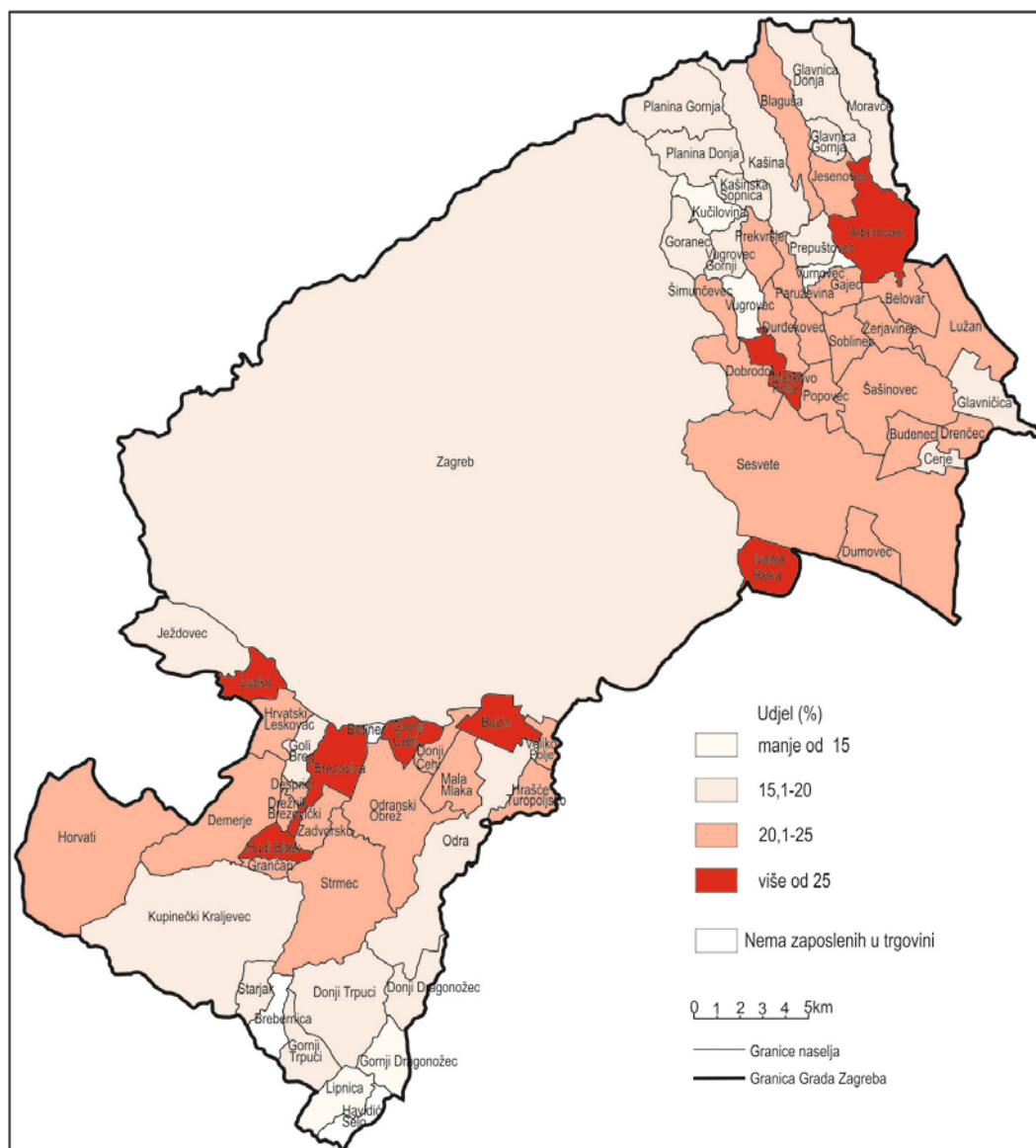
Ukupno gledajući, udjel zaposlenog stanovništva u prerađivačkoj industriji Grada Zagreba iznosio je 11,3% što je manje nego 2001. godine kada je iznosio 18%. Analiza industrijske zaposlenosti po naseljima pokazuje da unatoč činjenici da veći udjel od gradskog prosjeka ima 56 naselja, prerađivačka industrija u strukturi zaposlenih po granama djelatnosti danas dominira u samo 14 naselja. Najveći udjel zaposlenih u industriji ima naselje Moravče 27,5%, a najmanje Starjak 8,1%. Osim naselja Zagreb i Sesvete, veća zaposlenost u industriji značajna je u naseljima s manjim brojem stanovnika (radi se o naseljima do 500 stanovnika). Osim već spomenutih naselja Zagreb i Sesvete, gledano u apsolutnim iznosima u još samo sedam naselja³¹ u industriji je zaposleno više od 100 stanovnika.

³¹ Riječ je o naseljima: Hrvatski Leskovac (139), Lučko (131), Ivanja Reka (125), Kupinečki Kraljevec (115), Ježdovec (112), Horvati (102), Odra (102).

Sl. 32. Udjel zaposlenog aktivnog stanovništva u industriji u naseljima Grada Zagreba 2011. godine

U trgovini koja je prema podacima popisa 2011. godine postala vodeća djelatnost po broju zaposlenih u Gradu Zagrebu broj zaposlenih u odnosu na 2001. godinu povećan je u apsolutnom iznosu za nešto više od 10 000 osoba. U naselju Zagreb u trgovini radi svaki peti zaposleni stanovnik, a u naselju Sesvete u trgovini radi 4 822 zaposlena aktivna stanovnika. Kod još 15 naselja, što je 21,4% svih naselja Grada Zagreba u trgovini je zaposleno više od 100 zaposlenika. Viši prosjek zaposlenih u trgovini od Grada (18,3%) imalo je 48 naselja. Udjele zaposlenih u trgovini veće od 25% imalo je osam naselja: Markovo Polje 29,2%, Brezovica 27,5%, Gornji Čehi 27,5%, Adamovec 27,5%, Buzin 27,3%, Ivanja Reka 25,6%, Hudi Bitek 25,5% i Lučko 25,1%. Najmanji broj zaposlenih u trgovini imalo je naselje Vurnovec 10,7%.

Sl. 33. Udjel zaposlenog aktivnog stanovništva u trgovini u naseljima Grada Zagreba 2011. godine

Distribucija gospodarski aktivnog stanovništva u pojedinim djelatnostima omogućuje detaljniji prikaz stanja i promjena u ekonomskoj strukturi aktivnog stanovništva. To ukazuje na promjene strukture gospodarstva i oslikava stupanj gospodarske razvijenosti. Udjel zaposlenih po gospodarskim djelatnostima važan je pokazatelj socioekonomske preobrazbe naselja. Više zaposlenih u tercijarnim i izvan gospodarskim djelatnostima ukazuje na viši stupanj socioekonomske preobrazbe naselja.

Za demografsku analizu aktivnog stanovništva osim podjele radne snage po djelatnostima važna je i podjela na gospodarske i izvan gospodarske djelatnosti. Ova podjela posebno je značajna kod analize stvaranja bruto društvenog proizvoda na određenom području.

Tablica 27. Aktivni zaposleni u gospodarskim i izvan gospodarskim djelatnostima u Gradu Zagrebu 2001. i 2011. godine

Djelatnosti	Broj		Struktura (%)		Indeks 2001.-2011.
	2001.	2011.	2001.	2011.	
Gospodarske djelatnosti	209 726	244 314	76,3	75,8	116,5
Izvan gospodarske djelatnosti	65 152	76 983	23,7	23,9	118,2
Ukupno	274 878	322 256	100,0	100,0	117,2

Izvor kao i prethodna tablica.*Razlika do 100% se odnosi na „nepoznato“

Zaposlenost u gospodarskim djelatnostima u posljednjem međupopisnom razdoblju porasla je 16,5%, a u izvan gospodarskim djelatnostima 18,2%. Podaci pokazuju da je u Gradu Zagrebu 2011. godine u odnosu na 2001. godinu došlo do smanjivanja udjela zaposlenog aktivnog stanovništva u gospodarskim djelatnostima sa 76,3% na 75,8%, dok se u izvan gospodarskim djelatnostima bilježi relativan porast udjela zaposlenog aktivnog stanovništva sa 23,7% na 23,9% od ukupno aktivnog koje je pretežito obavljalo djelatnost. U strukturi zaposlenog aktivnog stanovništva kod gospodarskih djelatnosti najveći udjel ima trgovina 24,1%, a kod izvan gospodarskih djelatnosti javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje 35,0%.

Tablica 28. Aktivni zaposleni u poljoprivrednim, nepoljoprivrednim i uslužnim djelatnostima u Gradu Zagrebu 2001. i 2011. godine

Djelatnosti	Broj		Struktura (%)		Indeks 2001.- 2011.
	2001.	2011.	2001.	2011.	
Poljoprivredne djelatnosti	3 429	1 470	1,2	0,5	42,9
Nepoljoprivredne djelatnosti	71 795	62 953	26,1	19,5	87,7
Uslužne djelatnosti	199 654	256 874	72,6	79,7	128,7
Ukupno	274 878	322 256	100	100	117,2

Izvor kao i prethodna tablica.*Razlika do 100% se odnosi na „nepoznato“

Daljnja podjela aktivnog zaposlenog stanovništva može se promatrati kroz poljoprivredne, nepoljoprivredne i uslužne djelatnosti. Poljoprivredne i nepoljoprivredne djelatnosti su u analiziranom razdoblju također imale smanjenje broja i udjela zaposlenog aktivnog stanovništva. Kod poljoprivrednih djelatnosti broj zaposlenih smanjen je za 57,1%, a kod nepoljoprivrednih djelatnosti za 12,3%. Za razliku od njih uslužne djelatnosti povećale su broj zaposlenih za 28,7%. Udjel zaposlenog aktivnog stanovništva u uslužnim djelatnostima 2001. godine u ukupnoj zaposlenosti iznosio je 72,6%, a 2011. godine povećan je na 79,7%.

Tablica 29. Aktivno zaposleno stanovništvo Grada Zagreba prema djelatnostima 2011. godine

	Djelatnosti	Grad Zagreb	Zagreb	Sesvete	Istočna naselja	Južna naselja
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1 470	973	93	167	193
B	Rudarstvo i vađenje	1 455	1 322	78	4	19
C	Prerađivačka industrija	36 561	31 019	2 758	1 312	1 464
D	Opskrba električnom energijom, plinom...	2 639	2 379	137	11	64
E	Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda...	2 354	1 918	189	70	113
F	Građevinarstvo	19 944	16 335	1 798	802	1 001
G	Trgovina na veliko i malo, popravak motornih...	58 890	50 194	4 822	1 633	2 236
H	Prijevoz i skladištenje	15 376	12 831	1 309	562	668
I	Djelatnost pružanja smještaja....	13 919	11 972	1 080	348	482
J	Informacije i komunikacije	21 673	20 332	748	174	379
K	Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	17 265	15 811	917	180	334
L	Poslovanje nekretninama	1 887	1 722	90	14	19
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	25 409	23 768	927	219	457
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	8 357	7 145	602	209	374
O	Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	26 976	24 280	1 576	457	643
P	Obrazovanje	26 324	23 726	1 511	479	601
Q	Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	23 683	21 088	1 434	595	555
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	8 459	7 870	356	48	126
S	Ostale uslužne djelatnosti	7 956	7 021	483	135	277
T	Djelatnosti kućanstava kao poslodavca....	254	219	20	0	4
U	Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela	446	422	12	0	4
	Nepoznato	959	854	58	0	25
	Ukupno	322 256	283 201	20 998	7 750	10 307

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Zaposleni prema područjima djelatnosti i spolu Grada Zagreba, DZS, Zagreb, 2013.

U proteklom međupopisnom razdoblju smanjenje broja zaposlenih u gospodarskim djelatnostima, te porast u negospodarskim djelatnostima, prvenstveno u javnom sektoru (državnim službama i lokalnoj samoupravi), jasan je pokazatelj da je u Zagrebu, kao i općenito u Hrvatskoj, došlo do opće birokratizacije društva. Ako je u razdoblju socijalističkog planskog razvoja bilo prisutno tzv. socijalno zapošljavanje u gospodarskim djelatnostima, posebno u industriji (više zaposlenih nego li je ekonomski bilo potrebno da bi se smanjila socijalna napetost i razlike), u novijem razdoblju prisutno je prekomjerno zapošljavanje u negospodarskim djelatnostima.

U ukupnoj zaposlenosti Grada Zagreba gledano po sastavnicama 87,9% zaposlenog aktivnog stanovništva živi u naselju Zagreb, 6,5% u Sesvetama, 3,2% u južnim i 2,4% u istočnim naseljima.

Kao i Grad u cjelini tako su i njegove sastavnice u analiziranom razdoblju zabilježile porast udjela zaposlenog aktivnog stanovništva u izvangospodarskim, a smanjenje udjela u gospodarskim djelatnostima. Visina udjela zaposlenih u gospodarskim djelatnostima veća je u strukturi Sesveta, istočnih i južnih naselja nego kod naselja Zagreb. U gospodarskim djelatnostima u naselju Zagreb zaposleno je 75,3%, u Sesvetama 78,2%, u istočnim naseljima 76,0%, a u južnim 79,7%. Na veći udjel zaposlenih u gospodarskim djelatnostima utječe veći broj poljoprivrednog stanovništva u ovim seoskim naseljima unatoč njegovom značajnijem smanjenju u ovom međupopisnom razdoblju. U južnim naseljima udjel zaposlenih u poljoprivrednim djelatnostima smanjen je sa 11,8% na 1,9%, a u istočnim naseljima sa 9,9% na 2,2%. Nepoljoprivredne djelatnosti također su zabilježile smanjenje kod svih sastavnica, a posebno u naselju Zagreb što se dovodi u vezu sa smanjenjem broja zaposlenih u industriji. Izvangospodarske i uslužne djelatnosti kod svih su sastavnica imale porast udjela zaposlenog aktivnog stanovništva.

3.4.3.2. Struktura stanovništva po sektorima djelatnosti

Komparativna analiza promjene u ekonomskoj strukturi stanovništva Grada Zagreba prema sektorima djelatnosti u posljednjem međupopisnom razdoblju pokazuje u kojem se smjeru odvija njegov gospodarski razvoj. Ekonomska struktura stanovništva prema gospodarskim sektorima važan je pokazatelj socio-ekonomske preobrazbe naselja. Veći udjel zaposlenih u tercijarnim djelatnostima nekog naselja govori nam o boljoj razvijenosti gospodarstva toga prostora.

Osnovna razdioba aktivnog stanovništva obavlja se po granama djelatnosti u kojima stječu sredstva za život. U suvremenoj podjeli rada postoji velik broj djelatnosti koje se grupiraju u grane, a one u skupine djelatnosti. Radi preglednosti i posebice međunarodne usporedbe, djelatnosti se obično svrstavaju u tri osnovne skupine djelatnosti: primarni, sekundarni i tercijarni sektor gospodarskih djelatnosti. No sve češće se iz tercijarnog sektora izdvaja kvartarni (Nejašmić, 2005). U ovom radu prilikom analize aktivnog stanovništva prema sektorima djelatnosti korištena je podjela na četiri sektora³².

³² U primarne djelatnosti ulaze: A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo; u sekundarne -B - Rudarstvo i vađenje, C - Prerađivačka industrija D - Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija E - Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnost sanacije okoliša F - Građevinarstvo; u tercijarne djelatnosti ulaze G - Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala, H - Prijevoz i skladištenje, I - Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, J - Informacije i komunikacije, K - Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja, L - Poslovanje nekretninama, M - Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti, N - Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti, R - Umjetnost, zabava i rekreacija, S - Ostale uslužne djelatnosti, T - Djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe, U - Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela i u kvartarni sektor ulaze (O) Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje, (P) Obrazovanje, (Q) Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi.

Tablica 30. Aktivno zaposleno stanovništvo Grada Zagreba prema gospodarskim sektorima 2001. i 2011. godine

Sektor djelatnosti	2001.		2011.		Indeks 2011./2001.
	Broj	Posto (%)	Broj	Posto (%)	
Primarni	3 429	1,2	1 470	0,5	42,9
Sekundarni	71 795	26,1	62 953	19,5	87,7
Tercijarni	134 502	48,9	179 891	55,8	133,7
Kvartarni	65 152	23,7	76 983	23,9	118,2
Ukupno	274 878	100	322 256	100	117,2

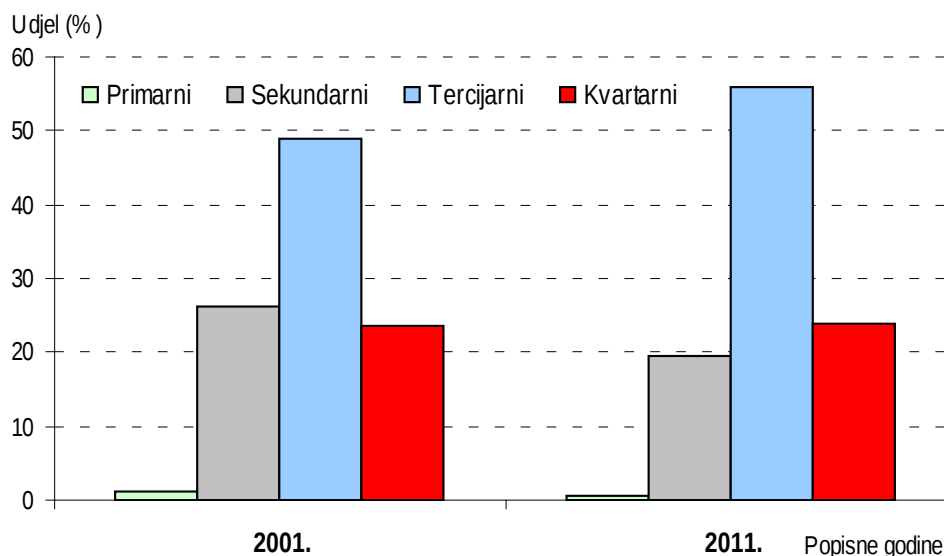
Izvor kao i prethodna tablica. *Razlika do 100% se odnosi na „nepoznato“

Podjela ekonomski aktivnog stanovništva prema gospodarskim djelatnostima, odnosno sektorima djelatnosti (primarni, sekundarni, tercijarni i kvartarni) podrazumijeva, prije svega, ekonomsku aktivnost radne snage po djelatnostima u kojima ostvaruje sredstva za život.

Promatrajući strukturu zaposlenog stanovništva u Gradu Zagrebu po sektorima djelatnosti u analiziranom razdoblju (2001.-2011. godine) vidljiv je nastavak već započetih tendencija glede tercijarizacije djelatnosti. Godine 2001. najveći udio zaposlenog aktivnog stanovništva imao je tercijarni sektor (48,9%), slijedi sekundarni (26,1%) pa kvartarni (23,7%) i na posljetku primarni (1,2%). U 2011. godini najveći je udjel zaposlenih bio u tercijarnom sektoru (55,8%), slijedi kvartarni (23,9%), zatim sekundarni (19,5%) te primarni (0,5%) sektor. Usporedbom i analizom podataka ova dva popisa možemo zaključiti kako primarni i sekundarni sektor bilježe smanjenje udjela zaposlenih, a tercijarni znatan porast, dok je kvartalni sektor također u blagom porastu. Grad Zagreb je 2001. godine imao sljedeći redosljed sektora djelatnosti: III–II–IV–I, a 2011. III–IV–II–I što pokazuje izrazitu dominaciju tercijarnog i kvartarnog sektora te bitno smanjenje značenja sekundarnog sektora. Drugim riječima, sekundarni sektor u promatranom razdoblju ubrzano je pao na niže mjesto.

Od 68 naselja koji su u sastavu Grada Zagreba u niti jednom naselju najveće značenje nemaju primarne djelatnosti što znači da poljoprivreda ne dominira niti u jednom naselju. Čak i u naselju Glavničica gdje je najviši udio zaposlenih u poljoprivredi 26,6%, primarni sektor ne prevladava s obzirom da je 35,4% aktivnog zaposlenog stanovništva ovog naselja u tercijarnom sektoru. Prema tome slobodno se može zaključiti kako su procesi deagrarizacije završili u gotovo svim naseljima Grada Zagreba. U šest naselja većina zaposlenog aktivnog stanovništva koncentrirana je u sekundarnim djelatnostima i to u: Gornjem Dragonošću 39,4%, Drenčecu 32,8%, Kučilovini 34,4%, Planini Donjoj 38,3%, Vurnovcu 34,5% i Vugrovcu (31,4%). Kod dva naselja isti je broj zaposlenih u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (Gornji Trpuci i Planina Gornja). Tercijarni sektor dominantan je sektor kod 58 naselja iz čega proizlazi da je kod 85,3% svih naselja Grada Zagreba najveći udjel zaposlenih u djelatnostima ovoga sektora.

Struktura zaposlenog aktivnog stanovništva naselja Zagreb znatno se razlikuje od strukture u Sesvetama, istočnim i južnim naseljima. Njegovu strukturu obilježavaju manji udjeli u primarnom i sekundarnom sektoru, a viši udjeli u tercijarnom i kvartarnom sektoru. Sesvete, istočna i južna naselja u svojim strukturama uz dominaciju sekundarnog sektora imaju nešto veće udjele zaposlenih u sekundarnim djelatnostima. Istočna i južna naselja imaju nešto viši udjel zaposlenih u primarnom sektoru, što je i razumljivo s obzirom da se ovdje radi o seoskim ruralnim naseljima.

Sl. 34. Zaposleni po sektorima djelatnosti u Gradu Zagrebu 2001. i 2011. godine

Prikazane promjene u strukturi zaposlenih po djelatnostima odvijale su se uporedno s društveno-gospodarskim promjenama u promatranom razdoblju. Procesi tercijarizacije dominantni su suvremeni društveno-gospodarski procesi u Gradu Zagrebu. Pritom treba voditi računa da naprijed opisane promjene nisu determinirane samo uobičajenim modernizacijskim i postmodernizacijskim procesima u društvenom i gospodarskom razvoju nego i tranzicija gospodarstva kao posljedica pretvorbe i privatizacije.

Normalno je da je u gradovima veća zaposlenost u tercijernom i kvartarnom sektoru u odnosu na prosjek za Hrvatsku u cjelini, ali je za gospodarski i opći razvoj nepovoljno toliko smanjivanje udjela zaposlenih u sekundarnom sektoru (na svega 19,5%) kao temeljnom nositelju gospodarskog i ukupnog razvoja, tj. industrije, građevinarstva i drugih proizvodnih djelatnosti. Paralelno s restrukturiranjem gospodarskih djelatnosti, mijenja se i struktura aktivnog stanovništva po djelatnostima odnosno sektorima djelatnosti. Radna snaga seli iz djelatnosti u djelatnost, u skladu s kretanjima na tržištu rada.

Navedeni negativni trendovi prestrukturiranja zaposlenosti u Zagrebu, nauštrb proizvodnje, posljedica su tranzicije u tržišno gospodarstvo, loše provedene pretvorbe i privatizacije industrijskih poduzeća, smanjenja ili dislokacije u gradsku okolicu, zatim nedostatka strategije i poticajne politike gospodarskog razvoja, te spontanog dolaska stranih trgovačkih lanaca, banaka i osiguravajućih kuća.

Ovakvi trendovi u prestrukturiranju aktivnoga stanovništva Zagreba su očekivani i logični, ali su oni, na žalost, više odraz propadanja zagrebačkih industrijskih “giganata” i malih proizvodnih obrta. Odraz je to ne adekvatne razvojne i porezne politike na razini kako Zagreba, tako i čitave Hrvatske, te “spontane” politike razvoja trgovine na uštrb proizvodnih djelatnosti. Ulazak velikih stranih trgovačkih lanaca iz inozemstva i napose bankarske i osiguravateljske “industrije” strancima je uz uloženi minimalni kapital pružena prilika ostvariti velike profite na našem tržištu.

3.4.3.3. Zaposleni prema zanimanju

Struktura radne snage i ukupnog stanovništva prema obilježju *zanimanje* detaljniji je izraz strukture radne snage i ukupnog stanovništva prema obilježju *djelatnost*. Zanimanje je jedno od osnovnih ekonomskih obilježja radne snage i stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1999).

Zanimanje je skup poslova i radnih zadaća koji su sadržajno i organizacijski srodni i povezani, a za njihovo obavljanje potrebna su znanja, sposobnosti i vještine³³. Prema tome pod zanimanjem pojedinca-osobe razumijeva se vrsta posla koji osoba obavlja u trenutku popisa, a ne (isključivo) zanimanje prema školskoj spremi ili zvanju stečenom obrazovanjem.

Takva je definicija zanimaja određena *tehnološki*, jer je riječ o određenoj vrsti posla, *vremenski*, jer se temelji na kriteriju pretežnosti radnog vremena i *gospodarski*, jer obuhvaća stjecanje prihoda. Ovom definicijom naglašava se individualnost rada svake osobe i samim time omogućuje razgraničenje obilježja zanimanje od obilježja *djelatnost* (koja se odnosi na djelatnosti poduzeća u kojemu je pojedinac zaposlen).

Podaci o zanimanju stanovništva predstavljaju prije svega *osnovu za grupiranje ukupnog stanovništva prema obilježju ekonomska aktivnost na aktivno stanovništvo, osobe s osobnim prihodom i na uzdržavano stanovništvo*.

Grupiranjem ekonomski aktivnog stanovništva prema obilježju zanimanje dobivamo *strukturu stanovništva prema zanimanju*. (Nazivaju je često i profesionalna struktura aktivnog stanovništva) (Wertheimer-Baletić, 1999).

Ta struktura može biti šire i uže koncipirana s obzirom na različite, više ili manje detaljne mogućnosti grupiranja zanimanja.

Tablica 31. Zaposleno stanovništvo Grada Zagreba prema zanimanju 2011. godine

Zanimanje	Grad Zagreb	Naselje Zagreb	Sesvete	Ostala naselja
Ukupno	322 256	283 201	20 998	18 057
Zakonodavci, dužnosnici i direktori	21 322	19 763	835	724
Znanstvenici, inženjeri i stručnjaci	85 299	80 612	2 944	1 743
Tehničari i stručni suradnici	65 818	58 750	3 970	3 098
Administrativni službenici	41 414	36 078	3 089	2 247
Uslužna i trgovačka zanimanja	52 912	43 910	4 893	4 109
Poljoprivrednici, šumari, ribari i lovci	875	481	45	349
Zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji	23 923	19 060	2 305	2 558
Rukovatelji postrojenjima i strojevima, industrijski proizvođači i sastavljači proizvoda	14 956	11 466	1 595	1 895
Jednostavna zanimanja	11 600	9 408	1 053	1 139
Vojna zanimanja	1 723	1 492	135	96
Nepoznato	2 414	2 181	134	99

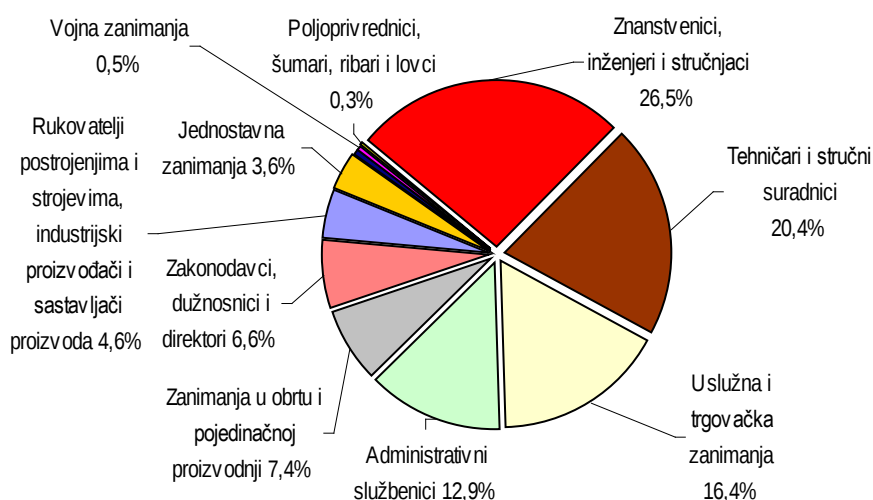
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Zaposleni prema zanimanju i spolu po naseljima Grada Zagreba, DZS, Zagreb, 2013.

U popisu stanovništva 2001. godine koristila se Nacionalna klasifikacija zanimanja iz 1998. godine koja je 2010. godine doživjela niz promjena koje su dovele do toga da se dva posljednja popisa u pogledu strukture stanovništva prema obilježju zanimanje ne mogu neposredno međusobno usporediti. Prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti iz 2010. godine koja je

³³ Takva je definicija primjenjena u popisima stanovništva 2001. i 2011. godine. Na ovo pitanje su odgovarale zaposlene osobe, kao i nezaposlene osobe koje su nekad radile. Zaposleni odgovaraju o zanimanju koje su obavljali u trenutku popisa, dok su se nezaposleni izjašnjavali o zadnjem zanimanju koje su obavljali. (Vidjeti metodološka objašnjenja u Metodološkim uputama popisa stanovništva 2001. i 2011. godine).

primjenjena u obradi podataka popisa stanovništva 2011. godine navedeno je sljedećih 10 grupa zanimanja aktivnog stanovništva kod nas: 1. zakonodavci, dužnosnici i direktori, 2. znanstvenici, inženjeri i stručnjaci, 3. tehničari i stručni suradnici, 4. administrativni službenici, 5. uslužna i trgovačka zanimanja, 6. poljoprivrednici, šumari, ribari i lovci, 7. zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji, 8. rukovatelji postrojenjima i strojevima, industrijski proizvođači i sastavljači proizvoda, 9. jednostavna zanimanja i 10. vojna zanimanja.

U Gradu Zagrebu u strukturi zaposlenih prema zanimanju najveći broj zaposlenog stanovništva nalazi se u skupini zanimanja koju čine znanstvenici, inženjeri i stručnjaci (26,5%). Druga po značenju jesu tehničari i stručni suradnici (20,4%). Ove dvije skupine predstavljaju gotovo polovinu zaposlenog stanovništva Grada Zagreba prema zanimanju. Uslužna i trgovačka zanimanja su na trećem mjestu s udjelom od 16,4%, a na četvrtom su mjestu administrativni službenici s udjelom od 12,9%. Od preostalih šest skupina zanimanja najmanji udjel imali su poljoprivrednici, šumari, ribari i lovci 0,3%, te vojna zanimanja 0,5%.

Sl. 35. Zaposleni prema zanimanju u Gradu Zagrebu 2011. godine

Gledano po sastavnicama Grada u naselju Zagreb još više nego na razini Grada dominiraju dvije vodeće skupine zanimanja: znanstvenici, inženjeri i stručnjaci 28,5% i tehničari i stručni suradnici 20,7%. Za razliku od Zagreba u Sesvetama (23,3%) i ostalim naseljima (22,8%) dominiraju zaposleni u uslužnim i trgovačkim zanimanjima. Prema ovim podacima jasno se vidi da u razvijenijoj sredini, a to je u ovom slučaju naselje Zagreb dominiraju zanimanja s višim stupnjem obrazovanja. To je i razumljivo s obzirom da se radi o velikom gradu u kojem su koncentrirane znanstvene, kulturne, obrazovne, financijske, zdravstvene i druge institucije.

3.5. Etnička, vjerska i jezična struktura stanovništva

3.5.1. Narodnosni sastav stanovništva

Etnička struktura stanovništva važno je obilježje naseljenosti na nekom prostoru jer se kroz narodnosni sastav stanovništva - znakovito više nego kod nekih drugih strukturno-demografskih obilježja određene populacije - ogledaju utjecaji prošlih povijesnih, društvenih i političkih zbivanja, koji umnogome određuju trend i dinamiku etnodemografskih procesa i promjena (Živić, 2006.).

Tijekom proteklih desetljeća pa i stoljeća, Grad Zagreb je imao dinamičan povijesno-politički, društveno-gospodarski i demografski razvoj koji se odrazio i na oblikovanje odgovarajuće etničke slike naseljenosti. Ovaj prostor s obzirom na etnodemografske procese, ne odudara od ostalih dijelova Hrvatske jer je cjelokupni hrvatski državni prostor tijekom proteklih stoljeća, zbog specifičnog društveno-povijesnog razvoja, bio izložen snažnim i brojnim migracijskim gibanjima kao najvažnijim čimbenicima oblikovanja i mjenjača etničke slike naseljenosti (Zlatković-Winter, 1993.). Dinamičnost ukupnog razvoja stanovništva Grada Zagreba, ponajprije, je posljedica odgovarajućih preduvjeta naseljavanja, napose prirodno-geografskih uvjeta (povoljan prometno-geografski položaj), ali i specifičnog povijesno-političkog i društveno-gospodarskog razvoja i procesa, koji su više poticali nego sputavali naseljavanje.

Tablica 32. Nacionalni sastav stanovništva Grada Zagreba prema popisima 2001. i 2011. godine

Nacionalne manjine	Broj		Indeks 2001./2011.	Struktura	
	2001.	2011.		2001.	2011.
Hrvati	716 344	735 824	102,7	91,9	93,1
Nacionalne manjine	44 830	43 918	98	5,8	5,6
Srbi	18 811	17 526	93,2	2,4	2,2
Bošnjaci	6 204	8 119	130,9	0,8	1,0
Albanci	3 389	4 292	126,6	0,4	0,5
Romi	1 946	2 755	141,6	0,2	0,3
Slovenci	3 225	2 132	66,1	0,4	0,3
Makedonci	1 315	1 194	90,8	0,2	0,2
Crnogorci	1 313	1 191	90,7	0,2	0,2
Česi	813	835	102,7	0,1	0,1
Mađari	841	825	98,1	0,1	0,1
Talijani	277	399	144	0	0,1
Nijemci	288	364	126,4	0	0
Ukrajinci	333	332	99,7	0	0
Rusi	250	331	132,4	0	0
Židovi	368	317	86,1	0	0
Slovaci	171	207	121,1	0	0
Poljaci	133	166	124,8	0	0
Rusini	123	134	108,9	0	0
Bugari	110	120	109,1	0	0
Turci	65	106	163,1	0	0
Austrijanci	53	104	196,2	0	0
Rumunji	37	94	254,1	0	0
Vlasi	1	7	700	0	0
Ostali	4 764	2 368	49,7	0,6	0,3
Nacionalno neizjašnjeni	15 649	8 302	53,1	2	1,1
Nepoznato	2 322	1 973	85	0,3	0,2
Ukupno stanovništvo	779 145	790 017	101,4	100	100

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama, DZS, Zagreb. 2002. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama, DZS, Zagreb. 2013.

Narodnost je obilježje koje označuje pripadnost pojedinca narodu ili etničkoj skupini. Narodnost se tumači i kao osjećaj pripadnosti društvenoj zajednici (narodu) koju obilježava etničko, jezično i kulturno srodstvo njezinih pripadnika te svijest o cjelovitosti vlastite zajednice i njezine posebnosti u odnosu prema drugim takvim zajednicama³⁴. Na temelju Zakona o Popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine, članka 7. stavka 2., osoba se na pitanje o nacionalnoj pripadnosti mogla slobodno izjasniti. Podaci Popisa 2011. prema narodnosti prikazuju se tako da se najprije ispisuje podatak za većinski hrvatski narod, a potom abecednim redom podaci za 22 nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. Slijede podaci

³⁴ Prema Metodologiji u Popisu stanovništva 2011. godine.

za ostale narode, potom za osobe koje su se izjasnile u smislu regionalne i vjerske pripadnosti, potom podatak za osobe čiji se odgovori nisu mogli svrstati (neraspoređeno), a na kraju podaci za osobe koje se nisu izjasnile i za osobe nepoznate narodnosti (odgovor nije bio upisan). Zbog zakona o zaštiti individualnih podataka, u tabeli je primijenjen kriterij zakrivanja podataka³⁵. O apsurdnosti ovog zakona potrebno bi bilo povesti javnu raspravu jer postavlja se pitanje kome on zapravo služi. Nacionalnim manjinama, istraživačima, znanstvenicima sigurne ne. Ako je u svim dosadašnjim popisima u svim naseljima bio iskazan svaki pripadnik nacionalne manjine zašto sad posljednja dva popisa to skrivaju. Logično je da svaka nacionalna manjina želi znati broj svojih pripadnika u svakom naselju bez obzira na veličinu.

Na doseljavanje pripadnika drugih naroda u Grad Zagreb, uz normalne procese gospodarskog i društvenog razvoja, značajan utjecaj imali su i vanjski nasilni čimbenici u okviru političkih zbivanja koji su u određenim razdobljima pogađali pojedine nacionalne skupine ili su dugoročnije diferencirano utjecali na procese i intenzitet migracijskih kretanja. Danas prostor Grada Zagreba karakterizira visok stupanj homogenosti stanovništva s obzirom na nacionalni sastav i strukturu. Ovu konstataciju potkrepljuje udjel Hrvata u ukupnom stanovništvu Grada koji je prema posljednjem popisu iznosio 93,1% i nešto je veći od udjela iz prethodnog popisa 2001. godine. To znači da se broj nacionalnih manjina u posljednjem međupopisnom razdoblju smanjio u apsolutnom i relativnom iznosu. Broj Hrvata u Gradu povećan je za 2,7%, a broj nacionalnih manjina smanjen je za 2,0%. U Gradu Zagrebu 1,3% stanovništva nije nacionalno opredijeljeno budući su u popisu stanovništva istaknuli regionalnu pripadnost 214 osoba, izjasnile se u smislu vjerske pripadnosti 1 953 osobe, neraspoređena je 291 osoba, nepoznate su 1 682 osobe, a nacionalno se nije izjasnilo 6 135 osoba.

Od 22 nacionalne manjine koje su razvrstane u tablici nacionalnog sastava stanovništva Hrvatske u Gradu Zagrebu najbrojniji su Srbi koji čine 2,2% ukupnog stanovništva, odnosno 39,9% svih nacionalnih manjina, zatim slijede Bošnjaci sa 1%, Romi 0,5%, Slovenci 0,3%, Makedonci i Crnogorci sa 0,2%. U samo sedam nacionalnih manjina ima više od 1000 stanovnika dok ostale navedene nacionalne manjine imaju znatno manji broj pripadnika. Raspon se kreće od Čeha kojih je bilo 835, do Vlaha kojih je popisano samo 7. Ako se izuzmu Romi jasno se uočava da prevladavaju nacionalne manjine iz republika i pokrajina bivše Jugoslavije.

Ukrajinci, Mađari, Srbi, Makedonci, Crnogorci, Židovi i Slovenci nacionalne su manjine koje su u posljednjem međupopisnom razdoblju zabilježili pad broja pripadnika dok je kod ostalih 15 nacionalnih manjina povećan broj stanovnika koji je kod većine nacionalnih manjina bio neznatan. Najdinamičniji rast bilježe tri nacionalne manjine: Bošnjaci³⁶, Romi i Albanci. Kod Roma i Albanaca prevladava mlado stanovništvo u reproduktivnoj dobi koje karakterizira visoke

³⁵Za sva naselja ispisane su frekvencije koje su „3 i veće od 3“, odnosno za frekvencije koje su „manje od 3“ nije ništa upisano (prazno).

Kriterij zakrivanja ne odnosi se na red UKUPNO (za Republiku Hrvatsku, županije, gradove/općine i gradske četvrti Grada Zagreba).

Isto tako, zbog zaštite podataka, podaci o narodnosti za naselja koja imaju 10 i manje stanovnika iskazani su zborno za razinu pojedine županije u redu „Naselja sa 10 i manje stanovnika“. Ta ista naselja pojedinačno su ispisana unutar pripadajućih gradova/općina i za njih je iskazan samo ukupan broj stanovnika.

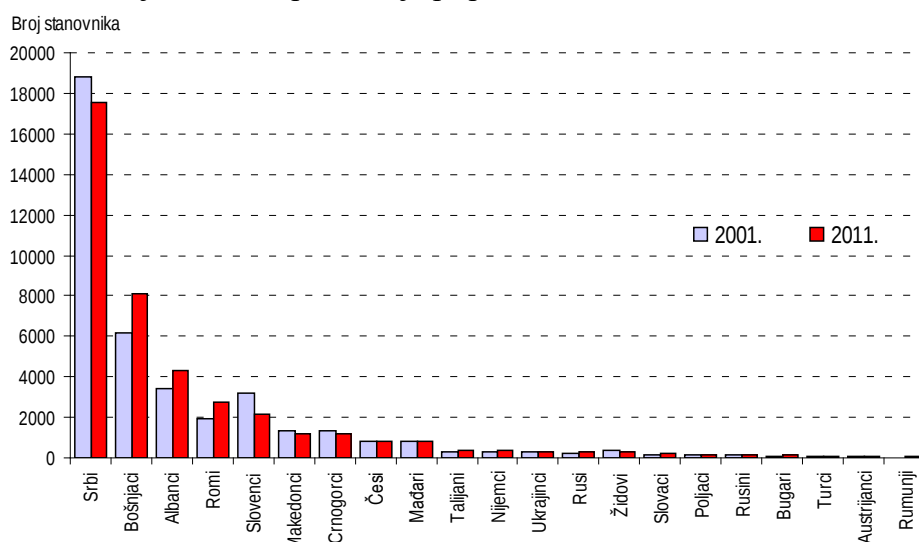
Ako se osoba na to pitanje izjasnila u smislu regionalne, vjerske ili bilo koje druge pripadnosti, popisivač je bio dužan upisati takav odgovor. No, ako se osoba nije željela izjasniti, popisivač je označio odgovor "ne izjašnjava se".

³⁶Do popisa 2001. godine nije postojala Bošnjačka nacionalna manjina već Muslimani kao nacionalna manjina. U Popisu 2001. izričito su iskazani u smislu nacionalne manjine, uz ostale, Bošnjaci - prema čl. 3. Ustavnog Zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (NN, br.105/2000.). Međutim jedan dio Muslimana zbog svog stava i uvjerenja iskazao se kao Musliman koji su u popisu 2001. razvrstani u ostale. Prema tome Muslimani su Popisom 2001. zapravo podijeljeni na Bošnjake, Muslimane i one koji se nisu nacionalno izjasnili. U popisu 2011. oni Muslimani koji su se ranije iskazivali kao Muslimani iz svog vlastitog uvjerenja, a nisu se držali Ustavnog zakona su se na preporuku svojih predstavnika Bošnjaka u Zakonodavnoj vlasti popisali kao Bošnjaci. Zato je broj Bošnjaka 2011. znatno veći od broja u popisu 2001.

stope fertiliteta koje pridonose njihovom porastu brojnosti. Ove nacionalne manjine imaju čvrstu povezanost u smislu da se teže asimiliraju što znači da se uglavnom udaju ili žene sa pripadnicima svojih nacionalnih manjina. Nakon raspada bivše Jugoslavije zaustavljeno je doseljavanje pripadnika nacionalnih manjina s prostora bivše države jer su oni postali strani državljani koji se bez radne dozvole više nisu mogli slobodno naseljavati na prostor Republike Hrvatske. S druge strane, jedan broj pripadnika tih nacionalnih manjina uslijed ratnih događanja početkom 1990.-ih iselio se iz Zagreba.

U Zagrebu je zbog poznatih ratnih i političkih okolnosti početkom 1990-ih došlo do određenog preseljavanja stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti, uz zamjenu nekretnina između Srba i Hrvata, prvenstveno zbog odlaska vojnih osoba bivše JNA s članovima obitelji, a dolaska Hrvata iz ugroženih područja Hrvatske i BiH.

Uslijed novonastale situacije, u kojoj su se našle određene nacionalne manjine, nije moglo doći do demografske obnove tih manjina. Doseljavanje je zaustavljeno, a oni koji su ostali njihov broj više nije bio dovoljan za značajni porast, već je uslijedio pad njihovih pripadnika. Za pretpostaviti je, da se je jedan dio pripadnika pojedinih nacionalnih manjina ženidbom ili udajom asimilirao sa većinskim Hrvatskim stanovništvom, čime je posredno došlo do pada broja pojedinih nacionalnih manjina. S druge strane, prirodnim odljevom zbog ostarjelosti stanovništva također je došlo do pada broja pripadnika određenih nacionalnih manjina.

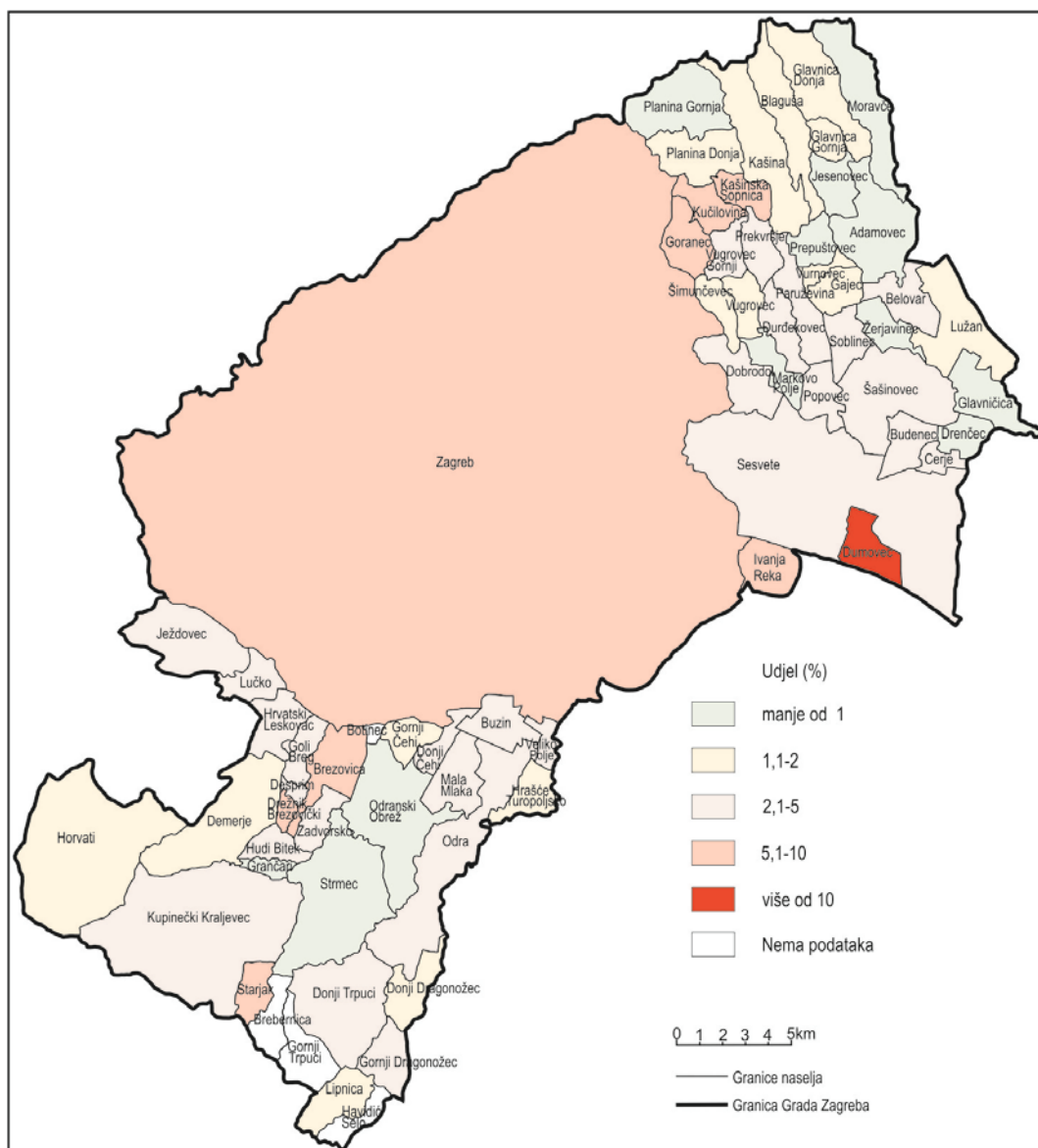

Sl. 36. Stanovništva prema narodnosti Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Iz navedene analize proizlazi da je Zagreb, homogeniji od pučanstva na ukupnom prostoru Hrvatske³⁷, a u europskim okvirima etnički također, razmjerno veoma homogen grad. Za pretpostaviti je da će se ubuduće taj stupanj homogenosti smanjivati. Hrvata će po svojoj prilici biti relativno manje zbog sve veće slobode kretanja ljudi, odnosno globalizacije migracija. To znači da će se zbog prirodnog pada hrvatskog stanovništva doseljavati druge etničke skupine na ovo područje.

Uz sve veću slobodu migracijskih kretanja, važno je državnim mehanizmima kontrolirati useljavanje (uključujući i ono iz neposrednog susjedstva) kako ono ne bi došlo u raskorak s nacionalnim interesima. Pri tome, veliki gradovi više od drugih područja privlače novo stanovništvo, uključujući i ono iz inozemstva.

³⁷ U Hrvatskoj udjel Hrvata 2011. godine iznosio je 90,42%.

Sl. 37. Ukupni udjel nacionalnih manjina u naseljima Grada Zagreba 2011. godine

Treba imati u vidu da s velikim slobodama u migracijama idu i određeni problemi, uz ostalo i sigurnosni. To svjedoče primjeri mnogih zemalja. Stoga, o tome i te kako treba voditi računa. Tim više što mi u Hrvatskoj, pa ni u Zagrebu, na sadašnjem stupnju razvoja gospodarstva, ne možemo očekivati da će nam stizati veći broj visokoobrazovanog kadra. Takvi odlaze u razvijenije zemlje koje ih mogu bolje platiti. Zato su zemlje tipa Hrvatske, uz ograničen uvoz radne snage nižih kvalifikacija, barem u ovom periodu, pogodno tlo i za transfer ljudi i kapitala te sumnjive međunarodne transakcije.

Zbog zakona o zaštiti podataka u tabelama o nacionalnom i vjerskom sastavu stanovništva na razini naselja, podaci za narodnost i vjeru ne prikazuju se za naselja manja od 100 stanovnika (za njih je dan podatak samo za ukupno stanovništvo). Za naselja veća od 100, frekvencije manje od 10 se ne prikazuju. Šteta što je prekinut vremenski niz podataka po ovom obilježju na razini naselja. Statistička podozrivost u pristupu ovim detaljnijim podacima na naseljskoj razini onemogućava precizniju analizu. U Gradu Zagrebu četiri su naselja³⁸ koja imaju manje od 100 stanovnika tako da kod tih naselja nemamo podatke niti o broju domicilnog Hrvatskog naroda,

³⁸ Riječ je o naseljima: Botinec, Brebernica, Gornji Trpuci i Haviđić Selo.

već samo ukupan broj stanovnika. Kod ostalih naselja ima velik broj frekvencija manjih od 10 tako da ne možemo precizno objasniti i prostorno prikazati razmještaj pojedinih nacionalnih manjina.

Gledano po naseljima, nacionalni sastav pučanstva 2011. godine bio je različit od prosjeka za Grad. Više udjele nacionalnih manjina od prosjeka Grada imalo je samo sedam naselja (Dumovec, Ivanja Reka, Starjak, Kučilovina, Zagreb, Drežnik Brezovički i Brezovica). U gradskim naseljima Zagreb i Sesvete živi 97,2% svih nacionalnih manjina Grada Zagreba, što znači da u prostalim 66 naselja živi samo 2,8% nacionalnih manjina. Od 5,6% udjela nacionalnih manjina u stanovništvu Grada Zagreba 5,1% živi na prostoru naselja Zagreb. Iako i naselje Zagreb ima visok stupanj nacionalne homogenosti, manja naselja u odnosu na naselje Zagreb su nacionalno homogenija. Kod 11 naselja udjel nacionalnih manjina manji je od 1%, kod 16 naselja je između 1 i 2%, kod 27 naselja između 2 i 5% dok samo devet naselja ima udjel između 5 i 10%. U naselju Dumovec udjel nacionalnih manjina je najveći 11,4%, a u naselju Glavnička u cijelosti prevladavaju Hrvati.

3.5.2. Vjerski sastav stanovništva

Vjera je obilježje koje označuje pripadnost pojedinca određenom vjerskom sustavu i pritom nije važno je li osoba upisana u knjigu pripadnika neke crkve, odnosno vjerske zajednice, niti je li osoba praktični vjernik ili nije. Na temelju Zakona o Popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine, članka 7. stavka 2., osoba se na pitanje o vjerskoj pripadnosti mogla slobodno izjasniti. No, ako se osoba nije željela izjasniti, popisivač je označio odgovor "ne izjašnjava se".

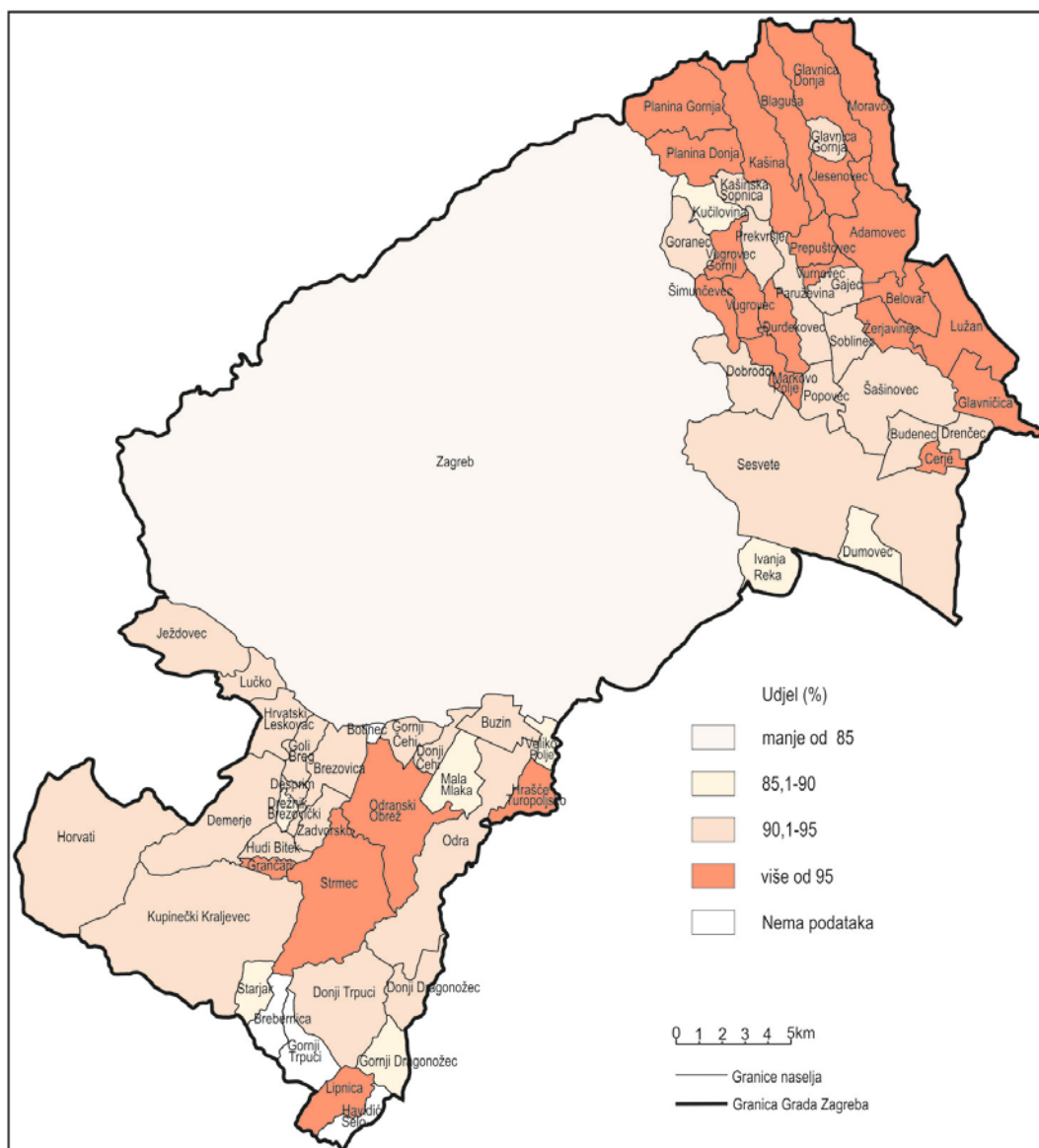
Tablica 33. Vjerski sastav stanovništva Grada Zagreba i Republike Hrvatske 2011. godine

Vjera	Republika Hrvatska		Grad Zagreb	
	Broj	Udjel (%)	Broj	Udjel (%)
Ukupno	4 284 889	100,00	790 017	100,00
Katolici	3 697 143	86,28	656 571	83,11
Pravoslavci	190 143	4,44	15 960	2,02
Protestanti	14 653	0,34	2 553	0,32
Ostali kršćani	12 961	0,30	3 070	0,39
Muslimani	62 977	1,47	18 044	2,28
Židovi	536	0,01	327	0,04
Istočne religije	2 550	0,06	1 084	0,14
Ostale religije, pokreti i svjetonazori	2 555	0,06	1 055	0,13
Agnostici i skeptici	32 518	0,76	11 800	1,49
Nisu vjernici i ateisti	163 375	3,81	49 784	6,30
Ne izjašnjavaju se	93 018	2,17	27 290	3,45
Nepoznato	12 460	0,29	2 479	0,31

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema vjeri po gradovima i općinama, DZS, Zagreb, 2013.

Podaci Popisa 2011. godine prema vjerskoj pripadnosti prikazuju se prema sljedećim skupinama: katolici; pravoslavci; protestanti; ostali kršćani; muslimani; židovi; istočne religije; ostale religije, pokreti i svjetonazori; agnostici i skeptici; nisu vjernici i ateisti; ne izjašnjavaju se; nepoznato. Klasifikacija prema vjerskoj pripadnosti u popisu 2001. godine bila je nešto drugačija tako da se ne može u cijelosti usporediti s prikazom stanovništva vjerske pripadnosti iz najnovijeg popisa 2011. godine. U stanovništvu Grada Zagreba, prema podacima popisa 2011. godine, dominiraju pripadnici katoličke vjere s udjelom od 83,11%. Udjel katolika u Gradu Zagrebu nešto je manji nego na razini Republike Hrvatske gdje je iznosio 86,28%. Broj katolika

u Gradu u 2011. godini u odnosu na 2001. godinu smanjen je za 3,5%. Pripadnici druge po brojnosti religije u Gradu Zagrebu, Muslimani, koji čine 2,28% ukupnog stanovništva povećali su svoj broj za 11,3%, dok su pravoslavci treći po brojnosti zabilježili pad od 2%. Prvoslavaca u ukupnom stanovništvu ima 2,02%, protestanata 0,32%, ostalih kršćana 0,39%, Židova 0,04%, pripadnika istočnih religija 0,14% te ostalih religija, pokreta i svjetonadzora 0,13%. Agnostika i skeptika bilo je 1,49%, nevjernika i ateista 6,3% te onih koji se nisu htjeli izjasniti 3,45%.

Sl. 38. Udjel katolika u naseljima Grada Zagreba 2011. godine

Gledano po naseljima, isto kao i kod nacionane strukture, zbog zakona o zaštiti osobnih podataka za četiri naselja Botinec, Brebernicu, Gornje Trpuce i Haviđić Selo nemamo podatke o vjerskoj pripadnosti. Od preostalih 64 naselja, najmanji udjel katolika imalo je naselje Zagreb 81,7%. Naselje Zagreb je ujedno i jedino naselje koje je imalo udjel manji od prosjeka Grada, koji je iznosio 83,1%. Osam naselja imalo je udjel katolika od 85 do 90%, u 33 naselja udjel se kretao između 90 i 95%, a više od 95% katolika bilo je u 22 naselja³⁹.

³⁹ Riječ je o naseljima :Glavnica (99,6), Moravice (98,8), Strmec (98,8), Žerjavinec (98,7), Adamovec (98,6), Jesenovec (98,5), Vurnovec (98,5), Planina Gornja (98,4), Lužan (98,2), Prepušćevac (98,2), Blaguša (97,8), Planina Donja (97,8), Odranski Obrež (97,7), Glavnica Donja (97,6), Hrašće Turopoljsko (97,1), Cerje (96,0), Kašina (96,0), Belovar (95,8), Šimunčevac (95,6), Markovo Polje (95,5), Đurđekovec (95,2) i Lipnica (95,2).

3.5.3. Stanovništvo prema materinskom jeziku i državljanstvu

Prema metodologiji popisa stanovništva 2011. godine pod materinskim jezikom podrazumijeva se jezik koji je osoba naučila govoriti u ranom djetinjstvu odnosno jezik koji osoba smatra svojim materinskim jezikom, ako se u kućanstvu govorilo više jezika.

Podaci Popisa 2011. prema materinskom jeziku prikazuju se tako da se najprije ispisuje podatak za hrvatski jezik, potom za jezike nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, a zatim za ostale jezike.

Tablica 34. Stanovništvo Republike Hrvatske i Grada Zagreba prema materinskom jeziku 2011. godine

Materinji jezik	Broj		Struktura (%)	
	Republika Hrvatska	Grad Zagreb	Republika Hrvatska	Grad Zagreb
Ukupno	4.284.889	790.017	100,0	100,0
Hrvatski	4.096.305	767.630	95,6	97,2
Hrvatsko-srpski	3.059	220	0,07	0,0
Albanski	17.069	4.054	0,4	0,5
Bosanski	16.856	3.361	0,4	0,4
Bugarski	293	118	0,0	0,0
Crnogorski	876	235	0,0	0,0
Češki	6.292	517	0,1	0,1
Mađarski	10.231	641	0,2	0,1
Makedonski	3.519	1.067	0,1	0,1
Njemački	2.986	495	0,1	0,1
Poljski	639	155	0,0	0,0
Romski	14.369	1.711	0,3	0,2
Rumunjski	955	98	0,0	0,0
Ruski	1.592	438	0,0	0,0
Rusinski	1.472	78	0,0	0,0
Slovački	3.792	146	0,1	0,0
Slovenski	9.220	1.581	0,2	0,2
Srpski	52.879	2.472	1,2	0,3
Srpsko-hrvatski	7.822	667	0,2	0,1
Talijanski	18.573	303	0,4	0,0
Turski	342	90	0,0	0,0
Ukrajinski	1.008	189	0,0	0,0
Vlaški	14	1	0,0	0,0
Hebrejski	30	26	0,0	0,0
Ostali jezici	5.367	1.998	0,1	0,2
Nepoznato	9.329	1.726	0,2	0,2

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema materinskom jeziku po gradovima i općinama, DZS, Zagreb. 2013.

U Gradu Zagrebu hrvatski jezik kao materinski imalo je 97,2% stanovništva. Ovaj prosjek u Gradu veći je nego na razini Republike Hrvatske gdje je prema popisu 95,6% stanovništva imalo Hrvatski jezik za materinski jezik. Prostala 2,83% stanovništva Grada Zagreba odnosi se na materinske jezike nacionalnih manjina. S obzirom da u Gradu Zagrebu živi 5,3% pripadnika nacionalnih manjina proizlazi da više od polovice njih za svoj materinski jezik smatraju hrvatski jezik. To je i razumljivo jer djeca nacionalnih manjina rođenih u Hrvatskoj i Zagrebu hrvatski jezik uzimaju kao materinski jezik.

Prema metodološkim uputama iz popisa stanovništva 2011. godine državljanstvo je pravno stanje osobe određeno pripadanjem državi, što znači da uživa prava i snosi obaveze koje ta država, njezin ustav ili uprava predviđaju za njezine ljude (državljanke).

Podaci Popisa 2011. prema državljanstvu prikazuju se za hrvatske državljane (unutar njih i podatak za dvojno državljanstvo – hrvatsko i drugo), strane državljane, osobe bez državljanstva te osobe s nepoznatim državljanstvom (odgovor nije bio upisan).

U detaljnoj klasifikaciji prema zemlji državljanstva prikazan je najprije broj državljanke Republike Hrvatske, a potom broj stranih državljanke prema zemljama. Ova detaljna klasifikacija dostupna je samo na razini Republike Hrvatske te je stoga s obzirom da za Grad Zagreb nema podataka ovdje nismo mogli prikazati.

U Gradu Zagrebu 99,3% stanovništva ima hrvatsko državljanstvo, strano državljanstvo ima 0,62%, dok je bez državljanstva 0,02% stanovništva. Uz hrvatsko 150 586 ili 1,97% građana ima i neko drugo strano državljanstvo.

Tablica 35. Stanovništvo Republike Hrvatske i Grada Zagreba prema državljanstvu 2011. godine

Državljanstvo	Broj		Struktura (%)	
	Republika Hrvatska	Grad Zagreb	Republika Hrvatska	Grad Zagreb
Ukupno	4 284 889	790 017	100,00	100,00
Hrvatsko	4 259 476	784 415	99,41	99,29
-od toga: hrvatsko i drugo	84 885	15 586	1,98	1,97
Strano	22 527	4 871	0,53	0,62
Bez državljanstva	749	135	0,02	0,02
Nepoznato	2 137	596	0,05	0,08

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema državljanstvu po gradovima i općinama, DZS, Zagreb. 2013.

IV. NOVIJA DEMOGRAFSKA KRETANJA NAKON POPISA 2011. DO 2019. GODINE

4.1. Ukupno, prirodno i mehaničko kretanje stanovništva

Prema procjeni sredinom 2019. godine Hrvatska je imala 4 065 25 stanovnika. Grad Zagreb je sredinom 2019. godine, procjenjuje se, imao 807 254 stanovnika, što je u odnosu na procjenu za prethodnu godinu rast od 0,34%. Treba istaknuti da Grad Zagreb, uz Istarsku županiju, jedini u Hrvatskoj ima porast stanovništva u 2019. godini u odnosu na popisnu 2011. godinu. Stanovništvo Istarske županije nakon popisa stanovništva 2011. godine povećano je za 1 518 stanovnika u apsolutnom iznosu odnosno relativno 0,7%.

Tablica 36. Kretanje ukupnog broja stanovnika Hrvatske i Grada Zagreba u razdoblju 2011.-2019. godine

Godine	Republika Hrvatska				Grad Zagreb				Udio GZ u RH
	Broj stanovnika	Apsolutna razlika	Lančani indeks	Bazni indeks	Broj stanovnika	Apsolutna razlika	Lančani indeks	Bazni indeks	
2011.	4 280 622	-	-	100	790 450	-	-	100	18,5
2012.	4 267 558	-13 064	99,7	99,7	793 057	2 607	100,3	100,3	18,6
2013.	4 255 689	-11 869	99,7	99,4	795 505	2 448	100,3	100,6	18,7
2014.	4 238 389	-17 300	99,6	99,0	798 424	2 919	100,4	101,0	18,8
2015.	4 203 604	-34 785	99,2	98,2	799 565	1 141	100,1	101,2	19,0
2016.	4 174 349	-29 255	99,3	97,5	802 338	2 773	100,3	101,5	19,2
2017.	4 124 531	-49 818	98,8	96,4	802 762	424	100,1	101,6	19,5
2018.	4 087 843	-36 688	99,1	95,5	804 507	1745	100,2	101,8	19,7
2019.	4 065 253	-22 590	99,4	94,9	807 254	2 747	100,3	102,2	19,9

Izvor: Procjena stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje br. 7.1.3. DZS, rujan 2020.

Stanovništvo Hrvatske smanjeno je u ovom osmogodišnjem razdoblju za 5,1%, a stanovništvo u Gradu Zagrebu je poraslo za 2,2%. Od popisa stanovništva 2011. godine pa do sredine 2019. godine broj stanovnika u Zagrebu apsolutno je povećan za 17 237 stanovnika. Zagrebačko stanovništvo u posljednjih osam godina raste po prosječnoj godišnjoj stopi od 0,26%. Tome doprinose nešto povoljniji demografski trendovi posljednjih godina, proizašli u prvom redu iz pozitivnog salda ukupnih migracija ili većeg broja doseljenih nego odseljenih u unutarnjim migracijama. Kretanje nataliteta u ovom razdoblju nije doveo do toga da se broj stanovnika u Gradu Zagrebu povećava prirodnim putem (zbog visokog mortaliteta uzrokovanog visokom ostarjelošću stanovništva), nego isključivo doseljavanjem – imigracijom. Budući se broj stanovnika u svim županijama smanjuje, relativni udio Grada Zagreba u ukupnom stanovništvu Hrvatske u stalnom je porastu.

Stopa živorođenih u Gradu Zagrebu na 1 000 stanovnika prema posljednjim raspoloživim podacima u 2018. godini iznosila je 10,2‰. Stopa prirodnog pada u 2019. godini je iznosila -1,0‰. U apsolutnom iznosu prirodni pad iznosio je -803 osobe, a to znači više umrlih nego živorođenih. U Hrvatskoj je i dalje prisutan kontinuirani prirodni pad stanovništva. U 2019. godini stopa prirodnog pada bila -3,9‰.

Stanje Hrvatske u odnosu na Grad Zagreb glede prirodnog kretanja je nepovoljnije. Hrvatska ima više stope mortaliteta, a niže stope nataliteta te više stope prirodnog pada od Grada Zagreba. Stope nataliteta više su u Gradu Zagrebu zahvaljujući prvenstveno mjerama aktivne

pronatalitetne politike što se već više od jednog desetljeća provodi u Gradu Zagrebu. Za razliku od Hrvatske, Zagreb je imigracijsko područje što znači da se u njega još uvijek više doseljava nego što iz njega iseljava stanovnika. U Grad Zagreb prvenstveno doseljava mlađe stanovništvo od 20 do 40 godina starosti što pomlađuje ukupno stanovništvo, a budući je ono u reproduktivnom razdoblju, pridonosi povoljnijem kretanju nataliteta i prirodnog kretanja stanovništva.

Tablica 37. Prirodno kretanje stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2011.-2019. godine

Godine	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Vitalni indeks (živorodeni na 100 umrlih)	Stope (na 1000 stanovnika)		
					n	m	pp
2011.	8 411	8 396	15	100,2	10,6	10,6	0
2012.	8 394	8 329	65	100,8	10,6	10,5	0,1
2013.	8 254	8 360	-106	98,7	10,4	10,5	-0,1
2014.	8 452	8 359	93	101,1	10,6	10,5	0,1
2015.	8 039	8 821	-782	91,1	10,1	11	-0,9
2016.	8 120	8 528	-408	95,2	10,1	10,7	-0,5
2017.	8 076	8 826	-750	91,5	10,1	11	-0,9
2018.	8 235	9 036	-801	91,1	10,2	11,2	-1
2019.	8 062	8 865	-803	90,9	10,0	11,0	-1,0

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje br. 7.1.1., DZS, za godine od 2011. - 2019.

Premda je Zagreb najgušće napučeno područje Hrvatske zahvaljujući ukupnom razvoju, koncentraciji gospodarskih, kulturnih, znanstvenih i drugih institucija, evidentno je da u novije vrijeme nema izuzetno visoke demografske trendove, što se očituje u blagom (stagnantnom) općem kretanju stanovništva i ubrzanom procesu starenja.

Stanovništvo Zagreba, kao i u većini velikih europskih gradova ne raste prvenstveno na temelju svog prirodnog prirasta već tome u prvom redu pridonose imigracijski tokovi, odnosno novo doseljavanje. Migracije su danas postale ključna komponenta promjene stanovništva u Europi. Ovo jednako vrijedi za Hrvatsku kao i za Grad Zagreb.

Tablica 38. Migracije stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2011.-2019. godine

Godine	Ukupno doseljeni	Ukupno odseljeni	Saldo ukupne migracije	Saldo migracije među županijama (unutarnje migracije)	Saldo migracije s inozemstvom (vanjske migracije)
2011.	10 926	8 787	2 139	2 095	44
2012.	10 548	8 396	2 152	1 832	320
2013.	11 606	8 735	2 871	2 281	590
2014.	13 116	10 076	3 040	3 421	-381
2015.	13 644	11 512	2 132	4 420	-2 288
2016.	13 765	11 059	2 706	4 252	-1 546
2017.	13 758	12 755	1 003	4 102	-3 099
2018.	16 004	12 762	3 242	3 413	-171
2019.	17 527	13 830	3 697	3 309	388
Ukupno 2011.-2019.	120 894	97 912	22 982	29 125	-6 143

Izvor: Migracija stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje broj 7.1.2., DZS, Zagreb za godine od 2011.-2019.

U pogledu migracija koje se odnose na Grad Zagreb, od 2011. do 2019. dolazi do porasta doseljenih iz drugih županija i iz inozemstva, međutim također dolazi i do porasta odseljenih u inozemstvo. Saldo ukupnih migracija i saldo migracije među županijama u ovom razdoblju je pozitivan. Saldo migracije s inozemstvom do 2013. za Grad Zagreb također je pozitivan ali je od

posljednjih šest u pet godina (od 2014. do 2018.) više stanovnika odselilo u inozemstvo nego doselilo iz inozemstva te je saldo vanjske migracije u tih pet godine negativan.. Glede Hrvatske, saldo vanjske migracije u cijelom razdoblju 2011.-2019. je negativan (više odseljenih u inozemstvo nego doseljenih iz inozemstva). Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine omogućen je nesmetani odlazak radne snage u većinu zemalja Unije. Zbog nedostatka radnih mjesta u Hrvatskoj veliki broj građana Hrvatske seli se u zemlje Unije u kojima postoji potražnja za radnom snagom. Osim depresivnih i slabije razvijenih dijelova Hrvatske (Slavonija, Lika, Dalmatinska zagora) ni Grad Zagreb nisu zaobišla ova iseljavanja.

4.2. Promjene sastava stanovništva prema starosti i spolu

Prema procjeni sredinom 2019. godine Republika Hrvatska imala je 4 065 253 stanovnika, od toga 1 970 684 muškarca i 2 094 459 ženu. U Gradu Zagrebu od 807 254 stanovnika 380 359 su muškarci i 426 895 žene. Apsolutno i u strukturi Grada Zagreba i Hrvatske više je žena od muškaraca. Struktura stanovništva prema spolu pokazuje kako su udjeli ženskog stanovništva viši u Gradu Zagrebu nego li u Hrvatskoj što je rezultat selektivne imigracije po spolu što znači da se u Grad Zagreb više doseljava žensko stanovništvo.

Distribucija stanovništva po pet godišnjim dobnim skupinama pokazuje kako je u Gradu Zagrebu najbrojnija 5-godišnja dobna skupina starosti 35-39 godina, dok je u Hrvatskoj 55-59 godina, ali je dugoročna najava jednako negativna kao na razini Hrvatske sada. Usporedbom starijih 5-godišnjih dobnih skupina (starijih od 60 godina) s mlađima (mlađim od 19 godina) u Gradu Zagrebu jasno se vidi smjer u budućnosti bez provedbe mjera demografske revitalizacije.

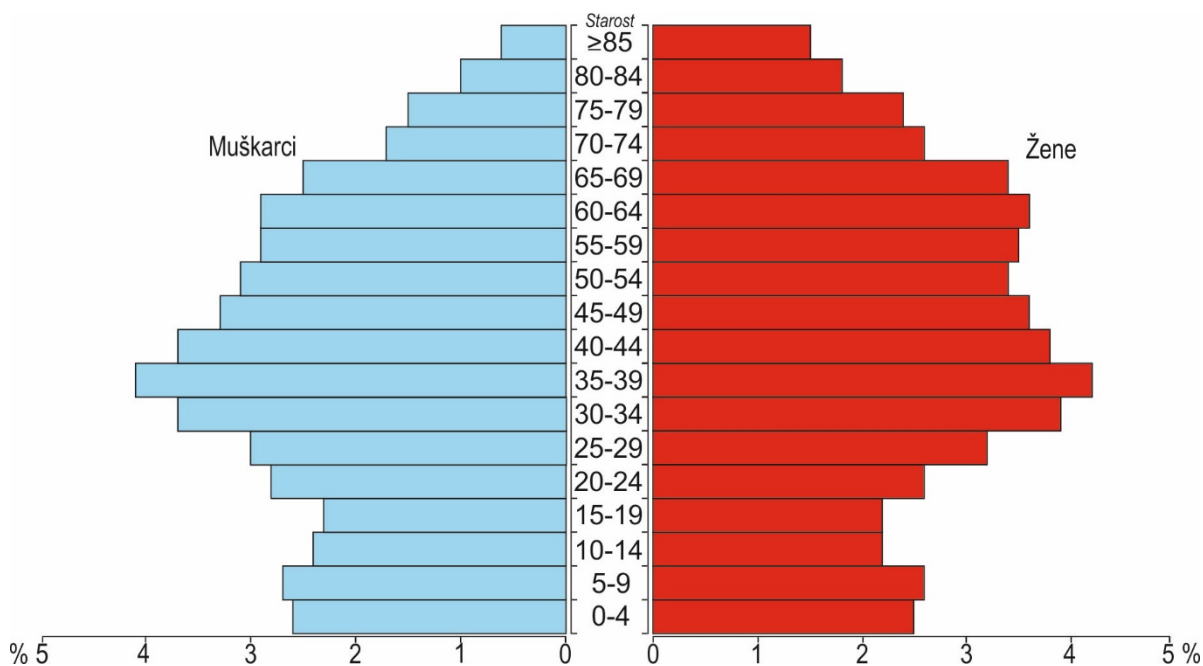
Tablica 39. Sastav stanovništva prema starosti Grada Zagreba u razdoblju 2011.-2019. godine

Dobne skupine	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Ukupno	793 057	795 505	798 424	799 565	802 338	802 762	804 507	807 254
0 – 4	42 721	43 039	43 399	42 949	42 334	41 744	41 503	41 289
5 – 9	36 286	37 681	38 921	40 124	41 431	42 574	42 611	42 706
10 – 14	37 211	35 873	35 340	35 241	35 504	35 803	37 037	37 954
15 – 19	41 063	41 131	40 903	40 381	39 039	37 295	35 808	35 161
20 – 24	45 644	44 688	43 529	43 116	42 746	43 123	43 401	43 317
25 – 29	56 525	55 424	53 992	52 478	52 264	51 095	50 014	49 094
30 – 34	64 134	64 641	65 029	64 703	63 812	62 124	60 989	59 826
35 – 39	59 065	60 018	61 661	63 370	65 035	66 238	66 945	67 654
40 – 44	55 172	56 007	56 862	57 743	58 665	59 047	59 965	61 592
45 – 49	53 964	54 251	54 612	54 431	54 060	54 384	55 278	56 189
50 – 54	54 217	53 647	52 704	52 098	52 410	52 644	52 902	53 369
55 – 59	56 819	55 534	55 299	54 001	52 871	52 166	51 670	50 814
60 – 64	50 556	51 945	52 116	52 713	53 114	53 287	52 331	52 236
65 – 69	39 650	39 524	40 624	43 097	45 776	46 277	47 715	47 846
70 – 74	37 219	37 508	37 341	35 978	34 889	35 181	35 154	36 303
75 – 79	30 075	30 708	30 858	31 058	31 098	31 310	31 686	31 659
80 – 84	19 805	20 319	21 104	21 344	21 739	22 299	22 735	23 020
85 +	12 931	13 567	14 130	14 740	15 551	16 171	16 763	17 225

Izvor: Procjena stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje br. 7.1.3. DZS, rujan 2020.

Prema podacima popisa stanovništva 2011. godine u Gradu Zagrebu bilo je 19,9% mladog stanovništva. Posljednji dostupni podaci, a radi se o procjeni stanovništva iz 2019. godine pokazuju kako je mladog stanovništva (0-19 godina) u ukupnom bilo 19,5%. U promatranom razdoblju (2012.-2019. godine) udjel mladog stanovništva (do 19 godina starosti) neznatno je smanjen sa 19,8% na 19,5%, udjel zrelog stanovništva (od 20 do 59 godina starosti) također je smanjen i to sa 56,2% na 54,8%, dok je udjel staračkog stanovništva (stariji od 60 godina) povećan i to sa 24,0% na 25,7%. U istom je razdoblju apsolutni broj mladih u Gradu smanjen za 0,2%, a broj starih povećan za čak 8,5%. Iz navedenog jasno se vidi kako raste udio starog stanovništva kao i udio stanovništva zrele dobi 20-59 godina dok udio mladog stanovništva blago stagnira. Iz podataka je vidljivo kako je dobna struktura nepovoljna budući je udio starog stanovništva znatno viši od udjela mladog stanovništva. U usporedbi s Hrvatskom Grad Zagreb ima nešto povoljniju starosnu strukturu u pogledu velikih dobni skupina.

Iz analize se vidi da je tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja stanovništvo Grada Zagreba dodatno ostarilo, s obzirom da je iz obilježja starosti prešlo u obilježje izrazito duboke starosti. Uz to, treba napomenuti da doseljavanje u Grad Zagreb koje je, zbog atraktivnosti Grada stalno prisutno, usporava proces demografskog starenja budući se, prije svega doseljava mlađe stanovništvo, odnosno stanovništvo u radnoj i reproduktivskoj dobi života.

Sl. 39. Dobna-spolna piramida stanovništva Grada Zagreba 2019. godine

V. BUDUĆE DEMOGRAFSKE PROGNOZE U GRADU ZAGREBU DO 2061. GODINE

5.1. Projekcija ukupnog stanovništva Grada Zagreba 2015.-2061. godine

Projekcije stanovništva izrađene su u više varijanti po uobičajenoj analitičkoj ili kohortno-komponentnoj metodi koja se najčešće primjenjuje u zemljama Europske unije, a temelje se na uočenim dugoročnim demografskim kretanjima i procesima u Gradu Zagrebu. Tijekovi migranata pozitivni su u bogatim regijama, a negativni u siromašnim područjima. Projekcije koje se objavljuju u ovom radu predstavljaju kombinacije hipoteza o budućem kretanju fertiliteta (tri varijante), mortaliteta (tri varijante) i migracija (tri varijante).

Tablica Stanovništvo Grada Zagreba ukupno i po velikim dobnim grupama od 2015. do 2061. (srednja, visoka i niska varijanta)

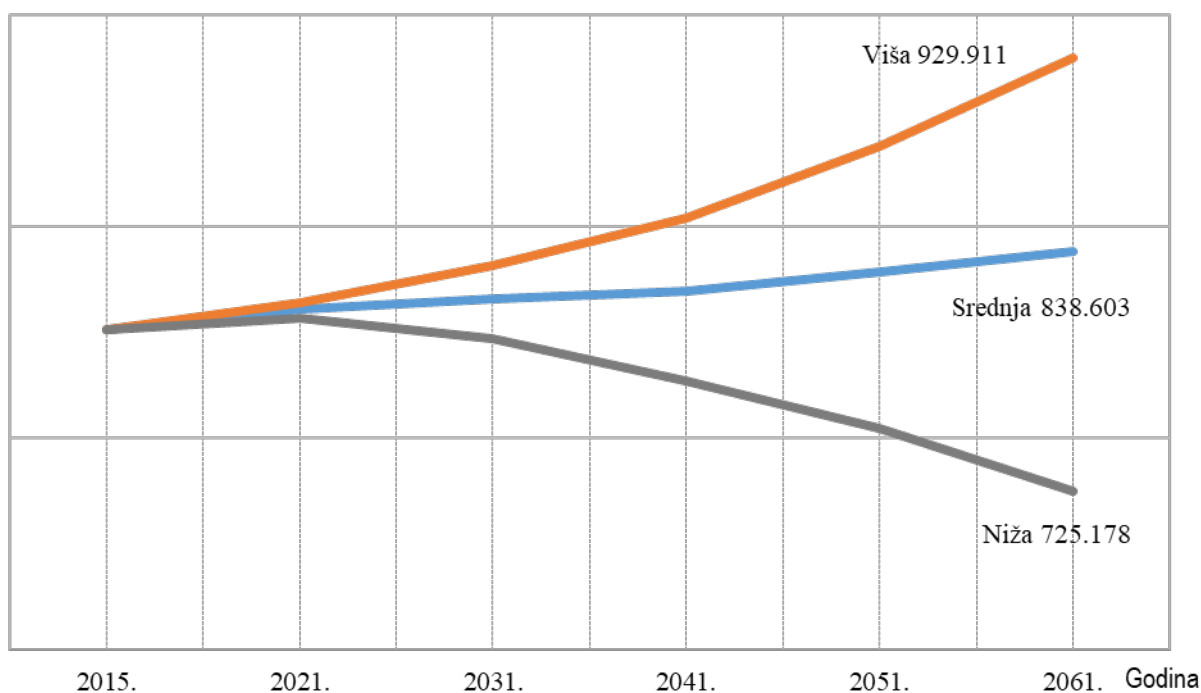
a) varijanta srednjeg fertiliteta						
	2015.	2021.	2031.	2041.	2051.	2061.
Ukupno	801 349	810 932	816 265	819 709	828 944	838 603
0 -14	118 721	123 788	109 103	104 761	116 191	119 674
15 - 64	535 106	516 511	510 953	495 312	460 839	463 827
65 i više	147 522	170 633	196 209	219 636	251 914	255 102
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 -14	14,8	15,3	13,4	12,8	14,0	14,3
15 - 64	66,8	63,7	62,6	60,4	55,6	55,3
65 i više	18,4	21,0	24,0	26,8	30,4	30,4
b) varijanta visokog fertiliteta						
	2015.	2021.	2031.	2041.	2051.	2061.
Ukupno	801 349	814 328	831 831	853 988	888 286	929 911
0 -14	118 721	124 731	114 592	116 539	135 261	147 288
15 - 64	535 106	518 729	519 352	513 464	492 751	512 925
65 i više	147 522	170 868	197 887	223 985	260 274	269 698
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 -14	14,8	15,3	13,8	13,7	15,2	15,8
15 - 64	66,8	63,7	62,4	60,1	55,5	55,2
65 i više	18,4	21,0	23,8	26,2	29,3	29,0
c) varijanta niskog fertiliteta						
	2015.	2021.	2031.	2041.	2051.	2061.
Ukupno	801 349	807 009	797 265	777 185	754 744	725 178
0 -14	118 721	122 496	101 332	88 489	90 089	83 359
15 - 64	535 106	514 257	502 406	475 738	424 883	406 395
65 i više	147 522	170 256	193 527	212 958	239 772	235 424
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 -14	14,8	15,2	12,7	11,4	11,9	11,5
15 - 64	66,8	63,7	63,0	61,2	56,3	56,0
65 i više	18,4	21,1	24,3	27,4	31,8	32,5

Izvor: M., Grizelj, Projekcije stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2015. – 2061. (radni materijali), Zagreb, 2017.

Budući da su demografski procesi po svojoj naravi dugoročni u nastajanju, tako su i dugoročni s obzirom na učinke te su neke promjene u navedenom vremenu sasvim izvjesne. Na primjer, brojčani priljev na tržište rada u sljedećih 20 godina određen je kretanjem broja živorođenih u

zadnjih 20 godina, priljev u umirovljeničku dob određen je isto tako postojećim dobnim sastavom ekonomski aktivnog stanovništva itd. Na temelju postavljenih hipoteza o budućem kretanju stanovništva dane su projekcije očekivanog broja i promjena udjela u ukupnom stanovništvu triju velikih dobnih grupa: mladih (0–14 godina), radnog kontingenta (15–64 godine) i starijih (65 i više godina). Prema varijanti spontanog (niskog) fertiliteta uz stalan pozitivan migracijski saldo na kraju projiciranog razdoblja udio stanovništva mlađeg od 15 godina past će na 11,5 posto u Gradu Zagrebu, dok će udio stanovništva starijeg od 65 godina porasti do 32,5 posto u Gradu Zagrebu. Čak i u slučaju vrlo visokog fertiliteta i visoke migracije do sredine stoljeća udio bi starog stanovništva rastao iznad 29 posto, dok bi udio mladih porastao i apsolutno i relativno do 24 posto u Gradu Zagrebu.

Projekcije demografskih promjena važna su podloga nositeljima društvene i gospodarske aktivnosti pri kreiranju ekonomskih politika, analizi tržišta, prostornom planiranju, planiranju zaštite okoliša i dr. Bez projekcija temeljnih demografskih struktura nemoguće je usmjeravati i planirati potrebne gospodarske, socijalne, obrazovne, zdravstvene i druge kapacitete. Polazište toga jesu projekcije ukupnog broja i dobnog sastava stanovništva, iz čega se mogu projicirati demografski okviri ponude radne snage, ali i priljeva i odljeva iz umirovljeničke populacije. Stoga projiciranje demografskog razvoja i promjena u strukturama stanovništva ima sasvim praktične razloge radi oblikovanja različitih društveno ekonomskih politika.

Sl. Projekcija ukupnog stanovništva Grada Zagreba 2015.-2061., (srednja, visoka i niska varijanta)

Izbor projekcija koje se objavljuju u ovom radu predstavljaju kombinacije različitih hipoteza o mortalitetu, fertilitetu i o migracijama. Prema varijanti s nižim fertilitetom i migracijom ukupan broj stanovnika 2061. je niži nego 2015., a sa srednjim i visokim fertilitetom i migracijom ukupan broj stanovnika Grada Zagreba na kraju projiciranog razdoblja viši je nego u početnoj godini. Kombinacija sa srednjim fertilitetom i srednjom migracijom se zasad smatra najprikladnijom za procjenu kratkoročnih i srednjoročnih budućih promjena kretanja stanovništva.

ZAKLJUČAK

Stopa nezaposlenosti u Gradu Zagrebu je najniža u Hrvatskoj, BDP je u Zagrebu još uvijek veći od ukupnog državnog BDP-a, te su i prosječne plaće veće od prosjeka za Hrvatsku, tako da se može reći da se u Zagrebu još uvijek bolje živi nego u ostatku države.

Ukupan razvoj stanovništva Grada Zagreba s obzirom na ukupno, prirodno i prostorno kretanje stanovništva karakteriziraju ovisno o pojedinoj demografskoj strukturi značajke različitog predznaka i intenziteta, što je, ponajprije, odraz promjene smjera društveno-gospodarskog razvoja prostora u cjelini, a posebno nekih njegovih izdvojenih sastavnica.

U cjelini uzevši, suvremeni razvoj stanovništva ovog Grada nosi i pozitivne i negativne značajke, dok u odnosu na ostatak Hrvatske kao i Hrvatsku u cjelini ima znatno povoljnija demografska i društveno-gospodarska obilježja. Pozitivne značajke Grada Zagreba ogledaju se u porastu ukupnog broja stanovnika, porastu gustoće naseljenosti, pozitivnoj migracijskoj bilanci, povoljnoj obrazovnoj strukturi stanovništva i relativno stabilnom društveno-gospodarskom razvoju. Od negativnih značajki ističu se narušena dobno-spolna struktura stanovništva, prirodni pad stanovništva i neravnomjeran prostorni razmještaj stanovništva.

U posljednjem međupopisnom razdoblju povećan je ukupni broj stanovnika Grada Zagreba. Od dvije pozitivne sastavnice ukupnog kretanja stanovništva nataliteta i imigracije na ukupni porast stanovništva Grada Zagreba utjecala je samo imigracija.

Prostorno gledano prirodna depopulacija zahvatila je naselje Zagreb i istočna naselja, dok su Sesvete i južna naselja imali pozitivno prirodno kretanje stanovništva. Pozitivna saldo migracija nadomjestila je prirodni gubitak stanovništva u svim „dijelovima“ Grada Zagreba, a posebno u naselju Sesvete.

U Gradu Zagrebu prema podacima iz popisa stanovništva 2011. godine u ukupnom stanovništvu nešto je više doseljenog od domorodnog stanovništva. U strukturi prema spolu kod domorodnog prevladava muško stanovništvo a kod doseljenog žensko stanovništvo.

U sastavnicama Grada Zagreba značajne su razlike u omjeru doseljenog i domorodnog stanovništva. Dok u naselju Zagreb domorodnog stanovništva ima nešto više od doseljenog u ostalim naseljima, a posebno u Sesvetama znatno je više doseljenog od domorodnog.

Proces demografskog starenja danas je vodeći proces u dobnoj strukturi populacije Grada Zagreba. U razdoblju 2001.-2011. godine primjetno je smanjenje udjela mladog, a povećanje udjela starog stanovništva što je rezultiralo porastom indeksa i koeficijenta starenja te prosječne starosti. Iako doseljavanje u Grad Zagreb usporava proces demografskog starenja budući se, prije svega doseljava mlađe stanovništvo, odnosno stanovništvo u radnoj i reprodukcijskoj dobi života, tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja stanovništvo Grada Zagreba dodatno je ostarilo, s obzirom da je iz obilježja starosti prešlo u obilježje izrazito duboke starosti.

Poremećaji dobno-spolne strukture vidljivi su i kod muških i ženskih radnih kontingenata, odnosno kod ženskih fertilnih skupina. I kod muške i kod ženske populacije smanjen je obujam i udjel stanovništva u predradnoj dobi, a povećan je udjel stanovništva u postradnoj dobi

Promjene u gospodarskoj i demografskoj dinamici u Gradu Zagrebu su se odrazile i na promjene u strukturi stanovništva prema aktivnosti. Naročito se zapaža ubrzani prijelaz stanovništva iz industrije, odnosno sekundarnog sektora u tercijane, a sve više i u kvartarne djelatnosti što svjedoči o razmjerno snažnoj tercijarizaciji prostora.

Najveći pozitivni pokazatelj je obrazovna razina zagrebačkog stanovništva, što predstavlja prvorazredan proizvodni i društveni potencijal za budućnost.

Usporedba podataka o strukturi školske spremu u 2011. godini s prethodnim popisom pokazuje značajno smanjenje udjela stanovništva bez školske spremu i s nižim školama, uz istodobno povećanje udjela stanovništva sa završenim školama višeg ranga obrazovanja. U Gradu Zagrebu živi trećina visokoobrazovanog stanovništva Hrvatske.

Stanovništvo Hrvatske smanjeno je u ovom sedmogodišnjem razdoblju za 4,5%, a stanovništvo u Gradu Zagrebu je poraslo za 1,8%. Od popisa stanovništva 2011. godine pa do sredine 2018. godine broj stanovnika u Zagrebu apsolutno je povećan za 14 490 stanovnika. Zagrebačko stanovništvo u posljednjih osam godina raste po prosječnoj godišnjoj stopi od 0,18%.

Grad Zagreb, uz Istarsku županiju, jedini u Hrvatskoj ima porast stanovništva u 2018. godini u odnosu na popisnu 2011. godinu, s tim da je porast u Istarskoj županiji gotovo zanemariv i iznosio je svega 710 stanovnika u apsolutnom iznosu odnosno relativno 0,3%.

Grad Zagreb, provođenjem svoje tekuće i dugoročne razvojne politike (prostorne, gospodarske, radne snage, stambeno-komunalne, socijalne i dr.), uz ostalo, kontinuirano treba imati u vidu njen krajnji utjecaj na demografska kretanja.

Stoga izloženi rezultati stanja i kretanja broja stanovnika Grada Zagreba, njegov prostorni razmještaj s obilježjima i tendencijama u sastavu stanovništva, moraju biti integralni dio svih prostornih, gospodarskih i društvenih planova i projekata razvoja.

Za Grad Zagreb osobito je važno usklađivati razvoj gradske infrastrukture - komunalne, prometne i društvene s demografskim stanjem i procesima razvoja, te stvaranje mogućnosti većeg stupnja stambenoga zbrinjavanja stanovništva.

LITERATURA

- Akrap, A. 2003. Demografske tendencije u Hrvatskoj od 1948. do 2001. s posebnim osvrtom na razdoblje od 1991. do 2001., u: A. Akrap (ur.), Znanstveno-istraživački projekt Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj, Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 11-44.
- Antić N., 2001: Kretanje stanovništva grada Zagreba s posebnim osvrtom na doseljavanje u razdoblju 1991.-2001. *Migracijske i etničke teme* 17(4), 287-309
- Friganović, M. 1980-81: Još o nekim osobitostima kretanja stanovništva općinskih središta i ostalih naselja SRH (1948-1981), *Radovi GO*, 15-16, 3-11
- Antić, N., Pejaković, T., Rendulić, S., Krišto, S. 2003. *Demografski razvoj Grada Zagreba u razdoblju 1991.-2001.*, Zagreb: Gradski zavod za planiranje razvoja Grada i zaštitu okoliša.
- Rajić, N., Pejaković, T., S., Krišto, S. 2016., *Promjene općeg kretanja i osnovnih struktura stanovništva Grada Zagreba 2001-2011.*, Zagreb: Gradski ured za strategisko planiranje razvoj Grada
- Bašić, K. 2003. Zagreb-Population Change 1991-2001, *Hrvatski geografski glasnik* 65(2), 55-66.,
- Friganović, M., 1981: Stanovništvo Osijeka i njegova područja, Osijek kao polarizacijsko žarište, JAZU, Centar za znanstveni rad Osijek, Osijek, 43-60
- Friganović, M. 1984: Egzodusna područja, (ne)razvijenost i populacijska politika u SR Hrvatskoj, *Radovi*, 19, 29-37.
- Friganović, M., 1990: *Demogeografija – stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb
- Klemenčić, M., 1990: Postupak vrednovanja dobnog sastava stanovništva, *Radovi* (Gografski odjel PMF-a) 25, 73-80.
- Nejašmić, I. 1991: *Depopulacija u Hrvatskoj: Korijeni, stanje, izgledi*, Globus, Zagreb
- Nejašmić, I. 1994. Populacijski razvitak Zagreba. *Sociologija sela*, (32) 1/2, 1-12
- Nejašmić, I. 2005: *Demogeografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb
- Nejašmić, I., Toskić, A., 2013: Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive, *Hrvatski geografski glasnik* 75(1), 89-110.
- Wertheimer-Baletić, A., 1982: *Stanovništvo i ekonomski razvitak*, Informator, Zagreb
- Wertheimer-Baletić, A., 1999: *Stanovništvo i razvoj*, MATE, Zagreb
- Wertheimer-Baletić, A., 2007: Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika u Hrvatskoj, *Rad* 498, HAZU, 73-120.
- Žuljić, S., Vrednovanje geografskog položaja kao faktora razvoja grada Zagreba, *Geografski glasnik*, broj 31, Zagreb, 1969., str. 57.

IZVORI

- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001.*, CD-ROM , Državni zavod za statistiku, Zagreb.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011* CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb. 2012.
- Procjena stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje br. 7.1.3. DZS, rujan 2019.*
- Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje br. 7.1.1., DZS, za godine od 2011. - 2018.*
- Migracija stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje broj 7.1.2., DZS, Zagreb za godine od 2011.- 2018.*